

หนังสือในชุดโครงการวิจัย
 “การสร้างและจัดการความรู้
 ด้านเพศวิถี เพศภาวะ และสุขภาพทางเพศ”
ดำเนินการโดย
 สถาบันวิจัยประชากรและสังคม (วปส.)
 มหาวิทยาลัยมหิดล
 และมูลนิธิสร้างความรู้เข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง
 (สคส.)

ประวัติศาสตร์ ของเพศวิถี :

ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศ
 ในประวัติศาสตร์ไทย
 ชลิตาภรณ์ ส่วสัมพันธ์

ประวัติศาสตร์ของเพลงวิกิ: ประวัติศาสตร์เรื่องเพลง/ เรื่องเพลงในประวัติศาสตร์ไทย

ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์

จัดพิมพ์โดย
มูลนิธิสร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.)
แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
และ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม (วปส.) มหาวิทยาลัยมหิดล

ประวัติศาสตร์ของเพศวิถี : ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศในประวัติศาสตร์ไทย

ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์

รายงานในชุดโครงการวิจัย “การสร้างและจัดการความรู้ด้านเพศวิถี
เพศภาวะ และสุขภาพทางเพศ”

ดำเนินการโดย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม (วปส.) มหาวิทยาลัยมหิดล

และมูลนิธิสร้างความรู้เรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.)

สนับสนุนโดย แผนงานสร้างเสริมสุขภาพทางเพศ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์.

ประวัติศาสตร์ของเพศวิถี : ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศในประวัติศาสตร์ไทย/
ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์.

พิมพ์ครั้งที่ 1.

กรุงเทพฯ : มูลนิธิสร้างความรู้เรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.)

และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม (วปส.) มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.

(รายงานในชุดโครงการวิจัย “การสร้างและจัดการความรู้ด้านเพศวิถี เพศภาวะ
และสุขภาพทางเพศ”)

128 หน้า.

1. เพศศึกษา-- ประวัติ. 2. เพศ. 3. เพศภาวะและเพศวิถี. 4. คำนิยมทางสังคม.

I. มหาวิทยาลัยมหิดล. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. II. ชื่อเรื่อง. III. ชื่อชุด.

ISBN 978-974-11-1015-5

HQ21 ซ251ป 2551

พิมพ์ครั้งที่ 1 : ตุลาคม 2551 จำนวน 1,000 เล่ม © สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

จัดพิมพ์โดย : มูลนิธิสร้างความรู้เรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.)

12/12 ถ.เทศบาลสงเคราะห์ ลาดยาว จตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 02-591-1224-5; 02-591-1099

ทุนสนับสนุนโดย : แผนงานสร้างเสริมสุขภาพทางเพศ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

website : <http://www.healthysexuality.info>

บรรณาธิการเล่ม : กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล

ออกแบบปก : Smallville Company Limited

จัดรูปเล่ม : <http://khunnaipui.multiply.com>

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์เดือนตุลา

204-206 ซอยวิภาวดีรังสิต 84 (กวีเหิยนระวี) ถนนวิภาวดีรังสิต

แขวงสีกัน เขตดอนเมือง กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์ 02-996-7392-4 โทรสาร 02-996-7395

รายงานในชุดโครงการวิจัย
การสร้างและจัดการความรู้
ด้านเพศวิถี เพศภาวะ และสุขภาพทางเพศ

สนับสนุนโดย

แผนงานสร้างเสริมสุขภาพทางเพศ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ดำเนินการโดย

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
และมูลนิธิสร้างความรู้เข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง

หัวหน้าโครงการ

กฤตยา อาชวนิจกุล

นักวิจัยประจำโครงการ

กุลภา วจนสาระ

นักวิจัยผู้ช่วย

เบญจมาศ รอดภัย

คณะนักวิจัย

กนกวรรณ ธรารวรรณ
ชยานันท์ มโนเกษมสุข
ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์
ญาณธรร เจียรรัตน์กุล
นันทิยา สุนทรปฎิภาค
พิมพ์วิทย์ บุญมงคล
ภาณุพัฒน์ พุ่มพฤษดิ์
มลฤดี ลาพิมล
รณภูมิ สามัคคีคารมย์
วชิรา จันท์ทอง
วราภรณ์ แซ่มสนิท
ศรินยา สิงห์ทองวรรณ
สิทธิพันธ์ บุญญาภิสมภาร
อุไรรัตน์ หนาใหญ่

คำนำ

แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ

แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2549 – กันยายน 2551 นับเป็นแผนงานแรกของ สสส. ที่ทำความเข้าใจเรื่องเพศในมิติต่างๆ อย่างรอบด้าน ทั้งในแง่มุมมองของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความพึงพอใจทางเพศ และโรคในระบบสืบพันธุ์ โดยยึดแนวคิดเพศภาวะ เพศวิถี และสิทธิมนุษยชนเป็นกรอบในการทำงาน ซึ่งส่งผลให้แผนงานมุ่งเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและโครงสร้างสังคม ที่ไม่เอื้อให้บุคคลสามารถมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยได้ มากกว่ามุ่งจัดการในระดับตัวบุคคล นิยามของเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยจึงครอบคลุมถึงการปลอดภัยจากความรุนแรง การตั้งท้องที่ไม่พร้อม และการติดเชื้อในระบบสืบพันธุ์

แผนงานมียุทธศาสตร์การทำงานที่เน้นการใช้ข้อมูล ความรู้ เป็นฐานในการสื่อสารปรับเปลี่ยนวิถีคิดเรื่องเพศในสังคม มุ่งพัฒนานโยบาย มาตรการ และระบบบริการที่เอื้อต่อการมีสุขภาวะทางเพศรวมทั้ง การสร้างเครือข่ายการทำงานสุขภาวะทางเพศที่มีฐานคิดเรื่องเพศเชิงบวก ตลอด 2 ปีของการดำเนินงาน ภาควิชาแผนงานได้นำแนวคิดสุขภาวะทางเพศไปสู่ระดับปฏิบัติการในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ และหลากหลายกลุ่มเป้าหมาย เช่น กลุ่มสาวประเภทสอง เยาวชน พลทหารเกณฑ์ ผู้หญิงและผู้ชายมีเชื้อ พนักงานบริการ และผู้หญิงมุสลิมภาคใต้ เป็นต้น

การทำงานที่ผ่านมาสสร้างการเปลี่ยนแปลงระดับวิถีคิดและแนวทางการทำงานของภาคีแผนงานในหลายๆ ด้าน เช่น มีการปรับเปลี่ยนมุมมองเรื่องเพศ จากเดิมที่มุ่งเน้นแต่มิติด้านโรคและอันตราย มาสู่มุมมองเชิงบวกที่คำนึงถึงความสุข และสัมพันธ์ภาพทางเพศทุกด้าน มีการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้สู่สุขภาวะทางเพศ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ผสมผสานกับการใช้มุมมองเชิงวิพากษ์ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงระดับวิถีคิดและพฤติกรรมจากภายในของบุคคล รวมทั้ง เกิดการทำงานในลักษณะเครือข่ายที่มีความกระตือรือร้นในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ บุคลากร และเป็นแหล่งการเรียนรู้ระหว่างภาคีแผนงานด้วยกัน

อย่างไรก็ดี กระบวนการทำงานที่กล่าวมาข้างต้นจะดำเนินไปอย่างมีพลัง และถูกทิศทางมากขึ้น จำเป็นต้องพึ่งพาฐานความรู้จากการวิจัยอย่างเป็นระบบ แผนงานจึงได้สนับสนุนให้สถาบันวิจัยประชากรและสังคมบริหารจัดการชุดโครงการวิจัย ‘การสร้างและจัดการความรู้ด้านเพศวิถีเพศภาวะ และสุขภาพทางเพศ’ โดยหนังสือฉบับนี้เป็นผลงานชิ้นหนึ่งภายใต้ชุดโครงการนี้

หวังว่าผู้ที่ให้ความสำคัญกับการมีสุขภาวะอย่างรอบด้าน จะได้รับความรู้ และความเพลิดเพลินในระหว่างที่อ่านหนังสือเล่มนี้

แผนงานสร้างเสริมสุขภาพทางเพศ
ดำเนินงานโดย
มูลนิธิสร้างสุขเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.)
สนับสนุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
กันยายน 2551

คำนำ

ทิวทัศน์ยุทธศาสตร์โครงการ

‘การสร้างและจัดการความรู้ด้านเพศวิถี เพศภาวะ และสุขภาพทางเพศ’

หัวใจของแผนงานสร้างเสริมสุขภาพทางเพศ คือ การขับเคลื่อน ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สนับสนุนให้บุคคลมีสุขภาพทางเพศที่ดี ทั้งทางกาย จิต และปัญญา รวมถึงการขับเคลื่อนให้สังคมเกิดปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางเพศ และโครงสร้างสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ (เช่น กฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ) เพื่อนำไปสู่สังคมที่มีสุขภาพทางเพศ (sexual wellbeing)

การดำเนินงาน ชุดโครงการ ‘การสร้างและจัดการความรู้ด้านเพศวิถี เพศภาวะ และสุขภาพทางเพศ’ เป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนข้างต้น บนพื้นฐานของการสร้างเสริมต่อเติมองค์ความรู้เรื่องเพศที่เชื่อมโยงกับสุขภาพทางเพศ อันจะนำไปสู่ข้อเสนอในการสร้างเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่ลดความเสี่ยงเรื่องเพศที่ไม่ปลอดภัย และสนับสนุนเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่เพิ่มความปลอดภัยในการใช้ชีวิตด้านเพศของคนในสังคม ชุดโครงการแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. การสร้างฐานข้อมูลความรู้เรื่องเพศอย่างเป็นระบบ

1.1 การพัฒนาฐานข้อมูลสุขภาพทางเพศที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยภาคีเครือข่ายและผู้สนใจ ดังนี้

(ก) การสร้างฐานข้อมูลรายชื่อหนังสือที่เกี่ยวกับเรื่องเพศใน ห้องสมุดมหาวิทยาลัยจำนวน 5 แห่ง

(ข) การสร้างฐานข้อมูลข่าวและบทความที่เกี่ยวกับเรื่องเพศในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ฐานข้อมูล ก. และ ข. นี้มีรายงานวิจัยที่เป็นผลผลิตออกมาร่วมกันชื่อ มี ‘เรื่อง’ เพศแบบไหน

ในห้องสมุดและข่าว : หนังสือ เอกสารวิชาการ ข่าว และบทความ ในฐานะข้อมูลสุภาพทางเพศ โดย กุลภา วจนสาระพร้อมกับตัวอย่างเอกสารรณรงค์ที่เขียนขึ้นโดยใช้ฐานข้อมูลจากข่าวและบทความเรื่องเพศ

(ค) การสร้างฐานข้อมูลคำถามในคอลัมน์ถามตอบปัญหาเรื่องเพศและชีวิตในสื่อสิ่งพิมพ์ และในเว็บไซต์ รายงานวิจัยจากงานส่วนนี้ชื่อ คำถามยอดฮิตในคอลัมน์ถามตอบเรื่องเพศ โดย ญาณธร เจียรรัตนกุล

1.2 การสังเคราะห์นโยบาย มาตรการ และปฏิบัติการของภาครัฐที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ รายงานวิจัยจากงานส่วนนี้ชื่อ วิธีคิดเรื่องเพศวิถีของประเทศไทย โดย วราภรณ์ แซ่มสนิท

1.3 การสังเคราะห์องค์ความรู้เรียนเรื่องเพศจากเอกสารการเรียนการสอนเพศศึกษา ผ่านหลักสูตรการเรียนการสอนระดับต่างๆ รายงานวิจัยจากงานส่วนนี้ชื่อ เรื่อง ‘เพศ’ ในคู่มือการเรียนการสอนเรื่อง ‘เพศศึกษา’ ในสถานศึกษาไทย โดย นันทิยา สุนทรปฏิภาค

2. การวิจัยเพื่อค้นคว้าบริบทสังคมไทยที่มีผลต่อความเสี่ยงและการส่งเสริมสุขภาวะทางเพศ

ศึกษาวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เรื่องเพศ จากความทรงจำร่วมของสังคมไทย โดยเน้นที่กระบวนการเลือกรับและผสมผสานระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศวิถี ในบริบทที่เมื่อสังคม (หรือชนชั้นนำ เพราะหลักฐานทางประวัติศาสตร์มักจะถูกบันทึกจากมุมมองและประสบการณ์ของชนชั้นนำ) เผชิญกับการท้าทายในรูปแบบต่างๆ จากภายนอก ถือได้ว่าเป็นรายงานเรื่องเพศวิถีจากประวัติศาสตร์ความทรงจำเล่มแรกของประเทศไทย ชื่อว่าประวัติศาสตร์ของเพศวิถี : ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศในประวัติศาสตร์ไทย โดย ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์

ศึกษาวิเคราะห์ความคิดและทำความเข้าใจระบบความคิด-ความเชื่อ ความหมายในประเด็น ‘เพศวิถี’ และ ‘บริบทเสี่ยงและบริบทที่ส่งเสริม’ ของสื่อนิยม (popular media) ได้แก่ รายการและโฆษณาทางทีวี สื่อสิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ต สื่อรณรงค์ประชาสัมพันธ์และให้ความรู้ (IEC Materials) สื่อโฆษณาและเทคโนโลยีเสริมสร้างอรรถรสทางเพศ สื่อโฆษณาผลิตภัณฑ์เสริมอาหารเพื่อสุขภาพ เป็นต้น งานส่วนนี้นับได้ว่าเป็นชุดโครงการย่อยอยู่ในชุดโครงการใหญ่ มีรายงานรวม 6 เรื่อง คือ

1. เพศวิถีชายรักชายในแคมป์ร็อก : พื้นที่ไฮเบอร์ โครงสร้างอำนาจ และสุขภาวะทางเพศ
รณภูมิ สามัคคีคารมย์, พิมพวัลย์ บุญมงคล และวชิรา จันทรทอง
2. แคมป์ร็อกและเพศวิถีของวัยรุ่นหญิงไทย
วชิรา จันทรทอง, พิมพวัลย์ บุญมงคล, รณภูมิ สามัคคีคารมย์ และชยานันท์ มโนเกษมสุข
3. ยากออนไลน์ : ประดิษฐ์กรรมเรื่องเพศ
ภาณุพัฒน์ พุ่มพฤษ์, พิมพวัลย์ บุญมงคล และรณภูมิ สามัคคีคารมย์
4. เพศวิถี 60 วินาทีบนจอแก้ว
ชยานันท์ มโนเกษมสุข, พิมพวัลย์ บุญมงคล และรณภูมิ สามัคคีคารมย์
5. จากคู่สร้างคู่สมถึง Cosmopolitan : วาทกรรมเรื่องเพศและการต่อรองของผู้หญิง
มลฤดี ลาพิมล, อุไรรัตน์ หน้าใหญ่ และพิมพวัลย์ บุญมงคล
6. เบื้องลึกเบื้องหลังอุดมการณ์เรื่องเพศและสุขภาพในสื่อรณรงค์ของเอ็นจีโอ
มลฤดี ลาพิมล และพิมพวัลย์ บุญมงคล

วิเคราะห์สื่อโป๊ ในฐานะเป็นช่องทางหลักของการเรียนรู้เรื่องเพศ อย่างไรก็ตามเป็นทางการในสังคมไทย ที่ถูกมองว่าเป็น ภาพสะท้อนกามารมณ์ ผู้ชายไทย น่าสนใจว่าจินตนาการเรื่องเพศในหนังสือโป๊เหล่านี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศหรือไม่ อย่างไร รายงานวิจัยเรื่องนี้ชื่อว่า หนังสือโป๊ตลาดล่าง : ความรู้ มายาคติ และจินตนาการในเรื่องเพศ โดย ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์

3. การวิจัยเพื่อทำความเข้าใจสุขภาวะทางเพศจากมุมมอง/ ประสบการณ์ของเจ้าของปัญหา

เพื่อทำความเข้าใจสุขภาวะทางเพศจากกลุ่มประชากรต่างๆ ที่องค์กรเครือข่ายของแผนงานฯ ทำงานอยู่ด้วย ดังนี้ พนักงานบริการ กลุ่มความหลากหลายทางเพศ กลุ่มผู้หญิงมุสลิม กลุ่มชนเผ่า กลุ่มผู้พิการ กลุ่มผู้ติดเชื้อ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มแรงงานเคลื่อนย้าย กลุ่มผู้หญิงชนชั้นกลาง กลุ่มคู่สามีภรรยา และคนโสด เป็นต้น

เป้าหมายของการวิจัยคือ รูปธรรมของการเรียนรู้ทักษะเพื่อสร้างสุขภาวะทางเพศและสัมพันธ์ภาพทางเพศระดับบุคคล อย่างไรก็ตามเนื่องจากกลุ่มเป้าหมายมีจำนวนหลากหลายมาก ในระยะแรกของแผนงานฯ จึงมีงานวิจัยในส่วนนี้อยู่เพียง 2 กลุ่ม คือ ผู้หญิงชนชั้นกลาง (ในรายงานชื่อ ‘ฉันท (ก็) รักนวลสงวนตัว’ โดย กนกวรรณ ธรารวรรณ) และกลุ่มความหลากหลายทางเพศ (ในรายงานชื่อ ‘ชีวิต ตัวตน และเรื่องเพศของสาวประเภทสอง’ โดย สิทธิพันธ์ุ บุญญาภิสมภาร รณภูมิ สามัคคีคารมย์ และพิมพ์วิทย์ บุญมงคล)

สำหรับกลุ่มอื่นๆ ได้แก่ พนักงานบริการ กลุ่มผู้หญิงมุสลิม กลุ่มผู้ติดเชื้อ กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มคู่สามีภรรยา ฯลฯ ผลผลิตที่ได้คือ รายงานกึ่งวิจัยกึ่งพัฒนาผ่านกิจกรรมโครงการตามยุทธศาสตร์ ที่ 2 ‘สื่อสารสังคมเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนสุขภาวะทางเพศ’ ที่มีการนำเสนอในการประชุมใหญ่ของแผนงานฯ ในวันที่ 13-15 ตุลาคม 2551 ด้วยเช่นกัน

4. การศึกษาแนวทางพัฒนาและสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ ผ่านระบบเฝ้าระวังในกลุ่มเยาวชน

ระยะแรกของแผนงานฯ ได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาวิเคราะห์ ความคิดและผลสะท้อนของการให้ความรู้เรื่องเพศจากโครงการก้าวอย่าง อย่างเข้าใจ ในฐานะระบบเฝ้าระวังปัจจัยเสี่ยงของโครงการป้องกันเอ็ดส์ในกลุ่มเยาวชน ที่จัดขึ้นทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ดำเนินงานโดยองค์กร PATH แห่งประเทศไทย อาจนับได้ว่าเป็นหลักสูตรเพศศึกษารอบด้าน หลักสูตรแรกในประเทศไทยที่มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวางคือ จนถึงปัจจุบัน (2550) มีสถานศึกษาเข้าร่วมโครงการในปัจจุบันทั้งสิ้น 699 แห่ง โดยมีครูผ่านการอบรมกับโครงการรวม 4,322 คน

รายงานวิจัยเรื่องนี้ได้ประเมินผลสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการ ก้าวอย่าง แต่ประเมินผลสะท้อนทางความคิดของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งใน สถานะผู้สอนและผู้เรียน รายงานวิจัยส่วนนี้ชื่อ วาทกรรมเรื่องเพศใน หลักสูตรเพศศึกษาแนวใหม่ : มุมมอง การต่อรอง และการประยุกต์ใช้ โดย มลฤดี ลาพิมล, พิมพวัลย์ บุญมงคล, ศรีนยา สิงห์ทองวรรณ, อุไรรัตน์ หน้าใหญ่ และรณภูมิ สามัคคีคารมย์

สำหรับการดำเนินงานระยะที่สอง แผนงานฯ จะเน้นการศึกษา วิเคราะห์ระบบเฝ้าระวังเดิมว่า ระบบใดมีบทบาทเชิงขึ้นาระบบอื่น ได้แก่ การให้คำปรึกษาในหน่วยงานต่างๆ เช่น ระบบแนะแนวในโรงเรียน การทำงานแนว peer educators เช่น ศูนย์บริการที่เป็นมิตรสำหรับเยาวชน เช่น friend corner หรือ milk shop การทำงานในชุมชน และศูนย์ให้ คำปรึกษาทางโทรศัพท์ ประเภทฮอตไลน์สายด่วนต่างๆ

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ในฐานะ หน่วยงานรับผิดชอบดำเนินงานในส่วนของการสร้างฐานข้อมูลและจัดการ ความรู้ ผ่านการวิจัยรวม 4 ด้านข้างต้น จนเกิดผลผลิตเป็นรายงานวิจัย รวม 10 เล่ม สถาบันฯ หวังว่ารายงานทั้งหมดนี้จะช่วยในการวางรากฐาน การมองเรื่องเพศอย่างรอบด้าน เพื่อทำความเข้าใจ “วัฒนธรรมทางเพศ

ของสังคมไทย” เพราะอำนาจทางวัฒนธรรมเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมวิถีชีวิตทุกด้านของมนุษย์ และเป็นอีกหนึ่งก้าวของเพศวิถีศึกษาในสังคมไทยที่มุ่งหมายถึงการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

- ๑ กระทบการต่อเนื่องของชีวิตในการเรียนรู้ การปลูกฝังทัศนคติ ความเชื่อ เรื่องเพศ ผ่านสถาบันหลักในสังคมฯ และหรือสื่อต่างๆ
- ๒ คุณค่าของอัตลักษณ์ทางเพศภาวะ บทบาทของเพศภาวะต่างๆ และความสัมพันธ์แบบรักใคร่เชิงพิศวาส
- ๓ พัฒนาการทางเพศ สุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์ ความปรารถนา และภาพพจน์ในร่างกายตัวเอง
- ๔ ฯลฯ

เรา ผู้มีส่วนทุ่มเทกับผลิตผลครั้งนี้ หวังว่าหนังสือทุกเล่มคงเป็นประโยชน์ไม่มากนักน้อย ต่อการขับเคลื่อนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สนับสนุนให้บุคคลมีสุขภาวะทางเพศที่ดี ทั้งทางกาย จิต และปัญญา รวมถึงการขับเคลื่อนให้สังคมปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางเพศ และโครงสร้างสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศดังกล่าวมาแล้วในย่อหน้าแรก หากผู้อ่านพบข้อบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ หรือมีความเห็นต่อหนังสือรายงานวิจัย ไม่ว่าเรื่องอะไร ขอได้โปรดสะท้อนกลับมายังผู้รับผิดชอบ เราตั้งใจรับฟังด้วยความยินดี

กฤตยา อาชวนิจกุล
21 กันยายน 2551

คำนำผู้เขียน

ความยากลำบากของการศึกษาเรื่องเพศ เพศวิถี และประวัติศาสตร์

ชื่อหนังสือ “ประวัติศาสตร์ของเพศวิถี : ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศในประวัติศาสตร์ไทย” อาจจะทำให้คนอ่านคาดหวังกว่าจะยิ่งใหญ่ตามรอย Michel Foucault, The History of Sexuality แล้วก็อาจจะผิดหวังหรือผิดหวัง เพราะแท้ที่จริงแล้ว งานนี้เริ่มต้นอย่างเจียมเนื้อเจียมตัวว่าเป็นการศึกษาเพศวิถีในประวัติศาสตร์ เพื่อตอบโจทย์การวิจัยที่อยากจะได้อาคำตอบว่าค่านิยม ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติทางเพศในอดีตของคนในสังคมไทยเป็นอย่างไร เนื่องจากความเป็นไปในอดีตมักจะถูกหยิบยกมาหากล้างกันในการโต้เถียงเรื่องเพศในสังคมไทย ที่หลายครั้งคุเตือดไม่แพ้การต่อสู้เพื่อความสำเร็จในทางศาสนาเลยทีเดียวน (อันที่จริงก็เข้าใจได้ เพราะการกระทำและวิถีชีวิตทางเพศถูกเชื่อมโยงกับศีลธรรมและความเชื่อทางศาสนา โดยคนหลายกลุ่มในสังคมไทย) การสำรวจตรวจสอบว่าคนไทยเคยเป็น เคยทำอย่างไรในเรื่องเพศ ก็น่าจะเป็นประโยชน์ทั้งสำหรับคนที่ทะเลาะเบาะแว้งว่าด้วยเรื่องเพศ และทำให้เราเข้าใจสังคมการเมืองไทยมากขึ้นในอีกหลายแง่มุม

ผู้วิจัยได้ทำใจไว้แล้วว่า การศึกษาเรื่องเพศในประวัติศาสตร์ไม่ใช่เรื่องง่ายอย่างแน่นอน เพราะเรื่องเพศเป็นอาณาบริเวณที่ไม่ได้ถูกบันทึกเป็นเรื่องเป็นราว เหมือนกับความเป็นไปของการเมืองภาครัฐและวิริกรรมของวีรบุรุษ การจะสืบค้นแง่มุมในเรื่องเพศจึงต้องอาศัยการแกะรอย และตีความระหว่างบรรทัดของบันทึกและงานวิจัยต่างๆ ด้านประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ คำหลักในชื่อเรื่องหรือหัวข้อการวิจัย ไม่ว่าจะ

“ประวัติศาสตร์” “เพศวิถี” และ “สังคมไทย/ความเป็นไทย” ก็อยู่ในสภาพของการโต้เถียงไม่ยอมจบ คือไม่นิ่งในเรื่องความหมาย และตั้งอยู่บนฐานคิดของคนในศตวรรษที่ 20 ที่เป็นคนละเรื่องกับผู้คนในอดีต ที่เคยอยู่ในอาณาบริเวณที่ปัจจุบันขึ้นอยู่กัประเทศไทย งานวิจัยนี้พยายามจะจัดการกับสภาพที่ไม่นิ่งนี้ โดยสำรวจอาณาบริเวณที่ถูกรวมเข้าเป็น “เพศวิถี” ตามความเข้าใจของนักวิชาการ ณ เวลานั้น ในช่วงทักๆ ของการทำงาน ผู้วิจัยตระหนักว่า สิ่งที่ถูกจับรวมมานำเสนอนั้นเป็นเรื่องของคนกลุ่มเล็กนัก ที่อยู่ศูนย์กลางหรือใกล้ศูนย์กลางของอำนาจ ยังมีคนอีกมากมายและระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศอื่นๆ ที่ต้องมีการศึกษาต่อไป

สำหรับผู้่านที่รู้สึกว่าการนำเสนอแง่มุมต่างๆ ของเพศวิถีในงานวิจัยนี้มีลักษณะขาดวิน ไม่ต่อเนื่องหรือเป็นเนื้อเดียวกัน ขอชี้แจงว่าเป็นเช่นนี้ เพราะผู้วิจัยเจตนาจะไม่ร้อยเรียงหรือเชื่อมโยงแง่มุมต่างๆ ที่ถูกจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของเพศวิถีในช่วงเวลานี้เกินกว่าข้อมูลที่มี เพราะหลายเรื่องหลายราวอาจจะไม่ได้ถูกมองเห็นว่าเป็นเรื่องเพศ หรือเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศในบริบทของบันทึกและข้อมูลที่ใช้ เช่น การแต่งงานอาจไม่ได้เป็นเรื่องของความรู้สึกทางจิตใจหรือเพื่อเรื่องเพศ แต่เป็นการเลือกและกระทำในทางการเมืองและเศรษฐกิจสำหรับคนบางกลุ่มในหลายช่วงเวลา แง่มุมต่างๆ ที่เราค้นเคยว่าเป็นเรื่องเพศวิถี จึงถูกนำเสนอว่าถูกบันทึกหรือตีความไว้อย่างไรบ้าง

ผู้วิจัยระลึกในพระคุณและโอกาสที่ได้ไ้ของชุดการวิจัยคือ รศ.ดร. กฤตยา อาชวนิจกุล ได้หยิบยื่นให้ ท่านอาจารย์อาจจะไม่ได้ตระหนักว่า ในช่วงเวลาเกือบสองทศวรรษที่ผ่านมา ท่านเป็นทั้งครู พี่สาว และพันธมิตรทางปัญญาและการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่ทำให้ผู้วิจัยยืนอยู่ได้และเติบโตในการทำงานวิชาการและงานเคลื่อนไหว

นอกจากนี้ ผู้วิจัยคงต้องขอใช้คำนำนี้เพื่อ “ไหว้ครู” รศ.ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ที่มีส่วนอย่างสำคัญในการหล่อหลอมและหล่อเลี้ยงผู้วิจัยให้คิด และทำงานวิชาการบนเส้นทางอย่างที่เป็นอยู่ การสนทนาและโต้เถียงหลายยกที่ทำให้ต้องไปคิดหาคำตอบเพื่อจะเถียงกันต่อ นำไปสู่งานวิจัยที่

นำต้นตอต้นอยู่เสมอ และผู้มีพระคุณทางปัญญาคนสำคัญอีกท่านหนึ่งคือ รศ.ดร. สุวรรณมา สถาอานันท์ ที่ให้ทั้งทางและกำลังใจในการทำงานวิชาการ ด้านสตรีนิยมและเพศวิถีมาโดยตลอด นอกจากนี้ ความไม่ลงรอยในทาง ปัญญาเกี่ยวกับสตรีนิยมระหว่างอาจารย์ชัยวัฒน์และอาจารย์สุวรรณา เป็นประโยชน์กับผู้วิจัยอย่างใหญ่หลวง เพราะทำให้ได้ขบคิดและศึกษาในเรื่อง ต่างๆ อย่างกว้างขวาง

การทำงานวิจัยนี้เป็นการระดมลูกศิษย์หลายรุ่นมารวมกันค้นคว้า และอ่านข้อมูล หลายคนลงแรงทางกายและทางใจที่ทำงานวิจัยนี้ลุล่วง ขอขอบคุณ อสมมา มังกรชัย ผู้ช่วยวิจัยหลัก ที่ร่วมเผชิญกับความยาก ลำบากในการรวบรวมและจัดระเบียบข้อมูล รวมทั้งการประสานทีมอ่าน ข้อมูล สุไลพร ชลวิไล ผู้ช่วยวิจัยฝีมือดีที่ได้จัดการข้อมูลหลายส่วนได้อย่าง ยอดเยี่ยม และช่วยเก็บตกรงานหลายชิ้นที่ผู้วิจัยหลงลืมหรือมองข้ามในการ หาข้อมูล วราภรณ์ วิชญรัฐ ได้แนะนำทั้งงานวิจัยและแหล่งข้อมูลที่ น่า สนใจ และ ธนัย เกตวงกต ที่ความสามารถในการทำงานวิชาการและการ จัดการ รวมทั้งความอดทนและสงบนิ่ง ทำให้ความโกลาหลและยาก ลำบากของโครงการวิจัยนี้ลดลงมาก

นอกจากผู้ช่วยวิจัยทั้งสิ้นที่เป็น “แก๊งออฟไฟฟ์” ของโครงการวิจัยนี้ แล้ว ต้องขอขอบคุณทีมอ่านข้อมูลทุกคน ได้แก่ ปณิตวิช ตามไท, ปิยะฉัตร หลวงแสง, พิสิษฐิกุล แก้วงาม, วราภกร ปณิธานะรักษ์, และชาลินี สนั่นพลาย และณัฐชา ทับมาโนช ผู้จัดการโครงการที่ช่วยดูแลเรื่องเล็ก เรื่องน้อยแต่สำคัญ

ที่สำคัญที่สุดคือ ขออุทิศงานวิจัยนี้ให้กับ แม่ ที่เป็นกำลังใจ เข้าใจ และอดทนกับลูกในฐานะนักวิจัย พ่อที่จากไปแต่เป็นส่วนสำคัญของความ คิดและจิตวิญญาณของลูก และน้องชายที่สนับสนุนการทำงานวิชาการของ ผู้วิจัยทั้งโดยตรงและโดยอ้อมมาตลอด

ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์

คณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สารบัญ

คำนำ แพนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ	๖
คำนำ หิวคนักชุดโครงการ	๘
คำนำ ผู้เขียน :	๘
ความยากลำบากของการศึกษาเรื่องเพศ เพศวิถี และประวัติศาสตร์	
นำเรื่อง	1
๑ ปัญหาเรื่องเพศ : เนื้อตัวร่างกายและเรื่องเพศนอกสมรส	2
๑ แล้วเรื่องเพศที่เหมาะสมควรจะเป็นอย่างไร	5
๑ วิธีการศึกษา	12
เพศวิถีในประวัติศาสตร์ไทย : ร่องรอยของความหมาย	18
และวิถีปฏิบัติทางเพศของคนในอาณาเขตของรัฐไทย	
๑ ประวัติศาสตร์ การเมืองและความทรงจำร่วม	19
๑ เพศวิถี : ความหมายและองค์ประกอบที่ไม่คงที่	22
๑ ปัญหาว่าด้วยหน่วยที่ศึกษา : ขอบเขตของ วัฒนธรรมไทยและความเป็นไทย	28

เพศวิถีกระแสหลักกับความทรงจำร่วมเรื่องเพศ	32
๑ ร่างกายและความแตกต่างระหว่างเพศ/เพศสภาพ	33
๑ ที่ทางและความหมายของเรื่องเพศ	43
๑ กฎกติกากว่าด้วยเรื่องเพศ	48
๑ เสรีภาพของชนชั้นล่างและลักษณะต้องห้าม สำหรับการแต่งงาน	49
๑ สถาบันการแต่งงาน ระบบเครือญาติ และการเมืองของชนชั้นสูง	54
๑ เชื้อสีก่อนสมรส : รักนงนวล และความสำคัญของพรหมจารี	59
๑ ระบบผิวเดียว-หลายเมียและความสัมพันธ์ซ้อน	66
๑ ข้อห้ามเรื่องเพศและการลงโทษ : ความสัมพันธ์ซ้อน การข่มขืน และการค้าบริการทางเพศ	71
๑ ความรักแบบโรแมนติก	79
การก่อร่างของเพศวิถีกระแสหลัก : รัฐสมัยใหม่กับเพศวิถีแบบชนชั้นกลาง	82
ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศในประเทศไทย	97
บรรณานุกรม	107

ประวัติศาสตร์ของเพลงวิกิ:
ประวัติศาสตร์เรื่องเพลง/
เรื่องเพลงในประวัติศาสตร์ไทย

ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์

นำเรื่อง

การ ได้เพียงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเพศวิถีในสังคมไทยเป็นไปอย่างต่อเนื่อง หลายแง่มุมของเพศวิถีถูกนำเสนอในฐานะปัญหาและมักจะได้ครอบครองหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์อยู่เป็นระยะ ปัญหาว่าด้วยพฤติกรรมและวิถีทางเพศเหล่านี้ถูกบอกเล่าอย่างหวาดวิตกว่าเป็นอาการของความเสื่อมของศีลธรรมจรรยาและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแต่งกายของวัยรุ่นหญิง ไปจนถึงการมีความสัมพันธ์ช้อนหรือมีภรรยาหลายคน หลายคนเห็นว่าการหันกลับไปหาวิถีแบบดั้งเดิมหรือรากทางวัฒนธรรมไทยจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องเพศเหล่านี้ได้ การสำรวจตัวอย่างประเด็นข่าวเรื่องเพศน่าจะช่วยให้เห็นถึงการนิยามปัญหาและวิถีปฏิบัติที่ควรจะเป็นเกี่ยวกับเรื่องเพศของคนไทยได้บ้าง

ปัญหาเรื่องเพศ: เนื้อตัวร่างกายและเรื่องเพศนอกสมรส

แต่งตัวโป๊

เสื้อผ้าของผู้หญิงเป็นประเด็นให้คนหลายกลุ่มได้ตื่นตระหนกอยู่เสมอ โดยเฉพาะการเผยเนื้อหนังสัดส่วน แนวการแต่งกายทำนองนี้ถูกมองว่าผิดแผกไปจากวิถีอันดีงามของกุลสตรีไทย ตัวอย่างประเด็นข่าวในเรื่องนี้ได้แก่

- ๑ วิทยาลัยหญิงใส่เสื้อสายเดี่ยว-เกะอก เข้าวัดไปทำบุญ เป็นเรื่องไม่เหมาะสม ต้องระมัดระวังและปกปิดบ้าง ขอให้วิทยาลัยที่เข้าวัดช่วยกันแต่งตัวให้ถูกต้องตามประเพณีทางศาสนาดีกว่าสังคมจะได้ดีขึ้นกว่าเดิม (ระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช-ข่าวสด, 8 สิงหาคม 2548, หน้า 39)
- ๑ ดาราแต่งชุดซีทรูไปร่วมงานเทศกาลภาพยนตร์นานาชาติไม่เหมาะสม ในฐานะที่เป็นคนไทย การแต่งตัวไปงานก็ควรจะให้เกียรติงานระดับประเทศและที่สำคัญจัดในประเทศไทยด้วย ก็ควรแต่งตัวให้มีลักษณะของความเป็นไทยอยู่บ้าง ไม่ใช่คิดแต่จะโกอินเตอร์เพียงอย่างเดียว เลือกใส่ชุดที่เหมาะสม หรือใส่ซีทรูมาร่วมงานมองทะลุเห็นชุดชั้นในกางเกงในแบบนี้ ซึ่งพฤติกรรมแบบนี้ถือว่าใช้ไม่ได้ และไม่ใช้ลักษณะที่ดีของ “ผู้หญิงไทย” (ระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช-เดลินิวส์, 21 กรกฎาคม 2550, หน้า 1)
- ๑ ร.ต.อ.ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ รมว. กระทรวงมหาดไทย กล่าวหลังจากได้ฉายามือปราบสายเดี่ยวว่า ในความเป็นจริงแล้วไม่เคยติดใจกับเรื่องการแต่งตัวของเด็กและเยาวชน เพราะในอดีตหญิงไทยก็ใส่เพียงผ้าคาดอก หรือสมัยที่ตนเป็นวัยรุ่นก็มีการนุ่งกระโปรงสั้นแบบมินิสเกิร์ต ซึ่งการใส่เสื้อสายเดี่ยวไม่ถือว่าเป็นเรื่องที่เสียหายอะไร (สยามรัฐ, 30 ธันวาคม 2544, หน้า 1)

เรื่องเพศนอกสมรสของวัยรุ่น

พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นถูกมองเป็นปัญหาอมตะ เพราะเป็นเรื่องเพศนอกสมรส ในวัยที่หลายคนเห็นว่ามันไม่เหมาะสม และเป็นเพราะการละทิ้งวัฒนธรรมไทยไปเลียนแบบตะวันตก

๕ น.ส. รุ่งทิวา นาคอุไร (มหาบัณฑิต ม.ราม) หนึ่งในผู้ร่วมวิจัยเรื่อง “ค่านิยมในการใช้ชีวิตคู่ของนักศึกษาต่อการพัฒนาทรัพยากรบุคคล” พบว่านักศึกษาอายุระหว่าง 18-23 ปี มีค่านิยมในการใช้ชีวิตคู่ร่วมกันแบบเปิดเผยในระหว่างที่ศึกษาอยู่สูงขึ้น แต่นักศึกษาที่ใช้ชีวิตคู่ต่างก็ยอมรับว่าเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมเพราะขัดกับวัฒนธรรมของสังคมไทย (ผู้จัดการรายวัน, 9 เมษายน 2544, หน้า 7)

๕ นายนิคม จารุมณี ผู้อำนวยการกองสารวัตรนักเรียน กล่าวหลังจากได้เห็นข้อมูลสถิติว่าวัยรุ่นไทยปัจจุบันมีการตั้งครรภ์ระหว่างเรียนสูงกว่า เด็กมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน เพราะกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป วัยรุ่นมีการเลียนแบบจากสิ่งยั่วยวนทางเพศ อาทิ จากภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ ทำให้เด็กอยากลองเด็กสมัยนี้จึงเสียความบริสุทธิ์เร็ว...นอกจากนี้แล้ว สังคมในปัจจุบันของไทยละเลยวัฒนธรรมความเป็นไทย พ่อแม่ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ค่อยเอาใจใส่ในการเลี้ยงดูอบรมลูก บางคนปล่อยให้ลูกใส่เสื้อผ้าสายเดี่ยวเกะออก ไปข้างนอกก็ไม่มีการห้ามปราม... (ไทยโพสต์, 22 ตุลาคม 2544, หน้า 9)

๕ น.พ.วิชัย เทียนถาวร อธิบดีกรมอนามัย เปิดเผยว่าเด็กไทยมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกตั้งแต่อายุ 13 ปี และมีแนวโน้มว่าจะมีอายุน้อยลงเรื่อยๆ นอกจากนี้ วัยรุ่นชายมากกว่าร้อยละ 90 มีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน ส่วนวัยรุ่นยอมรับแนวคิดเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานมากขึ้น ปัจจุบันวัยรุ่นไทยไม่ได้ให้ความสำคัญต่อค่านิยมเรื่องการรักษาวลสงวนตัวแบบเก่า กลับเลียนแบบวัฒนธรรม

๕ นางระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช ส.ว. ขอนแก่น ออกมายื่นหนังสือถึงกกช. ต่อต้านเพลง คนเลวที่รักเธอ ของปนัดดา ว่า “เนื้อหาของเพลงดังกล่าวสื่อไปในทางเสื่อมเสียศีลธรรมจรรยาอันดีงามของไทย มีเนื้อหาหมิ่นเหม่ ส่งเสริมยั่วยุให้ผู้คนในสังคมขาดการยับยั้งชั่งใจ ยั่วยุให้มีการประพฤติผิดศีลธรรม ทำลายระบบครอบครัว และเป็นแบบอย่างในทางลบแก่เด็กและเยาวชน...” (โพสต์ทูเดย์, 21 มกราคม 2549, หน้า A8)

ประเด็นปัญหาที่สื่อไทยเห็นว่าสมควรจะเป็นข่าวให้คนได้รับรู้กันนั้น สะท้อนมุมมองที่เห็นว่าการแต่งกายของผู้หญิงโดยเปิดเผยเนื้อหึงสัดส่วน เรื่องเพศนอกสมรสของวัยรุ่น และการมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน เป็นเรื่องใหญ่ สะท้อนความเสื่อมของวัฒนธรรมไทย

แล้วเรื่องเพศที่เหมาะสมควรจะเป็นอย่างไร

คนไทยไม่เลว “สื่อลามก”

๕ น.ส.ลัดดา ตั้งสุภาลัย ผอ.กลุ่มเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมออกมาแถลงว่า ได้รับรายงานจากเด็กและเยาวชนที่เป็นเครือข่ายเฝ้าระวังขอยุ่ตลอดเวลา เช่น แจ้งแหล่งขายหนังสือ หรือวิดีโอลามก ทำให้รู้สึกดีใจที่คนไทยในสังคมร่วมกันตื่นตัว และช่วยกันรักษาวัฒนธรรมอันดีของชาติ (เดลินิวส์, 13 พฤษภาคม 2548, หน้า 27)

ผู้หญิงไทยต้องใช้นามสกุลสามีและเคารพสามี

๕ ศาลรัฐธรรมนูญให้ความเห็นว่า เหตุผลทางสังคมที่ว่าเพื่อความสงบสุขในครอบครัว และวัฒนธรรมที่ดี ที่มีมาแต่ช้านาน ไม่ถือเป็นเหตุอันสมควรเพียงพอที่จะมาลิดรอนการใช้ชื่อสกุลของหญิงที่มีสามี จึงมีมติด้วยเสียงข้างมากให้ชั่วคราวรัฐธรรมนูญ

๕ ส่วนมติเสียงข้างนอกของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญให้ความเห็นว่า กฎหมายมาตราดังกล่าวก็ตราขึ้นมาโดยคำนึงถึงความเหมาะสมของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตคนไทย ในเรื่องความเป็นปึกแผ่น ความมั่นคงของครอบครัวและสังคม

มีส.ส.อย่างน้อย 2 คน ที่ไม่เห็นด้วยคือ นายสุขุมพงศ์ โง่นคำ ส.ส.กาฬสินธุ์ พรรคไทยรักไทย กล่าวว่า “หากผู้หญิงไม่ใช้นามสกุลสามี มันวุ่นวายแน่...การฟ้องร้องแบ่งทรัพย์สินมรดกหลานจะทำอย่างไรทั่วโลกไม่ว่าจะเป็นญี่ปุ่น ฝรั่งเศส อังกฤษ เยอรมนี เขาก็นับญาติทางสามีกันทั้งนั้น” (มติชนรายวัน, 6 มิถุนายน 2546, หน้า 1)

๕ นายวัฒนา เมืองสุข รมว.การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) และเป็นประธานเปิดงานสัมมนาโครงการครอบครัวอบอุ่นไร้รุนแรง ซึ่งจัดโดยคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี เมื่อวันที่ 12 พ.ย. ณ ศูนย์การแพทย์สิริกิติ์ ชั้น 5 โรงพยาบาลรามาธิบดีกล่าวว่า “วันนี้สังคมไทยไม่ได้เรียนรู้แนวคิดของโบราณที่นำมา ที่ทำให้ตัวสถาบันครอบครัวอยู่ได้ โบราณเขาให้บวชก่อนเปิด ให้เข้าวัดก่อน 3 เดือน ไปบวชไปเรียนรู้ และสังคมไทยเขาให้ผู้ชายแต่งงานไปอยู่บ้านผู้หญิงเพราะผู้ชายแข็งแรงกว่า ไปอยู่กับญาติพี่น้องฝ่ายหญิงจะได้ไม่ซ่าและให้ภรรยาเคารพสามี กราบเท้าสามีก่อนนอนเพื่อสร้างสมดุล ตรงนี้คือตัวสังคมไทย แต่ไปมองกันว่าเป็นการไม่เคารพต่อสิทธิมนุษยชน สุดท้ายก็เลยพัง” (คม ชัด ลึก, 13 พฤศจิกายน 2548, หน้า 1)

รักนวลสงวนตัว-มีเช็กส์ในสถาบันการแต่งงานเท่านั้น

๕ มูลนิธิสถาบันครอบครัวไทยห่วงใยในพฤติกรรมของวัยรุ่นที่แสดงอย่างไม่เหมาะสมในเรื่องเพศ จึงจัดโครงการ “อดเปรี้ยวไว้กินหวาน” มาตลอด 3 ปี เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนรักนวลสงวนตัว รักษาพรหมจารีไว้จนถึงวันแต่งงาน (เดลินิวส์, 18 มกราคม 2548, หน้า 24)

พัวเดียว-เมียเดียว

- ๕ นางระเบียบรัตน์ให้สัมภาษณ์ว่าเคยเสนอนายเสริมศักดิ์ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ให้ย้ายผู้ว่าเข้ามาเป็นผู้ตรวจราชการ ในกระทรวง เนื่องจากเคยฟังเรื่องราวจากภรรยาของผู้ว่าฯ คนหนึ่ง โทรศัพท์มาปรับทุกข์ว่าสามีแอบไปมีเมียน้อย และ กำลังส่งเสียเมียอายุน้อยอายุคร่าวลูก (ข่าวสด, 23 พฤศจิกายน 2545, หน้า 3)
- ๕ วันมูหะมัดนอร์ มะทา รมต.มท. หนุนใช้เกณฑ์ผัวเดียวเมียเดียว ในการแต่งตั้งโยกย้าย เพื่อครอบครัวอบอุ่น ส่วนระเบียบรัตน์ได้ ร่างวัลยอดหญิงปี 46 พร้อมประกาศจะทำให้เกิดระบบผัวเดียว เมียเดียว ส่งผลลดการคอร์รัปชั่น (เดลินิวส์, วันที่ 3 มีนาคม 2546, หน้า 1)

การนำเสนอปัญหาและข้อเสนอแนะที่ปรากฏในสื่อ่นั้นเป็นเสียงของ คนในภาครัฐหลายเสียง และการรณรงค์ของคนหลายกลุ่มเพื่อจะจัดการ กับวิถีทางเพศที่ถูกมองว่าไม่ถูกต้อง เสียงเหล่านี้ทำให้เห็นองค์ประกอบ หลักของเพศวิถีที่ได้รับการสนับสนุนโดยหน่วยงานภาครัฐและสื่อกระแส หลัก เรื่องเพศที่ถูกต้องเหมาะสมต้องอยู่ในสถาบันการแต่งงานแบบผัว เดียว-เมียเดียว เรื่องเพศต้องได้รับการกำกับควบคุม ไม่ควรกระตุ้นเร้า ความต้องการทางเพศ หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเพศมากนัก การ แสดงออกทางเพศอย่างเปิดเผยเป็นเรื่องไม่ดี ความรู้สึกร่วมที่สะท้อน ในตัวอย่างข่าวเหล่านี้คือเรื่องเพศในสังคมไทยเปิดเสรีมากขึ้นหรือมาก เกินไป จากเดิมที่คนไทยจำกัดเรื่องเพศไว้ในการทำงานและไม่แสดงออก ในเรื่องเพศอย่างโจ่งแจ้ง

การแสดงออก บทบาทและสถานะของเพศสภาพ เรื่องเพศนอก สมรส และความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของครอบครัวแบบพ่อ-แม่-ลูก วิถีใน ทางเพศในมิติต่างๆ ที่ไม่เหมือนกับกรอบที่ให้คำกับการจำกัดเรื่องเพศไว้ใน สถาบันการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียวและเพื่อการเจริญพันธุ์ ถูกมอง

ว่าเป็นอิทธิพลของการรับเอา ‘วัฒนธรรม’ ตะวันตกที่นำไปสู่ความเสื่อมของสังคม คนหลายกลุ่มเชื่อว่า เรื่องเพศ/เพศวิถีในอดีตเคยถูกกำกับควบคุมอย่างเข้มงวดและคนในสังคมไม่ได้มีเสรีภาพที่จะแสดงออกในเรื่องเพศนัก มาสู่การปลดปล่อยที่คนเลือกทำสิ่งต่างๆ ในเรื่องเพศและเพศสภาพได้ตามใจเธอและเขาอย่างเต็มที่โดยเฉพาะการเปิดเสรีของเรื่องเพศในช่วงกลางศตวรรษที่ 20¹ การเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ปลดปล่อยผู้คนในสังคมไทยจากพันธนาการหลายประการที่ถูกมองในทางบวก เช่น ความเสมอภาคเท่าเทียมเชิงสิทธิของชายหญิง ในขณะที่บางแง่มุมของการปลดปล่อยนี้ ถูกมองโดยคนบางกลุ่มว่านำไปสู่การรับเอาเรื่องเพศแบบตะวันตกที่กระทบกับรูปแบบวิถีที่ดั้งเดิมแบบไทย ความเป็นไทยหรือไม่เป็นไทยได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ถูกเชื่อมโยงกับเรื่องเพศที่ถูกต้องชอบธรรมของสังคมในการโต้เถียงเรื่องเพศในสังคมไทย² รูปแบบเรื่องเพศที่ออกนอกกรอบถูกมองว่าไม่เป็นไทย ในขณะที่การปกปิดเนื้อตัวร่างกายและการจำกัดเรื่องเพศไว้ในการทำงานนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย

การอ้างอิงวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนประเด็นในการโต้เถียงเรื่องเพศถูกคัดค้านและตั้งคำถามอย่างต่อเนื่อง นักวิชาการและนักเคลื่อนไหวจำนวนหนึ่งพยายามจะบอกว่าความเชื่อที่กล่าวถึงในย่อหน้าข้างบนเข้าใจผิด และได้ตั้งข้อสังเกตว่าค่านิยมในเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีหลายประการที่เข้าใจว่าเป็นไทยนั้น แท้ที่จริงถูกนำเข้าจากตะวันตกและไม่ได้เป็นไทยอย่างที่เข้าใจกัน บางคนยังได้ให้ข้อมูลในทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแบบแผนและวิถีปฏิบัติในเรื่องเพศและการอยู่ร่วมกันของชายหญิงในสังคมว่าต่างไปจากการมองด้วย ‘เลนส์’ แบบตะวันตกอย่างไร นักวิชาการที่ผลิตงานในประเด็นเพศนี้อย่างต่อเนื่อง เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ และสุจิตต์

¹ Gail Hawkes, *Sex and Pleasure in Western Culture*. (Cambridge: Polity Press, 2004), p. 158.

² การอ้างอิงความสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับความเป็นไทยเพื่อจะหักล้างความพยายามจะเปลี่ยนแปลงสถานะความสัมพันธ์ตามกฎหมายของสามีภรรยา ใน ขลิตากรณีสงสัมพันธ์, *เมื่อผู้หญิงคิดจะมีหนวด* (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2549).

วงศ์เทศ งานวิชาการ/กึ่งวิชาการในตระกูลนี้ทำให้เกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมการเมืองของคนไทยหลายกลุ่ม ที่ต่อสู้กันในประเด็นเกี่ยวกับมาตรฐานความถูกต้องดีงามเกี่ยวกับเพศวิถี โดยหยิบยกเอาความเป็นไทยมาเป็นปัจจัยตัดสินว่าจะใครควรหรือไม่ควรมีที่ทางหรือได้รับการยอมรับโดยรัฐและประชาสังคม

ดูเหมือนความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมการเมืองหลายเรื่องของคนไทย สับสนอยู่ไม่น้อยว่าจะอะไรเป็น ‘ของเดิม’ หรือ ‘ของใหม่/ของนำเข้า’ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องเพศวิถี ความสับสนนี้ปรากฏในการโต้เถียงหรือผลักดันว่า วิถีปฏิบัติในเรื่องเพศบางเรื่องเป็นสิ่งที่พึงกระทำ เพราะเป็นไทย หรือเพราะเป็นสิ่งที่ดีงามไม่ว่าจะเป็นไทยหรือไม่ เช่น ค่านิยมเรื่อง ‘รักนวลสงวนตัว’ เป็นเรื่องที่ผู้หญิงไทยควรยึดถือปฏิบัติ เพราะเป็นสิ่งที่สืบทอดมาในสังคมนี้ หรือเพราะเป็นสิ่งที่ดีงาม แม้ว่าจะนำเข้าโดยเป็นส่วนหนึ่งของกรอบเรื่องเพศที่ยอมรับความถูกต้องเหมาะสมของเรื่องเพศเฉพาะที่เกิดในการแต่งงานเท่านั้น การโต้เถียงในประเด็นนี้เชื่อมโยงกับเรื่องเพศที่ขอบธรรมกับความเป็นไทย ทำให้เกิดสภาพของเผด็จการในเรื่องเพศที่ปนเปื้อนอยู่กับชาตินิยม/อนุรักษนิยม ว่าเรื่องบางเรื่องพึงกระทำโดยไม่ต้องใคร่ครวญโต้เถียง เพราะเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทย ในขณะที่บางคนใช้ตรรกเดียวกันนี้ในทางกลับว่า วิถีปฏิบัติบางประการเป็นเรื่องที่ไม่ควรทำตามหรือรักษาไว้เพราะไม่เป็นไทย มายาคติและความเข้าใจที่ออกจะคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับเพศวิถี (และประเด็นอื่นๆ อีกมากมายเกี่ยวกับชีวิตทางสังคมการเมือง) ทำให้คนมองไม่เห็นความหลากหลาย และให้ความสำคัญกับมาตรฐานความถูกต้องและค่านิยมที่กำกับการอยู่ร่วมกัน การต่อรองโต้เถียงสาธารณะหลายประการจึงเป็นไปในลักษณะของการเบียดขับความต่างจากการมีพื้นที่ในสังคมการเมืองนี้ แนວໂນ້ມเช่นนี้ปรากฏในการต่อสู้ทางความคิดในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเพศวิถี ซึ่งถูกมองโดยคนบางกลุ่มว่าเป็นเรื่องอันตรายที่ต้องควบคุมอย่างเข้มงวด

ขณะที่กลุ่มต่อสู้ในประเด็นเรื่องเพศวิถีในพื้นที่ทางสังคมการเมืองที่ถูกจำกัดโดยอาณาเขตของรัฐไทยพยายามจะทำความเข้าใจว่า อะไรไทย

หรือไม่ไทยในเรื่องประเด็นเรื่องเพศ ได้มีข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เชื่อมโยงกรอบค่านิยมเรื่องเพศเข้ากับชนชั้นทางสังคมเศรษฐกิจ โดยเสนอว่ารูปแบบเรื่องเพศที่ได้รับการสนับสนุนโดยบางหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในเรื่องการปลูกฝังค่านิยมเรื่องเพศที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นในระบบการศึกษา การดูแลสุขภาพ หรือการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง ต่างก็ยึดเอาเรื่องเพศแบบชนชั้นกลางเป็นหลัก และเป็นชนชั้นกลางแบบฝรั่งอีกด้วย มาตรฐานความถูกต้องในเรื่องเพศที่สะท้อนออกมาในนโยบายสาธารณะ และมาตรการต่างๆ ของรัฐ คล้ายคลึงกับเพศวิถีแบบชนชั้นกลางที่ให้ความสำคัญกับการควบคุมเรื่องเพศที่ถูกรับมองว่าเป็นอันตราย เรื่องเพศที่เหมาะสมต้องเกิดขึ้นระหว่างชายหญิง เพื่อการเจริญพันธุ์ และถูกจำกัดอยู่ในสถาบันการแต่งงานแบบผัวเดียว-เมียเดียว³

อิทธิพลของฐานคติในเรื่องเพศวิถีแบบวิคตอเรียนหรือแบบชนชั้นกลาง ต่อความเข้าใจและค่านิยมในเรื่องเพศของคนไทยเป็นสิ่งที่ปฏิเสธได้ยาก และเข้าใจได้ในกระแสโลกาภิวัตน์ในเชิงวัฒนธรรม (Cultural globalization) ที่โลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยมกระแสหลักใน ‘ตะวันตก’ ได้แพร่ไปสู่อาณาบริเวณอื่นๆ และผสมผสานปนเปเข้ากับระบบความเชื่อ ความหมาย ‘ท้องถิ่น’ เพราะการรับเอาโลกทัศน์แบบตะวันตกไม่น่าจะเป็นไปในรูปแบบของการนำเข้าทั้งระบบ แต่มีกระบวนการของการคัดสรรและเลือกรับของคนกลุ่มต่างๆ ที่จะรับอะไร อย่างไร⁴ การผสมผสานและเลือกรับความเชื่อความหมายเกี่ยวกับเรื่องเพศไม่ได้จำกัดอยู่เพียงช่วงศตวรรษที่ 20 ที่เทคโนโลยีทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปโดยง่ายและฉับไว แต่ดำเนินไปในช่วงเวลาต่างๆ ทำให้น่าสงสัยว่า สิ่งที่เข้าใจกันว่าเป็นของดั้งเดิมนั้น ‘ดั้งเดิม’ และเป็นเรื่องเฉพาะของท้องถิ่นหรือสังคมนี้หรือไม่ หรือในช่วงเวลาต่างๆ คนที่อยู่ในอาณาบริเวณซึ่งปัจจุบันเป็นรัฐไทยได้ผสมผสานและ

³ Hawkes, *Sex and Pleasure in Western Culture*, p. 122-130.

⁴ Erkki Berndtson, “Globalization as Americanization,” in *Power in Contemporary Politics: Theories, Practices, Globalizations*, ed. Henri Goverde et al (London: Sage Publications, 2000), p. 165-166.

มีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวกับเรื่องเพศวิถีจากหลายถิ่นหลายที่

คนหลายกลุ่มเห็นว่า การแก้ปัญหาเรื่องเพศในสังคมการเมืองไทย ต้องหันกลับไปหารากฐานทางวัฒนธรรมเดิม ซึ่งมีวิถีปฏิบัติในเรื่องเพศต่างไปจากคนในปัจจุบัน และใช้เกณฑ์ความเป็นไทยตัดสินความถูกต้องเหมาะสมของพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางเพศ คนที่เชื่อเช่นนี้คงคาดหวังให้ โจทย์การวิจัย “ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ” ให้ความกระจ่างได้ว่า “คนไทย” เคยเชื่อ ให้คุณค่าและประพฤติปฏิบัติอย่างไรในเรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศ และความรู้เกี่ยวกับอดีตน่าจะยุติการโต้เถียงเรื่องเพศในหลายเรื่อง คำตอบที่แสดงให้เห็นความไม่สอดคล้องและความไม่นิ่งของเพศวิถี อาจจะทำให้คนที่คาดหวังความชัดเจนผิดหวังได้

งานวิจัยนี้มุ่งสืบค้นว่า แง่มุมต่างๆ ของเพศวิถีถูกบันทึกหรือบอกเล่าอย่างไรโดยนักวิชาการและผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ งานเหล่านี้บอกอะไรคนไทย หรือทำให้คนไทยจดจำอะไรบ้างเกี่ยวกับเพศวิถี ไม่ว่าจะเป็นการดำรงอยู่หรือการปรากฏของฐานคติที่แตกต่างในเรื่องเพศวิถีในสังคมไทย รวมทั้งวิถีปฏิบัติของผู้คนในแต่ละช่วงเวลา โดยอาศัยการแบ่งช่วงเวลาตาม จารีตที่นักสังคมศาสตร์ไทยบางกลุ่มใช้ คือแบ่งตามการเคลื่อนของ ศูนย์กลางของอำนาจ (อยุธยา → รัตนโกสินทร์) การสถาปนารัฐประชาชาติ สมัยใหม่ และการเผชิญหน้ากับการท้าทายหรือความสัมพันธ์กับอาณาจักร / รัฐอื่น ในรูปของการค้าขาย การทำสงคราม และลัทธิอาณานิคม

คำถามหลักที่พยายามจะตอบคือ

- ๑ ความเชื่อ ความหมาย และวิถีปฏิบัติเรื่องเพศที่ถูกนำเสนอใน บันทึกและการศึกษาประวัติศาสตร์ของสังคมการเมืองไทยเป็นอย่างไร แหล่งความรู้เหล่านี้บอกให้คนไทยรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับ แง่มุมต่างๆ ของเพศวิถี ความเชื่อหลายประการเกี่ยวกับเรื่อง เพศในอดีตที่คนไทยเชื่อ ณ เวลานี้ สอดคล้องหรือแตกต่างกับ สิ่งที่การศึกษาและบันทึกเหล่านี้กล่าวถึงหรือไม่ อย่างไร

๕ การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ของแต่ละช่วงเวลาเป็นอย่างไร โดยเฉพาะการก่อรูปของเพศวีกิที่ได้รับขยายเสียงให้เป็น “กระแสหลัก” เมื่อสังคมไทย (หรือชนชั้นนำ เพราะหลักฐานทางประวัติศาสตร์มักจะถูกบันทึกจากมุมมองและประสบการณ์ของชนชั้นนำ) เผชิญกับการท้าทายในรูปแบบต่างๆ จากภายนอก

๕ ระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศร่วมสมัยมีที่มาที่ไปอย่างไร

การศึกษาประวัติศาสตร์เพศวีกิในที่นี้จึงเป็นการทำความเข้าใจว่า การศึกษาและข้อมูลประวัติศาสตร์ที่น่าจะเป็นแหล่งความรู้หลักของคนไทยเกี่ยวกับรากฐานความเชื่อและวิถีปฏิบัตินำเสนอหรือบอกเล่าอะไรบ้างในเรื่องเพศ และทิ้งร่องรอยหรือมรดกอะไรให้กับสังคมไทย มรดกในที่นี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงค่านิยมและคำสอน แต่น่าจะเป็นปัญหาที่ไม่คลี่คลายหรือที่เกิดจากความพยายามจะจัดการกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมของคนรุ่นก่อนๆ ด้วย

วิธีการศึกษา

ข้อมูลที่ใช้ตอบคำถามคืองานของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และสังคมไทย เพื่อดูว่างานเหล่านี้นำเสนอความหมายและที่ทางของแง่มุมต่างๆ ของเพศวีกิอย่างไร งานเหล่านี้เป็นความพยายามที่จะเสนอความทรงจำเกี่ยวกับสังคมการเมืองไทย โดยงานแต่ละเรื่องมีอิทธิพลต่อความทรงจำร่วมของคนไทยไม่เท่ากัน งานจำนวนหนึ่งในการสำรวจนี้อาจถูกตั้งคำถามว่าไม่ใช่งานวิชาการตามจารีตกระแสหลัก แต่ถูกเลือกมาเพราะงานเหล่านี้อาศัยข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และเสนอการตีความเพื่อคนอ่านทั่วไปที่ไม่ใช่ผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ งานตระกูลนี้เข้าใจได้ง่ายและอ่านแล้วสนุกสนาน จึงน่าจะมีผลต่อความเข้าใจและความทรงจำร่วมของผู้คนอยู่ไม่น้อย

การอ่านงานประวัติศาสตร์เหล่านี้ทำให้เข้าใจได้ถึงข้อสังเกตของหลายท่านว่า เรื่องเพศสภาพและเพศวิถีไม่ได้ถูกรวมไว้ในข้อมูลและบันทึกทั้งหลาย ข้อมูลที่พอจะมีอยู่บ้างก็เป็นเรื่องของชนชั้นสูง ส่วนการบันทึกเกี่ยวกับความเป็นไปในอาณาบริเวณส่วนตัวของสามัญชน มักทำโดย “ฝรั่ง” ข้อมูลเกี่ยวกับแง่มุมเพศวิถีเพิ่มมากขึ้นเมื่อระยะเวลาของการบันทึกเข้าใกล้เวลาปัจจุบันมากขึ้น และมีความละเอียดมากในหลายเรื่อง รวมทั้งมีภาพประกอบที่ชัดเจนขึ้นเพราะวิวัฒนาการของเทคโนโลยี แต่ข้อมูลที่ชัดเจนนี้ก็เป็นเรื่องของชนชั้นสูงที่หลายเรื่องละเอียดมาก ราวกับผลงานของปาปารัชชีสมัยใหม่เลยทีเดียว

ข้อมูลหลักที่ใช้ในการตรวจสอบความทรงจำร่วม นอกเหนือไปจากการอ่านงานของนักประวัติศาสตร์หรือนักวิชาการตระกูลอื่นที่ทำงานทางประวัติศาสตร์แล้ว ยังมีกลุ่มงานเขียนอีกสองประเภทคือ

บันทึกฝรั่ง

บันทึกของ ‘ฝรั่ง’-ที่อ่านในงานวิจัยนี้สามารถเรียงตามลำดับเวลาได้ดังนี้

- ๑ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต พิมพ์เมื่อพ.ศ. 2182 ถูกจัดว่าเป็นบันทึกฝรั่งที่เก่าที่สุด เนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองของชนชั้นนำ
- ๒ จดหมายเหตุลา ลูแบร์ พ.ศ. 2230 เนื้อหาเกี่ยวกับปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
- ๓ ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม ที่เขียนโดย ฟรังซัวส์ อังรี ตูรแปง พ.ศ. 2314 เนื้อหาอยู่ในปลายสมัยพระเจ้าปราสาททองลงมา
- ๔ เล่าเรื่องกรุงสยาม มงเซญูร์ปาลเลกัวซ์ พ.ศ. 2397 เนื้อหาเกี่ยวกับอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์

๕ ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม โดยเซอร์จอห์น เบาว์ริง พ.ศ. 2400 เนื้อหาเกี่ยวกับอยุธยาถึงรัชกาลที่ 4

เนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวกับเพศสภาพและเพศวิถีที่ปรากฏในบันทึกเหล่านี้ซ้ำซ้อนกันมาก อาจเป็นเพราะการอ้างอิง หรือ “ลอก” กัน เช่น เรื่องเกี่ยวกับการแต่งงาน ระบบหลายเมียและกฎกติกาว่าด้วยเรื่องเพศ

บันทึกของ ‘ฝรั่ง’ ได้กล่าวถึงแง่มุมต่างๆ ที่เกี่ยวกับเพศวิถี ไม่ว่าจะเป็นการนำเสนอร่างกาย การสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง การนิยามและการลงโทษผู้กระทำความผิดในทางเพศ ในช่วงเวลาที่ต่างกัน สิ่งที่ถูกบันทึกหลายประเด็นขัดกับความเชื่อหรือภาพที่เพศวิถีกระแสหลักนำเสนอ แต่ผู้ที่จะอ่านและใช้เอกสารเหล่านี้ไม่ใช่ผู้อ่านทั่วไป แต่เป็นผู้ที่สนใจศึกษาสังคมการเมือง อาจทำให้ภาพที่ขัดกับความเชื่อแบบเหมาเอาเองของเพศวิถีกระแสหลักไม่ได้ถูกทำลายโดยความทรงจำที่ต่างไปนี้มากนัก ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ บันทึกเหล่านี้ผ่านกระบวนการคัดสรรและตีความโดยผู้บันทึกที่เป็น ‘คนนอก’ ซึ่งให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์หลายอย่างจากฐานคติของตนเอง ทำให้เรื่องราวและแง่มุมที่ถูกบันทึกหลายเรื่องคือ ‘ของแปลก’ ในทัศนะของ ‘คนนอก’ เช่น การไม่ใส่เสื้อของคนสยามเพราะลักษณะภูมิอากาศ แต่บันทึกเหล่านี้เป็นแหล่งความทรงจำจำนวนไม่มากนักเกี่ยวกับเพศวิถีของสามัญชน เพราะเรื่องราวที่ถูกบันทึกโดย ‘คนใน’ จะเป็นเรื่องราวของชนชั้นสูง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์

สารคดีอิงประวัติศาสตร์

หนังสือจำนวนหนึ่งที่น่าเสนอเรื่องราววิถีชีวิตของชนชั้นสูงที่เขียนเพื่อผู้อ่านทั่วไป เช่น “สตรีสยามในอดีต”⁵ หรือ “ลูกท่านหลานเธอที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในราชสำนัก”⁶ หรืองานที่เกี่ยวกับความรักความ

⁵ น.พ.วิบูล วิจิตรวาทการ, *สตรีสยามในอดีต* (กรุงเทพฯ: บริษัท สร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, 2543).

สัมพันธของชนชั้นสูงอย่าง “รักหลังราชบัลลังก์” และ “เรื่องรักรักใครใคร่ในพงศาวดาร”⁶ เป็นต้น ให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับรสนิยมและวิถีทางเพศของชนชั้นสูงในช่วงรัชกาลที่ 5 และ 6 ที่เฉพาะเจาะจงเป็นรายบุคคล โดยให้ภาพของการเปลี่ยนแปลงและการรับค่านิยมแบบฝรั่ง แต่ตัวอย่างที่ให้เป็นเรื่องของเจ้ากลุ่มเล็ก รายละเอียดเหล่านี้มีลักษณะค่อนข้างไปในทาง ‘แอบดู’ ชนชั้นนำอยู่มาก (Voyeurism) ความที่หนังสือเหล่านี้อ่านง่ายและออกไปในทางเรื่องเล่าที่สนุกสนาน ทำให้เป็นสื่อสำคัญให้ ‘ความรู้’ เกี่ยวกับเรื่องเพศและความสัมพันธ์ของชนชั้นสูง และกลายเป็น ‘ข้อมูล’ ที่ถูกหยิบยกมาอ้างอิงว่าเพศวิถีในประวัติศาสตร์ไทยเป็นเช่นนี้

เรื่องราวของ “ชนชั้นสูงชายขอบ” หรือ “ชนชั้นสูงฝ่ายใน” ที่ไม่มีที่ทางในประวัติศาสตร์บ้านเมือง หรือถูกผู้ที่ศึกษาความเป็นไปของบ้านเมืองมองข้ามไป เพราะเห็นว่าไม่มีบทบาทในการกำหนดความเป็นไปประวัติศาสตร์⁷ และเรื่องของความสัมพันธ์ส่วนตัวและชีวิตใน “ครอบครัว” ของชนชั้นสูงถูกนำเสนอสำหรับผู้อ่านชนชั้นกลาง ผู้เขียนหนังสือตระกูลนี้คนหนึ่งอธิบายสาเหตุที่เรื่องราวความสัมพันธ์ของชนชั้นสูงได้รับความสนใจมากไว้ว่า “ความรักเชิงชู้สาวนั้น หากเป็นสามัญชนธรรมดาก็คงไม่น่าสนใจเท่าใด หากเป็นความรักของแหวดวงชนชั้นสูงก็เป็นที่น่าสนใจของผู้คน เพราะคนในแหวดวงชั้นสูงนั้นมีอิทธิพลต่อประชาชนจำนวนมาก และยังมีเรื่องราวมากมายเป็นความรักที่ต่างจากคนสามัญยิ่งนัก”¹⁰

⁶ ดันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, *ลูกท่านหลานเธอที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในราชสำนัก* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546) เนื้อหาโดยรวมเป็นเรื่องของพระมหเสีและเจ้าจอมของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1-5 เกี่ยวกับบทบาท ความสัมพันธ์ และความขัดแย้งของชนชั้นสูงฝ่ายใน

⁷ สมบัติ จำปาเงิน, *รักหลังราชบัลลังก์* (กรุงเทพฯ: บริษัท เอิร์นเอ็ดดูเคชั่น จำกัด, 2541) เล่าเรื่องความรักของพระมหากษัตริย์และชนชั้นสูง ตั้งแต่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชมาจนถึงรัชกาลที่ 5

⁸ โรม บุนนาค, *เรื่องรักรัก ใครใคร่ในพงศาวดาร* (กรุงเทพฯ: สยามอินเตอร์บุคส์, 2548) เล่าเรื่องราวความรักของพระมหากษัตริย์ เช่น “รักซ่อนของ ร. 2” “รักแรกของ ร. 5”

⁹ ชัยยันต์ รัชชกุล, ใช้คำนี้ในคำนำของหนังสือ *จอมนางแห่งสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 กับกระแสวัฒนธรรมตะวันตก*, โดย วรณพร บุญญาสถิต, (กรุงเทพฯ: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์, 2549), หน้า (9).

¹⁰ พิมาน แจ่มจรัส, *รักในราชสำนัก* (กรุงเทพฯ: บริษัท สร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, 2545).

นอกจากนี้ การที่ภาพของชนชั้นสูงถูกนำเสนอตามความเชื่อ ค่านิยมและอุดมคติแบบชนชั้นกลาง เช่น เจ้าจอมในรัชกาลที่ 5 หลายท่าน ที่ได้ถูกถ่ายทอดเรื่องราวประกอบรูปภาพ โดยอาศัยโครงเรื่อง เกี่ยวกับความสัมพันธ์และชีวิตคู่แบบชนชั้นกลาง ที่มีองค์ประกอบของ ความรักแบบโรแมนติก และชีวิตคู่ตามกรอบเพศวีกีกระแสหลักที่ยึดกุม ความเชื่อของชนชั้นกลางไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ทำให้เรื่องราวที่ถูกนำเสนอต้องรสนิยมของกลุ่มผู้อ่านชนชั้นกลางทั้งหลาย¹¹ บทบาทที่ทางของผู้หญิงที่คนไทยจดจำจึงเป็นเรื่องของหญิงชนชั้นสูงเหล่านี้ เพราะความที่มีการนำเสนอเรื่องราวของพวกเขาอย่างละเอียดและเข้าใจได้ โดยอาศัย กรอบความหมายในช่วงเวลาของผู้อ่านชนชั้นกลางทั้งหลาย

ช่วงเวลาที่ห่างจากปัจจุบันมากนัก ประกอบกับการมีเทคโนโลยี ในการบันทึกเพิ่มมากขึ้น เช่น กล้องถ่ายรูปและภาพยนตร์ และสื่อสิ่งพิมพ์ ทำให้วิถีปฏิบัติอย่างการแต่งกายและการกินอยู่ของชนชั้นสูงช่วงกลาง รัตนโกสินทร์ มีความชัดเจนและมีรายละเอียดมาก ความทรงจำของคน เกี่ยวกับประวัติศาสตร์มีภาพของช่วงเวลานี้ ดูเหมือนว่าความเชื่อเกี่ยวกับการแต่งกายมิดชิดอาจจะเป็นอิทธิพลของภาพการแต่งกายของชายหญิง ในช่วงเวลานี้

ความละเอียดและมีตัวอย่างภาพให้มองเห็นได้ทำให้คนไทยหลาย กลุ่ม “จำ” ได้ ประกอบกับการที่คนไทยมีแนวโน้มจะใช้มาตรฐานและวิถี ปฏิบัติแบบชนชั้นสูงตัดสินความเป็นไปในสังคม เช่น ข้อสังเกตของสุจิตต์ วงษ์เทศ ที่ว่าสถาบันการศึกษาทั่วประเทศมักยกสุภาภิตสอนหญิงมาสอนให้ วัยรุ่นนสาวรู้จักกริถนวลสงวนตัว “หนังสือเล่มดังกล่าวนี้จัดเป็นคู่มือประเภท ฮาวทูของลูกสาวเจ้านายและชนชั้นผู้ดียุคต้นรัตนโกสินทร์ ที่ไม่ต้องทำงาน อะไรนอกจากแต่งตัวหาผิว ไม่ใช่คู่มือของลูกสาวชาวบ้านที่เป็นไพร่บ้าน

¹¹ ณรรพงค์ หงษ์จินดา, “หญิงไทยใน ‘ศิลปะวัฒนธรรม ภาพลักษณ์หนึ่งของหญิงไทยใน สายตาต่างชาติ,’ ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 16 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2538), หน้า 173.

พลเมือง ที่จะมามีวงมืองอดีติน แต่งตัวหน้าตาทำทาง นิ่งพับเพียบเรียบร้อยเป็นกุลสตรี ก็ไม่มีข้าวปลาอาหารรอกหม้อ”¹² หรือการที่ “ครูบาอาจารย์ชอบยกตัวอย่างนางเอกในวรรณคดีเป็นตัวอย่างกุลสตรีไทย แต่ไม่ยอมบอกว่าทุกนางมีเพศสัมพันธ์เฉลี่ยแล้วอายุ 14-15 อันเป็นวัยเจริญพันธุ์ เริ่มมีกำหนด แต่ไม่มีการคุมกำเนิด”¹³ ทำให้เอกสารประเภทนี้มีความสำคัญต่อความทรงจำร่วมเกี่ยวกับเพศวิถีของผู้คนในอดีตของสังคมการเมืองไทย บทบาทที่ทาง การนำเสนอร่างกาย และการควบคุมกำกับเรื่องเพศให้อยู่ในสถาบันการแต่งงาน กลายเป็นฐานสำคัญที่ถูกขยายและตอกย้ำทั้งโดยสื่อและสถาบันการศึกษา

หลายแง่มุมที่คนจดจำว่าเป็นค่านิยมหรือวิถีปฏิบัติเรื่องเพศของคนในอดีต ถูกทำความเข้าใจผ่านกรอบความหมายเรื่องเพศเฉพาะชนชั้นและช่วงเวลา การตรวจสอบแง่มุมเรื่องเพศวิถีที่ถูกนำเสนอในหนังสือตระกูลนี้น่าจะทำให้ได้เห็นความทรงจำหรือความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเพศในอดีต หรือในประวัติศาสตร์ของสังคมไทยตามที่คนไทยเชื่อได้ การตีความเป็นอย่างอื่นโดยผู้รู้หลายท่านที่ผลิตงานสำหรับผู้อ่านทั่วไปหรือผู้สนใจโดยทำให้เข้าใจง่ายขึ้น ดังเช่นงานของสุจิตต์ วงษ์เทศ ที่ได้ยกเป็นตัวอย่างในย่อหน้าที่แล้ว ไม่สามารถจะสันคลอนความเข้าใจตามอุดมการณ์นี้สักอย่างก็ตาม งานของนักวิชาการ/ผู้รู้เหล่านี้ก็ได้นำเสนอระบบความเชื่อความหมายที่แตกต่างไปจากความเข้าใจหลักที่ผู้คนยึดถือ และกลายเป็นอาณาบริเวณสำคัญหนึ่งของการโต้เถียงเรื่องเพศในสังคมไทย การเปรียบเทียบงานกลุ่มนี้ทำให้ได้เห็นทั้งภาพความเชื่อที่ถูกผลิตซ้ำไปพร้อมกับการยกข้อมูลเกี่ยวกับแง่มุมต่างๆ ของค่านิยมและวิถีปฏิบัติเรื่องเพศวิถีที่ได้ถูกบันทึกไว้เกี่ยวกับคนที่เคยอยู่ในอาณาบริเวณที่ปัจจุบันเป็นรัฐไทยมาปะทะกับความเชื่อเหล่านั้น

¹² สุจิตต์ วงษ์เทศ, “ความเป็นไทย “คลุมถุงชน” วิทยุรุ่นชุกชนไม่ “คลุมถุงยาง,” *ข่าวสด* (14 กรกฎาคม 2547), หน้า 6.

¹³ เรื่องเดียวกัน.

เทศวิถิในประเทศไทย:

ร่องรอยของความหมายและวิถิปฏิบัติ ทางเทศของคนในอาณาเขตของรัฐไทย

ใ
กระบวนการค้นคว้าและตีความข้อมูล ทำให้ได้เห็นประเด็นสำคัญที่น่าจะไดตั้งข้อสังเกตไว้เกี่ยวกับหัวข้อหลักของการวิจัย และความพยายามจะตรวจสอบและทำความเข้าใจ “เรื่องเทศในประวัติศาสตร์” และ “ประวัติศาสตร์เรื่องเทศ” ผู้ที่คุ้นเคยกับฐานคิดทางวิชาการที่ให้ความสำคัญกับความแตกหักขาดวิน ไม่สอดคล้องเป็นเรื่องราวเดียวอย่างชัดเจนของปรากฏการณ์ทางสังคม คงจะไม่ประหลาดใจกับข้อสังเกตหลายประการนี้นัก อย่างเช่นแง่มุมและการเข้าใจว่าอะไรคือประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ของเทศวิถิที่ทำให้การศึกษานี้อาจเข้าข่ายมองย้อนเวลา โดยอาศัยกรอบความหมายหรือเลนส์ของช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ต่อดันศตวรรษที่ 21 และความไม่ชัดเจนของการตีเส้นล้อมกลุ่มวัฒนธรรมที่เรียกว่าไทยในฐานะหน่วยที่ศึกษา ซึ่งไม่ได้สอดคล้องกับเส้นเขตแดนของรัฐสมัยใหม่ตามความเข้าใจของคนทั่วไป ประเด็นเหล่านี้ควรจะได้กล่าวถึงไว้ เพื่อจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจการถกเถียงและความซับซ้อนของหลายแง่มุมของเทศวิถิในช่วงเวลาต่างๆ ที่ถูกนำเสนอได้มากขึ้น

ประวัติศาสตร์ การเมืองและความทรงจำร่วม

สำหรับคนจำนวนไม่น้อย ประวัติศาสตร์คือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตที่ถูกบันทึกและเล่าขาน การศึกษาประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการค้นหาว่าอะไรเกิดขึ้น หรือใครเคยทำอะไร อย่างไร โดยต้องมีการตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้องตาม “ความเป็นจริง” ของเรื่องที่เกิดขึ้น ประวัติศาสตร์ยังถูกมองในฐานะบทเรียนจากอดีต ที่เป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจสถานการณ์ในปัจจุบัน การเรียนรู้ประสบการณ์ของคนในอดีตทำให้เราได้เห็นวิวัฒนาการของประเด็นสำคัญๆ ในสังคมการเมือง และอาจจะได้แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาสังคมที่คนรุ่นก่อนๆ ใช้แล้วได้ผล การมองประวัติศาสตร์เช่นนี้ตั้งอยู่บนฐานความเชื่อว่า ความเป็นมาเป็นไปของสังคมมีความสอดคล้องต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกัน ทำให้เราสามารถลำดับเรื่องราวตามลำดับเวลาได้อย่างเป็นระเบียบ เช่น วิวัฒนาการของสังคมการเมืองไทยที่เป็นเส้นตรงต่อเนื่องจากสุโขทัย-อยุธยา-รัตนโกสินทร์

นอกจากนี้ คนหลายกลุ่มยังมีแนวโน้มจะตีความทำความเข้าใจเรื่องราวในอดีตที่ได้รับรู้ โดยใช้กรอบความหมายและค่านิยมในบริบทของตนมากกว่าจะพยายามทำความเข้าใจโลกทัศน์และโยงใยของความหมายที่เฉพาะเจาะจงในแต่ละช่วงเวลา คนในอดีตถูกมองว่าไม่ต่างจากคนในปัจจุบันนัก คือมีวิถีชีวิต ความเชื่อและค่านิยมคล้ายคลึงกัน ถ้าย้อนเวลาไปเจอกันได้ก็จะมีเรื่องคุยกันรู้เรื่อง โดยไม่ได้ตระหนักว่าภาษา ความหมาย และวิถีชีวิตของแต่ละช่วงเวลา อาจจะต่างกันมากเกินกว่าจะสื่อสารกันได้ง่ายๆ¹⁴

¹⁴ การมองคนในอดีตโดยเน้นความต่างหรือความเหมือนนี้ อาจเทียบเคียงได้กับแนวทางที่คนใช้ในการทำความเข้าใจคนต่าง “วัฒนธรรม” คืออาจจะตีความคนอื่นโดยอาศัยกรอบความหมายที่ตนเองคุ้นเคย หรือตระหนักและเน้นความแตกต่างระหว่างตนเองกับคนต่างวัฒนธรรม

การอ่านข้อมูลและบันทึกต่างๆ ทำให้เราได้รับรู้เรื่องราวในอดีตมีลักษณะขาดวิน ไม่ต่อเนื่องและบางครั้งก็ขัดแย้งกันเอง¹⁵ มากกว่าจะเป็นเรื่องราวโดยมีโครงเรื่องชัดเจน เข้าใจได้ง่ายเหมือนละครย้อนยุคหรือภาพยนตร์ประเภทตำนานของมหาบุรุษที่คนไทยคุ้นเคย ข้อมูลที่เหลือรอดให้ได้ค้นคว้าศึกษากันผ่านการคัดสรรในหลายช่วงเวลาโดยเหตุผลต่างๆ กัน โดยอีกหลายเรื่องราวหรือหลายมุมมองไม่ได้เหลือรอดหรือถูกบันทึกไว้ ประวัติศาสตร์กระแสหลักของภาครัฐและชนชั้นนำที่มักจะถูกถ่ายทอดผ่านระบบการศึกษาที่เป็นทางการและสื่อกระแสหลัก จึงผ่านการเลือกรับรู้เลือกเล่า เลือกลำทอด ที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจของช่วงเวลา ‘ปัจจุบัน’ มากกว่าจะเป็นการบอกเล่าเหตุการณ์ที่เป็น ‘ความจริง’ หรือเล่าเรื่องอย่างที่เกิดขึ้น

เรื่องราวที่รับรู้กันว่าเป็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติ ต้องอาศัยการร้อยเรียง จับเหตุการณ์ สถานการณ์ บันทึกความทรงจำที่ขาดวินเหล่านี้ ให้อยู่ในโครงเรื่องเดียวกันที่สะท้อนความเชื่อค่านิยมร่วมสมัย มากกว่าจะเป็นความเข้าใจและความหมายของผู้คนในช่วงเวลาเฉพาะที่ผ่านมา เรื่องราวที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นประวัติศาสตร์ไทย เป็นผลของการเรียบเรียงเหตุการณ์ที่กระจัดกระจายในโครงเรื่องใหญ่ ที่ธงชัย วินิจจะกูลเรียกว่า “ประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยม”¹⁶ สิ่งที่เราจดจำว่าคือความเป็นมาเป็นไปในอดีต ที่เป็นระบบระเบียบ เรียงตามลำดับเวลา เข้าใจได้ เป็นเรื่องเป็นราวอย่างชัดเจน ได้ผ่านการจัดระเบียบและคัดสรรเพื่อการเล่าเรื่องตามโครงเรื่องหลักที่สำคัญยิ่งต่อการสร้างและตอกย้ำความเป็นชาติที่ทำให้คนรับรู้ความเป็นมาและชะตากรรมร่วมกัน

¹⁵ Jeffrey Weeks, *Sexuality and Its Discontents: Meanings, Myths and Modern Sexualities* (London: Routledge, 1985), p. 9.

¹⁶ ธงชัย วินิจจะกูล, “ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม จากยุคอาณานิคมอำพราง สู่ราชาชาตินิยมใหม่ หรือลัทธิเสด็จพ่อของกรรมพืไทยในปัจจุบัน,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (พฤศจิกายน 2544), หน้า 56-65.

ธงชัย วินิจจะกุล ได้กล่าวถึงความจริงทางประวัติศาสตร์สองระดับในสังคมไทย คือความจริงที่ระดับลัทธิความเชื่อหรืออุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์ และความจริงตามการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ ดูเหมือนว่าความเชื่อเรื่องเพศวินืออย่างที่เป็นอยู่กลับมีอิทธิพลต่อความเข้าใจของคน โดยไม่ได้สนใจจะตรวจสอบกับการหาความรู้ แต่แทนที่ว่าการเข้าถึงความจริงตามการค้นคว้าทางวิชาการจะยกระดับความรู้ประวัติศาสตร์ ปรับเปลี่ยนความเชื่อหรืออุดมการณ์ของสังคม กลับกลายเป็นว่าลัทธิอุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์กำหนดขึ้นากการหาความจริงทางวิชาการ¹⁷ ประวัติศาสตร์ที่ถูกบอกเล่าตามโครงเรื่องเช่นนี้ มีอิทธิพลต่อความทรงจำร่วมสมัยของคนในสังคม และจำกัดการมองประเด็นและการเลือกทางเลือกต่างๆ ของผู้คน¹⁸ ความพยายามจะเสนอข้อมูลหลักฐานว่าประวัติศาสตร์ที่ผู้คนจดจำไม่ได้ เป็นอย่างไรที่เชื่อหรือเข้าใจกันจึงไม่ค่อยส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือตั้งคำถามกับความเชื่อที่ยึดถือกันนัก แต่การนำเสนอผลการศึกษาที่ขัดกับความเชื่อหรือโครงเรื่องหลักตามแนวอุดมการณ์กลับทำให้น่าเสนอเป็นฝ่ายถูกตั้งคำถาม อิทธิพลของอดีตในการจัดการและนิยามความทรงจำร่วมสมัย หรือความเป็นไปในปัจจุบัน เป็นผลของปัจจัยในอดีตที่ทิ้งปัญหาค้างคา

การศึกษานี้ตระหนักถึงความขาดวินไม่ต่อเนื่องของข้อมูลบันทึกต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ ที่ไม่ปะติดปะต่อเป็นเรื่องราวเดียวกัน การตีความหลายประการในงานต่างๆ ที่ใช้ในการวิจัยนี้ ได้รับอิทธิพลหรือเป็นความพยายามจะตั้งคำถามกับความสอดคล้องเข้าใจได้ และเต็มไปด้วยรายละเอียดที่ขัดแย้งกันเอง และเข้าใจอุดมการณ์หลายประการที่กำกับโครงเรื่องหลักของประวัติศาสตร์กระแสหลัก ที่คนในสังคมไทยคุ้นเคยหรือยึดถือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจร่วมสมัยมีบทบาทในการจัดการความทรง

¹⁷ ธงชัย วินิจจะกุล, “ความจริงและการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์,” *ความจริงในมนุษยศาสตร์*, สุวรรณ สดาอนันท์ บก. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 43.

¹⁸ Weeks, *Sexuality and Its Discontents*, p. 10.

จำร่วมของผู้คน ขณะเดียวกันหลายเรื่องราวในสังคม เช่น การโต้เถียงและ
 ค่านิยมเรื่องเพศกระแสหลักก็ได้รับผลกระทบจากความทรงจำ หรือความ
 เชื่อมเกี่ยวกับความเป็นไปและวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต ความสัมพันธ์ที่
 ซับซ้อนนี้และความไม่ต่อเนื่องเป็นเนื้อเดียวกันของประวัติศาสตร์ อาจทำให้
 ให้คนที่คาดหวังจะหาคำตอบหรือบทเรียนจากประวัติศาสตร์ผิดหวัง
 เพราะดูเหมือนสิ่งที่ถูกนำเสนอจากการศึกษาไม่ได้ให้คำตอบที่ชัดเจนอย่าง
 ที่คาดหวัง

เพศวิถี: ความหมายและองค์ประกอบที่ไม่คงที่

การทำความเข้าใจว่าเพศวิถีหมายถึงอะไรไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพราะ
 ความหมายของเพศวิถีตามที่เราเข้าใจกัน ครอบคลุมหลายแง่มุมของชีวิตทาง
 สังคมที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการร่วมเพศและความสัมพันธ์ทางเพศ มีการ
 ตั้งข้อสังเกตถึงประวัติศาสตร์เพศวิถีตามนิยามที่เราเข้าใจในเวลานี้ว่าน่าจะสั้น
 มาก เพราะการนิยามเพศวิถีโดยครอบคลุมอาณาบริเวณที่กว้างขวางเช่นนี้
 เป็นปรากฏการณ์เฉพาะช่วงเวลา มากกว่าจะเป็นสากลในทุกระดับและ
 สถานที่¹⁹ เพศวิถีถูกเข้าใจโดยนักสังคมศาสตร์ว่า หมายถึงถึงเพศสภาพ
 การเจริญพันธุ์ ครอบครัวยุค การเลี้ยงดูกลุ่มเกลาสมาชิกใหม่ ความรัก และ
 ‘การร่วมเพศ’ แต่ละเรื่องมีลักษณะและพลวัตของตนเอง และร่วมกันนิยาม
 กำหนด กำกับอาณาบริเวณของเพศวิถี²⁰ แต่เรื่องเพศและเพศวิถีไม่ได้มี
 ความหมายคงที่ ตระกูลคิดที่เชื่อว่าเพศวิถีเป็นผลของการประกอบสร้าง
 ทางสังคม เชื่อว่าความหมาย ค่านิยม และพฤติกรรมทางเพศของคนแปร
 เปลี่ยนไปในแต่ละวัฒนธรรมหรือช่วงเวลา รวมทั้งช่วงเวลาในชีวิตของคน

¹⁹ David Halperin, “Is There a History of Sexuality,” in *Philosophy and Sex*, ed. Robert B. Baker, Kathleen J. Winiger, and Frederick A. Elliston (New York: Prometheus Books, 1998), p. 413.

²⁰ Robert Padgug, “Sexual Matters: On Conceptualizing Sexuality in History,” in *Philosophy and Sex*, ed. Robert B. Baker, Kathleen J. Winiger, and Frederick A. Elliston (New York: Prometheus Books, 1998), p. 435.

ด้วย²¹ เรื่องเพศถูกเข้าใจและให้ค่าอย่างแตกต่างกันในบริบทที่ต่างกัน อาณาบริเวณที่ถูกรวมหรือจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของเพศวิถีตามที่นักสังคมศาสตร์เข้าใจ อาจไม่ได้ถูกเชื่อมโยงกับเรื่องเพศ ตัวตนในทางเพศ หรือวิถีชีวิตทางเพศในระบบความหมายที่ต่างไป รูปแบบการกระทำหลายประการที่ดูเหมือนกันอาจมีความหมายและที่ทางต่างกันไป เช่น การร่วมเพศระหว่างชายกับชายถูกเข้าใจต่างกันในช่วงเวลาและบริบทที่ต่างกันไป การมีรสนิยมนุ่ม แนวนุ่ม หรือการกระทำทางเพศกับคนเพศเดียวกัน อาจไม่ได้นำไปสู่การมองตนเองหรือถูกมองในฐานะ ‘เกย์’ หรือ ‘ชายรักชาย’ แต่เป็นเรื่องของสิทธิหรืออภิสิทธิ์ของชนชั้น²² การเปรียบเทียบข้ามเวลาหรือมองพฤติกรรมและวิถีทางเพศ โดยโยงใยความหมายและค่านิยมแบบ “สมัยใหม่” ทำให้เกิดความเข้าใจผิดไปได้

อันที่จริงการศึกษาเพศวิถีข้ามช่วงเวลาไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะแง่มุมต่างๆ ที่ถูกจัดว่าเป็นเรื่องเพศวิถีในเวลานี้ ไม่ได้ถูกบันทึกอย่างเป็นทางการเป็นราวในหลักฐานทางประวัติศาสตร์นัก เช่นเดียวกับอีกหลายเรื่องราวในอาณาบริเวณที่นอกเหนือไปจากการเมืองของรัฐ คนหลายกลุ่มที่ถูกเรียกว่าเป็น “คนนอกประวัติศาสตร์” ไม่ได้ถูกกล่าวถึงในบันทึกที่ให้ความสำคัญกับชนชั้นนำ และบทบาทของคนเหล่านั้นในด้านการทหาร การทูต และการเมือง และชนชั้นนำที่ถูกกล่าวถึงก็ไม่ได้รวมหญิงชนชั้นสูงไว้ด้วย²³ ประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องของชนชั้นนำผู้ชาย การศึกษาที่ต้องการจะสำรวจตรวจตราทำความเข้าใจแง่มุมอื่นของชีวิตในสังคมการเมือง นอกเหนือไปจากเรื่องเหล่านี้จึงเป็นไปอย่างยากลำบาก เพราะความที่เรื่องของ “บ้านเมือง” ไม่ใช่เรื่อง “ในบ้าน”²⁴ วิถีชีวิตและความเป็นไปในอาณาบริเวณ

²¹ Michael S. Kimmel, *The Gender of Desire: Essays on Male Sexuality* (Albany: State University of New York Press, 2005), p. 68.

²² Padgug, “Sexual Matters,” p. 441.

²³ ไชยันต์ รัชชกุล คำนำหนังสือ *จอมนางแห่งสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 กับกระแสวัฒนธรรมตะวันตก*, หน้า (8)-(9).

²⁴ หลง ใสลายสื่อ, “ประวัติสยามฉบับผู้หญิงแต่ง จดหมายความทรงจำ “เจ้าครอกวัดโพ”” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 24 ฉบับที่ 10 (สิงหาคม 2546), หน้า 34.

“ส่วนตัว” ทั้งของชนชั้นนำและชนชั้นล่างๆ ลงไปไม่ได้ถูกบันทึกไว้ ซึ่งก็พอจะเข้าใจได้ เนื่องจากบรรดาชนชั้นนำทั้งหลายไม่ต้องคิดหรือทำอะไรต่ออะไรหลายอย่างเอง เพราะมีคนอื่นทำให้อย่างเช่นการทำครัว หรือทำความสะอาดที่อยู่อาศัย ไปจนถึงเครื่องแต่งกาย กลายเป็นเรื่องจำเป็นที่ไม่สำคัญสำหรับคนที่ต้องทำเรื่องอื่นที่ถูกให้คุณค่าว่าสำคัญกว่า เพราะเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของ “ชาติ” หรือครัวเรือน หรือการแสวงหาอำนาจถูกให้ค่าว่าสำคัญกว่ากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลครัวเรือนและคนในครัวเรือน เรื่องราวของบ้านเมืองและการเมืองของชนชั้นนำก็ไม่ได้ถูกบันทึกและนำเสนออย่างครบถ้วน แต่ผ่านกระบวนการคิดสรรอันเป็นผลมาจากการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองด้วย ประวัติศาสตร์ถูกบอกเล่าและจดจำผ่านการเลือกและตีความของผู้มีอำนาจ

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเพศสภาพและเพศวิถีที่มองเห็นได้ชัดจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับวีรสตรี อย่างพระสุริโยไท ที่คนไทยคุ้นเคยจากการเรียนประวัติศาสตร์ในโรงเรียนหรือจากภาพยนตร์ ที่ดูจะให้ภาพของพระสุริโยไท เป็นผู้หญิงที่มีความเป็นผู้นำและนักยุทธศาสตร์ทางการเมือง สอดคล้องกับคุณสมบัติของผู้หญิงเก่งของศ. 20 ต่อต้นศ. 21 ภาพเช่นนี้ถูกตั้งข้อสงสัยแตกต่างไปจากคุณสมบัติของผู้หญิงคู่บารมีกษัตริย์ ตามมาตรฐานเดิมของคนสยามในช่วงเวลานั้น²⁵ และใช้ค่านิยมสมัยใหม่ของหญิงแกร่งหญิงเหล็กไปสร้างภาพของพระสุริโยไท เพื่อการบริโภคของคนในช่วงศตวรรษที่ 21 เสียมากกว่า มิติเพศวิถีที่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลักที่คนไทยคุ้นเคย เป็นไปในทางการประณามทางสังคม ที่ผู้แพ้ในการต่อสู้แย่งชิงอำนาจของชนชั้นนำถูกให้ภาพว่าละเมิดข้อห้ามหลักในทางเพศ เพราะอย่างนี้ ท้าวศรีสุดาจันทร์ ซึ่งเป็นหญิงที่มีอิทธิพลในราชสำนักและการเมืองภาครัฐ จึงถูกให้ภาพว่า “คบชู้ (กับขุนวรวงศาธิราช) ม่าฉั่ว (คือสมเด็จพระไชยราชาธิราช) ม่าลูก (คือ

²⁵ ธงชัย วินิจจะกุล “สุริโยไท ประวัติศาสตร์ฉบับนางแก้ว,” *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 22 ฉบับที่ 12 (ตุลาคม 2544), หน้า 55-57.

พระยอดฟ้า) และช็อกกล่าวหาอื่นๆ อีกมาก” หลังจากพระไชยราชาหมดอำนาจอกลง²⁶ หรือคนไทยมักจะมีอาการทรวงจำเกี่ยวกับเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ไชยเชษฐาสุริวงค์ หรือเจ้าฟ้ากุ้ง เป็นเรื่องของการมีความสัมพันธ์กับพระสนมของพระราชบิดา จนถูกลงพระราชอาญาและสิ้นพระชนม์ลง²⁷ โดยไม่ได้ตระหนักถึงความขัดแย้งในราชสำนัก ความขัดแย้งเกี่ยวกับศาสนาคริสต์ รวมทั้งความเป็นไปได้ที่มีการวางแผนจะก่อการยึดอำนาจอรัฐโดยเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ไชยเชษฐาสุริวงค์ แง่มุมเรื่องเพศและเรื่องราวของผู้หญิงที่ถูกจัดว่าเป็นคนนอกประวัติศาสตร์กลุ่มหนึ่งถูกบันทึกอยู่บ้าง โดยเชื่อมโยงกับการเมืองของราชอาณาจักร

จากการสำรวจงานวิจัยพบว่า มีงานจำนวนหนึ่งที่พยายามศึกษาแง่มุมหลายประการที่เกี่ยวข้องกับเพศวิถีในความเข้าใจร่วมสมัยในเชิง “ประวัติศาสตร์” เช่น ความหมายและความสำคัญของพรหมจรรย์ สถาบันการแต่งงาน หรือการค้าบริการทางเพศ ในสังคม “ตะวันตก” การศึกษาที่ยกมาเป็นตัวอย่าง 3 เรื่อง ให้ภาพที่ซับซ้อนเกี่ยวกับลักษณะนิยาม และบทบาทที่ทางของสถาบันหรือลักษณะเหล่านี้ที่ไม่คงที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและสถานที่ การเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองและระบบการให้คุณค่า ทำให้ความหมายและที่ทางของความเชื่อและสถาบันเหล่านี้แปรเปลี่ยนไปด้วย

งานที่ยกมาเป็นตัวอย่างในย่อหน้าต่อไป เป็นความพยายามศึกษาประวัติศาสตร์ของแง่มุมเพศวิถีในสังคมการเมืองเฉพาะ ซึ่งดูเหมือนจะจำกัดขอบเขตของการศึกษาอยู่มากแล้ว แต่ก็ทำให้เห็นร่องรอยว่าการศึกษาเหล่านี้น่าจะเป็นเรื่องของเพศวิถีกระแสหลักในบริบทนั้น โดยยังไม่ได้รวมเอาเพศวิถีกระแสรองที่อยู่ร่วมเวลาและพื้นที่ไว้ด้วย หรือได้นำเสนอการปะทะของความหมายของปรากฏการณ์ ที่เป็นผลของการนิยามและให้คุณค่าต่างกันของเพศวิถีหลายแบบ

²⁶ บทบรรณาธิการ, “ท้าวศรีสุดาจันทร์ “แม่หัวเมือง” ใครว่าหล่อนชั่ว?,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 20 ฉบับที่ 10 (สิงหาคม 2542), หน้า 12.

²⁷ เทพมนตรี ลิ้มปยอม, *การบ้านการเมืองเรื่องเจ้าฟ้ากุ้ง, สุจิตต์ วงษ์เทศ* บก. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2541), หน้า 49-86.

เช่นการสำรวจความหมายและที่ทางของ “พรหมจรรย์” ในสังคมอเมริกันพบว่า ความหมายและคุณค่าของพรหมจรรย์ไม่ได้คงที่ในทุกบริบทวัฒนธรรมต่างๆ ให้คุณค่าของพรหมจรรย์แตกต่างกันไป และในระบบความเชื่อเดียวกันก็ให้คุณค่าและความหมายเกี่ยวกับพรหมจรรย์แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา แม้ว่าแง่มุมบางอย่างที่เชื่อมโยงกับพรหมจรรย์จะปรากฏอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การมองว่าพรหมจรรย์เป็นเรื่องของผู้หญิงและการสูญเสียพรหมจรรย์เกิดขึ้นเมื่ออวัยวะเพศชายสอดใส่เข้าไปในอวัยวะเพศหญิง (เพราะการกระทำเช่นนี้ทำให้ผู้หญิงตั้งครรภ์ได้) เนื่องจากพรหมจรรย์ในความหมายนี้ไม่มีอาการปรากฏให้เห็นภายนอกได้ ทำให้มีความพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะกำหนดตัวบ่งชี้ เพื่อจะตัดสินความเป็นพรหมจรรย์ของผู้หญิง ซึ่งนำไปสู่ความเชื่อสืบเนื่องมากมายหลายเรื่องว่า ลักษณะอาการอย่างไรบ่งบอกพรหมจารีของผู้หญิง ความหมายของพรหมจรรย์ในปลายศตวรรษที่ 20 ได้ขยายไปหมายรวมถึง การเป็นพรหมจรรย์ในเรื่องเพศที่ไม่เคยทำ เช่น ผู้ที่เคยร่วมเพศระหว่างชายหญิง แต่ไม่เคยร่วมเพศในรูปแบบอื่นๆ ก็นับว่ายังเป็นพรหมจรรย์ในรูปแบบอื่นๆ ที่ยังไม่เคยเกี่ยวข้องได้²⁸ ความหมายของพรหมจรรย์ในความเข้าใจของหลายคนจึงไม่ใช่เรื่องของการเคย หรือไม่เคยร่วมเพศในรูปแบบระหว่างชายหญิงเท่านั้น

งานที่ศึกษาสถาบันการแต่งงานในสังคมอเมริกัน เช่นงานของ Stephanie Coontz ทำให้เห็นภาพขององค์ประกอบและที่ทางของสถาบันการแต่งงานและครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ผู้ศึกษาดังกล่าวถามกับมายาคติเกี่ยวกับค่านิยมเรื่องครอบครัวแบบพ่อแม่ลูก ซึ่งกลายเป็นประเด็นโต้เถียงเชิงนโยบายที่สำคัญยิ่งในสังคมอเมริกัน เมื่อผู้นำการเมืองนำเสนอความหวาดวิตกเกี่ยวกับความเปราะบางหรือวิกฤติของสถาบันครอบครัว²⁹ งานอีกชิ้นหนึ่งของเธอเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์

²⁸ Hanne Blank, *Virgin: The Untouched History* (New York: Bloomsbury, 2007).

²⁹ Stephanie Coontz, *The Way We Never Were: American Families and the Nostalgia Trap* (New York: Basic Books, 2000).

ของสถาบันการแต่งงานใน “ตะวันตก” ที่การตัดสินใจว่าใครควรแต่งงานกับใคร และการดำรงอยู่ของการแต่งงานไม่ใช่เรื่องของความปรารถนาของหญิงชายในฐานะปัจเจก หรือเด็กที่เป็นผลผลิตของความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างสามีภรรยา แต่สถาบันการแต่งงานมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความมั่นคงและกำหนดทางเศรษฐกิจ และปัจจัยการผลิตของครัวเรือน เช่น การเพิ่มจำนวนแรงงาน และการแบ่งปันทรัพยากรผ่านการสร้างความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การสร้างพันธมิตรทางการเมือง และการทหาร ไปจนถึงการสืบทอดทรัพย์สิน การศึกษา และการปกป้องคุ้มครองสมาชิกของครัวเรือน ปัจจัยเหล่านี้ต่างหากที่มีความสำคัญยิ่งในการตัดสินใจว่าใครควรแต่งงานกับใคร³⁰ ถ้ามองงานนี้ต่อเนื่องจากการศึกษาก่อนหน้าของผู้เขียน จะเห็นความพยายามตั้งคำถามกับความเชื่อหลักเกี่ยวกับการแต่งงานและสถาบันครอบครัวในสังคมอเมริกัน ที่ให้ความสำคัญกับความรักแบบโรแมนติก และหน้าที่ด้านจิตใจของการแต่งงาน ภาพของการแต่งงานและครอบครัวที่คนหลายกลุ่มยึดมั่นว่าต่อเนื่องมาแต่อดีตกาลดูจะเป็นผลผลิตของช่วงเวลาที่ไม่นานนัก

การศึกษาการค้าบริการทางเพศและอาชีพ “โสเภณี” ให้ภาพที่แปรเปลี่ยนไม่คงที่ของสถาบันและกิจกรรมนี้ การสำรวจข้ามช่วงเวลาตั้งแต่บาบิโลนมาจนถึงสงครามโลกครั้งที่สองกับปรากฏการณ์ “Comfort Women” และการเคลื่อนไหวของขบวนการผู้หญิงและผู้ค้าบริการทางเพศในศตวรรษที่ 20 ทำให้การเปลี่ยนแปลงของลักษณะการซื้อขาย ที่ทางในสังคมและการตัดสินใจเชิงศีลธรรม การเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองและอิทธิพลของความเชื่อทางศาสนา ทำให้การค้าบริการทางเพศถูกมองต่างกันมากในแต่ละบริบท³¹ การศึกษาในบริบทไทยก็เห็นความไม่นิ่งของรูปแบบและที่ทางของการค้าบริการทางเพศ จากการที่รัฐมองกิจกรรมนี้ว่า

³⁰ Stephanie Coontz, *Marriage, a History: How Love Conquered Marriage* (New York: Penguin Books, 2005).

³¹ Nils Johan Ringdal, *Love for Sale: A World History of Prostitution*, translated by Richard Daly (New York: Grove Press, 2004).

ถูกกฎหมายและเก็บภาษีจากผู้ค้าในช่วงอยุธยา มาจนถึงการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐที่เป็นผลมาจากการผลักดันขององค์กรระหว่างประเทศ รูปแบบและลักษณะของผู้ค้าและวิธีการค้าบริการทางเพศก็แปรเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ³²

ปัญหาว่าด้วยหน่วยที่ศึกษา: ขอบเขตของวัฒนธรรมไทยและความเป็นไทย

แง่มุมสำคัญของโจทย์ของการวิจัยนี้ คือ ความคาดหวังให้ศึกษาประวัติศาสตร์เพศวิติในสังคมไทย คำที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็น “ประวัติศาสตร์” หรือ “เพศวิติ” ต่างก็ไม่นิ่งหรือชัดเจนสอดคล้อง ดังที่ได้ตั้งข้อสังเกตไปแล้วข้างต้น สังคมไทยและความเป็นไทยซึ่งเป็นมิติสำคัญหนึ่งในการตีกรอบขอบเขตของหน่วยที่ศึกษาเองก็มีปัญหาอยู่มาก ความเป็นไทยอย่างที่คุณเคยกันในเวลานี้ เป็นผลผลิตของการประกอบสร้างของรัฐในศตวรรษที่ 20 การศึกษาแง่มุมเชิงวัฒนธรรมเพื่อจะทำความเข้าใจระบบความหมายของผู้คน มักจะประสบปัญหาสำคัญสองประการ ได้แก่ การทำให้ภาพของหน่วยทางวัฒนธรรมที่ศึกษามีความชัดเจน เนื่องจากหน่วยทางวัฒนธรรมต่างไปจากองค์กรทางสังคมและการเมืองอื่นๆ ที่มีขอบเขตและอาณาบริเวณที่ชัดเจน³³ การศึกษาแง่มุมเชิงวัฒนธรรมไทยโดยใช้อาณาเขตของรัฐไทยเป็นเครื่องแบ่งหน่วยที่ศึกษาทำให้ได้เห็นปัญหาที่น่าสนใจ เมื่อหน่วยทางวัฒนธรรมและหน่วยทางการเมืองอย่างรัฐไม่ได้ซ้อนทับกันพอดี กล่าวคือ ในอาณาเขตของรัฐดูจะมีหลายระบบความเชื่อความหมายที่ต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง ความไม่สอดคล้องเช่นนี้ทำให้เกิดการตั้งคำถามได้ว่า สังคมไทยหรือเพศวิติแบบไทยนั้นหมายถึงของใครกันแน่

³² ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, *โสเภณีกับนโยบายของรัฐไทย พ.ศ. 2411-2503*, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

³³ Marc Howard Ross, “Culture and Identity in *Comparative Political Analysis*,” in *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*, ed. Mark Irving Lichbach and Alan S. Zuckerman (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), p. 61.

ปัญหาอีกประการหนึ่งของการศึกษาระบบความหมายก็คือ กลุ่มคนที่มองว่าตนเองมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดียวกัน เช่น เป็นคนไทยเหมือนกัน ก็มีความแตกต่างกันเองอยู่มากในเรื่องค่านิยม วิถีชีวิต ฯลฯ³⁴ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้ได้ให้ภาพของความหลากหลายในระบบความหมายและคุณค่าที่อยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกันของรัฐไทย เช่นที่ทางของเรื่องเพศถูกมองต่างกันอยู่ เมื่อพิจารณาจากบันทึกหรือเอกสารที่มีการค้นพบในอาณาเขตของรัฐไทย ถ้าจะใช้ภูมิภาคที่คนไทยคุ้นเคยเป็นเครื่องแบ่ง ก็จะได้เห็นความต่างหลายประการในเรื่องเพศวิถี ที่สะท้อนในเอกสารหลักฐานที่ถูกผลิตขึ้นหรือค้นพบในบริเวณที่ต่างกัน นอกจากนี้ คนต่างชนชั้นในสังคมก็มีวิถีปฏิบัติและกติกาเรื่องเพศต่างกันอยู่มาก ดังจะได้อธิบายความต่อไป

เนื่องจากบันทึกเรื่องราวความเป็นไปในอดีตที่เหลืรอดมาให้ได้ศึกษากันนั้น เป็นเรื่องของชนชั้นสูงและการเมืองของราชอาณาจักร ที่มีการจัดระเบียบในเรื่องของลำดับเวลาและเหตุการณ์ตามโครงเรื่องหลักของประวัติศาสตร์กระแสหลัก/ภาครัฐ บันทึกฝรั่งที่ทำให้เราได้เห็นรายละเอียดหลายประการเกี่ยวกับวิถีชีวิตของสามัญชนก็มักจะเป็นเรื่องราวของคนที่อยู่ในศูนย์กลาง ทำให้ข้อมูลจะกระจุกตัวตามภูมิภาคและชนชั้นทางสังคม คือมักจะเป็นเรื่องของคนภาคกลาง (คนอยุธยาหรือคนกรุงเทพฯ) และของชนชั้นสูง ความจำกัดนี้ทำให้การทำความเข้าใจข้อมูลต้องอาศัยความระมัดระวังที่จะไม่เหมารวมความเป็นไทย³⁵

ผู้วิจัยตระหนักถึงความซับซ้อนและสับสนเกี่ยวกับการนิยามว่าอะไรคือสังคมไทย ประวัติศาสตร์ไทย และวัฒนธรรมไทย แต่ได้หยิบยืมเอาการแบ่งลำดับเวลาตามโครงเรื่องของประวัติศาสตร์ภาครัฐ มาเป็นจุด

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

³⁵ ประเด็นเรื่องความเป็นไทยและสังคมไทยนี้ เป็นข้อคิดสำคัญที่อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ได้กรุณาเตือนสติและชวนให้คิดในการประชุมย่อยของโครงการวิจัยที่โรงแรมรัตนโกสินทร์ เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2551.

เริ่มต้นในการตรวจสอบข้อมูล โดยการค้นคว้าและอ่านข้อมูลทำให้เห็นความจำกัดของข้อมูลและความต่างในความเชื่อและค่านิยม ดังที่กล่าวข้างต้น การศึกษาประวัติศาสตร์ของหน่วยทางวัฒนธรรมทำให้ตระหนักว่าคำถามหรือประเด็นการวิจัยที่น่าจะต่อเนื่องไปจากงานนี้ คือการลงไปดูกลุ่มคนตามระบบความเชื่อ หรือการแบ่งโดยภูมิศาสตร์ที่ร่วมอาณาเขตของรัฐไทย เพื่อจะได้เห็นภาพที่ซับซ้อน และความแตกต่างที่ดำรงอยู่ร่วมกัน หรือปะทะกับเทศวิถิกระแสหลัก และอาจจะทำให้ตั้งคำถามได้ว่าความเป็นกระแสหลักของเทศวิถิ อาจไม่ใช่เรื่องของจำนวนคนที่ยึดถือและปฏิบัติตาม แต่เป็นเรื่องของการซ้อนทับและคลุมเครือ ที่ทำให้คนในสังคมการเมืองได้ต่อรอง เพื่อจะดำรงอยู่ได้ตามวิถีที่ตนต้องการ

แง่มุมเหล่านี้มีผลต่อวิธีวิทยาเพื่อจะตอบคำถามหลักของงานวิจัยนี้ประการแรกคือ ประวัติศาสตร์เทศวิถิที่เป็นโจทย์ของงานวิจัย จะใช้นิยามของเวลาหรือระบบความหมายใดเป็นตัวตั้ง เพราะหลายเรื่องที่ถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของเทศวิถิแบบสมัยใหม่ ไม่น่าจะถูกมองเป็นเรื่องเทศหรือเกี่ยวข้องกับเทศ เนื่องจากโจทย์ของการวิจัยถูกกำหนดโดยคาคดหมายการนำไปประยุกต์ใช้ โดยผู้ที่ทำงานด้านนโยบายและด้านการเคลื่อนไหวเรื่องเทศวิถิ ซึ่งได้กลายเป็นอาณาบริเวณหนึ่งของการโต้เถียงสาธารณะในสังคมการเมืองไทย การใช้ความหมายของเทศวิถิที่รวมเอาหลายเรื่องตามที่นักวิชาการและนักเคลื่อนไหวคุ้นเคย น่าจะเอื้อต่อการสนทนาแลกเปลี่ยนในประเด็นนี้ต่อไป งานวิจัยนี้จึงเป็นการสำรวจตรวจสอบเรื่องราวแง่มุมเกี่ยวกับความหมาย ค่านิยม และวิถีปฏิบัติของอาณาบริเวณต่างๆ ที่ถูกจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของเทศวิถิ ได้แก่ความหมายของร่างกายและการนำเสนอร่างกาย กิริยามารยาท ความหมายและกติกาวาดด้วยเรื่องเทศรูปแบบและหน้าที่ของการอยู่ร่วมกัน (ครัวเรือน ครอบครัว การแต่งงาน)

คำถามใหญ่ที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับความเป็นไทย การศึกษานี้ให้ความสำคัญกับเรื่องราวบันทึกเกี่ยวกับคนในอาณาบริเวณที่เป็นรัฐไทยปัจจุบัน โดยตระหนักว่าบันทึกและเรื่องราวที่นักวิชาการและผู้รู้ใช้ในการศึกษา มีความจำกัด ทั้งในเรื่องชนชั้นและสถานที่ อย่างไรก็ตาม

ข้อมูลเท่าที่ค้นคว้าในงานวิจัยนี้ ทำให้ได้เห็นความแตกต่างในเรื่องเพศวิถีระหว่างชนชั้น รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงหลายประการที่เป็นผลมาจากการเลือกรับหรือปรับตัวของชนชั้นสูง ต่อการทำทนายในวงเวลาต่างๆ แม้ว่างานวิจัยและบันทึกต่างๆ ที่เลือกมาศึกษาจะเป็นเรื่องของคน “ภาคกลาง” หรืออยู่ในบริเวณเชิงภูมิศาสตร์ใกล้เคียงกับศูนย์กลางของอำนาจ ก็ทำให้ได้เห็นชุดความหมายอื่นที่ดำรงอยู่ไปพร้อมกัน

ดูเหมือนว่าความทรงจำเรื่องเพศวิถีของคนไทยจะเป็นเรื่องของชนชั้นสูง ที่หลายคนทักท้วงเอาว่าเป็นวิถีและความหมายที่คนทั้งสังคมการเมืองยึดถือปฏิบัติเหมือนๆ กัน ความหลากหลายและแตกต่างอันเนื่องมาจากชนชั้น ช่วงเวลา และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ทำให้ไม่มีคำตอบเดียวว่าคนไทยเคยเชื่อ หรือเคยทำอะไร การหยิบยกเอาประเพณีวัฒนธรรมมาเป็นเหตุผลว่า คนในสังคมไทยควรหรือไม่ควรจะทำอย่างไร จึงถูกตั้งคำถามมาโดยตลอด เพราะการศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์ไม่ได้สนับสนุนรูปแบบความเชื่อที่ถูกหยิบยกกว่า เป็นสิ่งที่คนไทยเคยทำหรือเคยเป็นนัก

เพศวิถีกระแสหลัก กับความทรงจำร่วมเรื่องเพศ

ความทรงจำร่วมเกี่ยวกับเพศวิถี ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกายที่เหมาะสม ความสัมพันธ์ทางเพศ และรูปแบบการอยู่ร่วมกันของชายหญิง ที่เชื่อกันว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีอันดีงามที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล ดูจะเป็นความทรงจำระยะใกล้ที่เป็นผลของนโยบายของรัฐ เช่น สมัยสร้างชาติของจอมพลป. พิบูลสงคราม มากกว่าจะเป็นเรื่องสืบทอดหรือวิถีที่สืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่สุโขทัย/อยุธยาอย่างที่พูดกันเรื่อยเปื่อยทั่วไป ประวัติศาสตร์เรื่องเพศในความเข้าใจเช่นนี้ ถอยไปไม่ไกลถึงช่วงเวลาอย่างที่เข้าใจกัน นอกจากนี้ วิถีปฏิบัติและค่านิยมหลายประการที่เห็นว่าเป็นดีงาม เช่น การคุมประเวณีของผู้หญิงอย่างเคร่งครัด ไม่ให้เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศนอกสมรส ฯลฯ เป็นเรื่องเฉพาะชนชั้นที่ไม่ใช่เรื่องของสามัญชน คนไทยชนชั้นกลาง/ล่างจำคลาดเคลื่อนในเรื่องเพศหลายประการ โดยไปเหมาเอาวิถีของชนชั้นสูงว่าเป็นเรื่องของตน ประวัติศาสตร์เรื่องเพศจึงออกจะสับสน และนำไปสู่การโต้เถียงที่เต็มไปด้วยอารมณ์

ลา ลูแบร์ ได้บันทึกรูปร่างหน้าตาของชาวสยามที่เขาเห็นในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไว้ว่า

“ชาวสยามนั้นค่อนข้าง...มากกว่าจะใหญ่โต แต่รูปร่างพวกเขาก็ได้สัดส่วนดี ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่า ข้อสำคัญคงเป็นด้วยชาวสยามมิได้เอาผ้าอ้อมรัดพันกายเด็กในขณะที่เป็นทารก... ปทุมถันของหญิงชาวสยามนั้นมีเต่งตั้งอยู่ได้ เมื่อพันวัยรุ่นแล้ว และยาน้อยลงมาเกือบถึงท้องน้อยในเวลาไม่ช้านาน แต่รูปทรงกายนั้นยังกะทัดรัดอยู่ และอาการปทุมถันน้อยยาน ก็มีได้เป็นที่รำคาญตาสามีของนางแต่ประการใด แม้ธรรมเนียมของผู้ที่เห็นว่าเป็นสิ่งธรรมดาสามัญที่สุดนั้นก็มักจะเนื่องมาจากว่าได้เคยเห็นมาเสียจนชินตาแล้วเท่านั้นเอง”

“วงหน้าของชาวสยามทั้งชายและหญิง กระเดียดไปข้างรูปขนมเปี้ยกปูน (หรือข้าวหลามตัด) มากกว่าที่จะเป็นรูปไข่ ใบหน้ากว้างผายขึ้นไปทางเหนือโหนกแก้ม แล้วทันใดก็ถึงหน้าผากอันแคบรวมเข้าเหมือนรูปมนเหมือนปลายคาง อนึ่ง นัยน์ตาซึ่งหางตาค่อนข้างจะยกสูงขึ้นไปข้างบนนั้นเล็ก และไม่สู้จะแจ่มใสไวแววนักและตาขาวซึ่งควรจะขาวนั้นก็ออกสีเหลืองๆ แก้มของพวกเขานั้นตอบค่าที่โหนกแก้มสูงเกินไปนั่นเอง ปากนั้นกว้าง ริมปากหนาซิดๆ และฟันดำ ผิวหนังหยาบ สีน้ำตาลปนแดง สาเหตุเพราะเกรียมแดดเท่าๆ กับที่เป็นมาโดยกำเนิดเหมือนกัน”³⁶

ความที่ตัวเล็ก ไม่อวบอืดตามมาตรฐานความงามของฝรั่งในช่วงเวลานั้น และยังมีผิวไม่ขาว จมูกก็แบน หน้าอกไม่ใหญ่ ทำให้ฝรั่งที่เขียนบันทึกในช่วงอยุธยาเห็นว่า “ผู้หญิงเอเชีย/ตะวันออก/สยามหากคน “หุ่นดี” ยาก” หรือไม่ค่อยสวยงามนัก³⁷ รูปร่างที่จัดว่าสวยงามของคนสยามตามการ

³⁶ มร. เดอะ ลาลูแบร์, จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, แปลโดย สันต์ ท. โกลบุตร (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2548), หน้า 96–97.

³⁷ มอร์กาน สปอร์ตซ์, รุกสยามในพระนามของพระเจ้า, ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง, กรรณิกา จรรย์แสง แปล (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), หน้า 56, 62, 105, 274.

พรรณภาพนางเอกในวรรณคดี คือ “เอวบางร่างน้อย”³⁸ เนื้อหนังไม่มาก หรืออวบอัดตามภาพคนสวยของฝรั่ง คนสยามจมูกสั้นและปลายมน ใบหูใหญ่กว่าฝรั่ง และนิยมกันว่าขนาดของใบหูยิ่งใหญ่งดี ส่วนเส้นผมเป็นสีดำ เส้นหยาบและเหยียด ผู้หญิงและผู้ชายต่างก็ไว้ผมสั้นมาก “ผมที่ปรก รอบศีรษะยาวลงมาเสมอในระดับใบหูข้างบนเท่านั้น ต่ำลงมากกว่าระดับนั้น ก็ร้อนเสียเกือบเกรียนติดหนังศีรษะ”³⁹

จากบันทึกฝรั่ง ชายชนชั้นสูงของไทยได้แสดงความนิยมและให้คุณค่ากับผู้หญิงผิวขาว ลา ลูแบร์ได้เล่าถึงการสนทนากับขุนนางหนุ่มสองนาย หลังจากอวดภาพหญิงงามชาวฝรั่งเศสให้ดูว่า ขุนนางหนุ่มทั้งสองให้ค่าหญิงผู้นั้นเป็นจำนวนเงินแพงมาก แต่ก็บอกได้ยากกว่า “การที่เขาตีราคาตัวผู้หญิงผิวขาวแพงถึงเพียงนั้น จะเป็นด้วยเพราะเขาได้พบของแปลกเป็นที่ต้องใจ หรือเพียงแต่ว่าสินค้าที่มาจากต่างเมืองไกลจึงต้องมีราคาค่างวดสูงมากก็ไม่รู้ได้” และได้เล่าถึงการที่ “สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงมีหญิงผิวขาวชาวมิลเกรเลียน หรือเซอร์เซียน โดยรับสั่งให้ซื้อมาจากประเทศเปอร์เซีย (มาเป็นข้าบาทบริจาริกา) และชาวสยามที่มายังประเทศฝรั่งเศส (คณะทูตานุทูตสยามชุดออกพระวิสุตรสุนทร) ก็ยังได้สารภาพว่า แม้ชั้นแรกเขาจะมีได้จับจิตใจในฉวีวรรณอันขาวผุดผาด หรือรูปทรงองค์อรของหญิงชาวฝรั่งเศส แต่เขาก็ต้องยอมรับรู้ในที่สุดว่า ผู้หญิงชาวฝรั่งเศสนั้นนั่งดงามนัก ไม่มีหญิงชาวสยามคนใดทัดเทียมเลย”

ในเรื่องการแต่งกาย มีการบันทึกว่า คนสยามไม่ได้ปกปิดร่างกายมิดชิดเพราะลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะเช่นนี้ถูกตั้งข้อสังเกตโดยชาวฮินดูที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาให้คนในบริเวณสุวรรณภูมิ และเรียกคนพื้นเมืองด้วย

³⁸ ธรรมเกียรติ กันอริ, “ข้างหลังภาพนางในวรรณคดี : เขียนเนื่องในวันสตรีสากล “ ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 7 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2529), หน้า 24.

³⁹ จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, หน้า 98.

⁴⁰ จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, หน้า 99.

คำอารยันว่า “นาค” ซึ่งหมายถึง เปลือย หรือแก้ผ้า⁴¹ บันทึกฝรั่งในแต่ละช่วงเวลาตั้งข้อสังเกตคล้ายคลึงกัน (ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีการอ้างอิงกันไปมา ทำให้หลายประเด็นเหมือนกัน หรือเป็นการนำเสนอซ้ำ) เกี่ยวกับการนำเสนอและการดูแลร่างกายของคนสยาม ไม่ว่าจะเป็นการนุ่งห่มน้อยชิ้นเกือบเปลือยตามสภาพภูมิอากาศ การรักษาความสะอาดร่างกายโดยการอาบน้ำและหิวผมวันละหลายครั้ง ซึ่งดูจะขัดกับความเชื่อของคนไทย บางกลุ่มว่า คนไทยไม่ค่อยสะอาด และความสะอาดคือการปฏิบัติตามวิถีแบบฝรั่ง

บันทึกฝรั่งกล่าวถึงการนุ่งห่มน้อยชิ้นเกือบเปลือยของคนสยาม แต่ก็มีความละเอียดในการเปลือย จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ให้ภาพ “ชาวสยามไม่ค่อยจะหุ้มห่อร่างกายให้มิดชิดนัก... ความเป็นอยู่อย่างไม่มีพิธีรีตอง ประกอบกับอากาศร้อน เป็นต้นเหตุของการเปลือยเปล่าของชาวสยาม” ผู้หญิงสยามที่ ลา ลูแบร์ กล่าวถึงก็ไม่ได้ปกปิดร่างกายมิดชิดนัก

“นอกจากผ้าถุงแล้ว ผู้หญิงก็ปล่อยตัวอ่อนจ้อน เพราะพวกนางมิได้สวมเสื้อชั้นในมัสลิน (เหมือนอย่างผู้ชาย) ชั่วแต่คนมั่งมีเท่านั้นที่ใส่สไบห่ม... แต่อย่างไรก็ดี... ใช่ว่าชาวสยามจะไร้ร่างกายก็หาไม่ ตรงกันข้ามทั้งชายและหญิงในประเทศนี้ ก็มีความตะขิดตะขวงใจเป็นอย่างยิ่งในโลก ที่จะเผยส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย ซึ่งทำเนียมกำหนดให้ปิดบังไว้ ออกให้ใครๆ เห็น พวกผู้หญิงซึ่งนั่งชดอยู่ในเรือเมื่อวันที่เอกอัครราชทูตพิเศษของสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเข้าพระนคร ยังรีบผืนหลังให้ขบวนเสียทันที ส่วนคนที่อยากเห็นเต็มแก่ก็เพียงแต่เหลียวมองข้ามไหล่มาดูเท่านั้น”⁴²

⁴¹สุจิตต์ วงษ์เทศ, *สุวรรณภูมิ ต้นกระแสประวัติศาสตร์ไทย* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), หน้า 146.

⁴²จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ *ราชอาณาจักรสยาม*, หน้า 87 และ 93.

ฟรังซัวส์ อังรี ทรูแปง บันทึกในประเด็นนี้ว่า “แม้มีความขวยอาย ชาวสยามก็ไม่กลัวที่จะเปลือยกาย แต่เพื่อความสุขภาพเรียบร้อย เขาnung ผ้าสี หรือบางทีก็ผ้าเนื้อทองหรือเนื้อเงิน ธรรมเนียมปรากฏตัวครึ่งเปลือยในที่สาธารณะนั้น เกิดขึ้นเพราะอากาศร้อนมากกว่าเพื่อข่วยุการมรณณ์ ไม่มีชนชาติใดที่จะปิดร่างกายทุกส่วนที่ไม่ควรเปิดยิ่งกว่าชนชาติสยาม... ทหารชาวฝรั่งเศสที่ติดตามราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 มาในกรุงสยาม นั้น บางคนอาบนำ้ตัวล่อนจ้อนให้ใครๆ เห็น ประชาชนชาวสยามบ่นซุบซิบที่มีการทำประเจิดประเจ้อเช่นนี้ แล้วเจ้าหน้าที่ก็ให้ทหารเหล่านั้นnungผ้า ขาวม้าอาบนำ้ ไม่มีใครบ่นอีกต่อไป”⁴³

บันทึกในอีกช่วงเวลาหนึ่งโดย เซอร์จอห์น เบาว์ริง กล่าวถึงการ นำเสนอร่างกายของคนสยามในลักษณะเดียวกันและอธิบายสาเหตุของการ ไม่สวมเสื้อว่าเป็นเพราะสภาพอากาศ

“สยามเป็นประเทศเมืองร้อน การปล่อยให้ร่างกายส่วนบนเปลือย เปล่าโดยไม่มีอะไรปกปิด เป็นเรื่องธรรมดาที่พบเห็นกันทั่วไป... การไม่สวมเสื้อมิใช่สิ่งที่น่าอับอายสำหรับชาวสยาม แต่ว่าชาว อังกฤษผู้เคร่งครัดศีลธรรมตามยุคสมัยวิกตอเรียอาจไม่เข้าใจเช่นนั้น เพราะขนาดสตรีที่ไม่สวมถุงมือยังถูกมองว่าน่าอับอาย...

การแต่งกายแบบธรรมดาของชาวสยาม คือ การเอาผ้าพิมพ์ที่เป็น ผ้าฝ้ายยาวมาพันรอบเอวระหว่างต้นขา ด้านปลายผ้าจะถูกเหน็บ ไว้ด้านหลังพวกเขาไม่สวมอะไรปกคลุมศีรษะหรือส่วนบนของลำตัว และขากับเท้าก็ค่อนข้างเปลือยเปล่า บางครั้งชนชั้นสูงก็สวม รองเท้าแตะ และปกติจะมีผ้าสีขาวสักผืนวางพาดหลวมๆ อยู่ บริเวณบ่า ซึ่งบางทีพวกเขาก็เอามาพันไว้รอบศีรษะ สาวรุ่นใช้ผ้า พันคอชนิดยาว (ผ้าแถบ) ที่เป็นผ้าไหมชนิดหนึ่งปกปิดทรวงอก

⁴³ ฟรังซัวส์ อังรี ทรูแปง, ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม แปลจาก *Histoire du Royaume de Siam, tome premier*, แปลโดย ซาเวียร์ پول (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2530), หน้า 43-44.

เป็นการกระทำอย่างประณีต ที่ส่วนใหญ่จะถูกละเอียดภายหลัง การสมรส อันที่จริง การเปิดเผยร่างการส่วนเหนือเอวขึ้นไปไม่ เชื่อมโยงกับความรู้สึกที่ว่าน่าอายหรือว่าเสียมารยาทแต่อย่างใด”⁴⁴

บันทึกฝรั่งจากภาพของชาวบ้านและชนชั้นสูงสยามที่เขาได้เห็นใน แต่ละช่วงเวลา ทำให้เห็นได้ว่า ความหมายและวิธีการนำเสนอร่างกายของ คนสยาม ต่างไปจากมาตรฐานความถูกต้องแบบวิกตอเรียนอยู่มาก คน ไทยในศตวรรษที่ 20 ได้หลงลืมความแตกต่างนี้ไป ทั้งที่วิธีการจัดการกับ ร่างกายและนำเสนอร่างกายของคนในอาณาจักรไทยหลายกลุ่ม ดูจะยัง สะท้อนความต่างนี้อยู่มาก การจัดการร่างกายที่ได้ถูกบันทึกโดยฝรั่งก็ยัง พบเห็นได้ในคนบางกลุ่มในสังคมไทย “เขาผลัดผ้าลงเมื่ออาบน้ำในแม่น้ำ พวกผู้หญิงก็ลงอาบน้ำ (ตามดินท่า) เหมือนอย่างผู้ชาย และก็หัดว่ายน้ำ อย่างผู้ชายเหมือนกัน” (ลา ลูแบร์ 95) นักมานุษยวิทยาอย่าง เฟินนี แวน เอสเตอร์ริค ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความสำคัญของการชำระล้างกาย ของคนไทยว่า “ใครก็ตามที่ไม่อาบน้ำก่อนรับประทานอาหารเย็นในชุมชน คนไทยจะถูกเตือน จะต้องมีการอาบน้ำทุกครั้งก่อนรับประทานอาหาร และ ก่อนมีเพศสัมพันธ์” รวมทั้งทักษะในการใช้เสื้อผ้าหรือใช้ผืนผ้าปกปิด ร่างกาย และ “ความสำรวมที่ติดเป็นนิสัย ทำให้หญิงไทยอาบน้ำเปลี่ยน เสื้อผ้าในที่สาธารณะได้ โดยไม่ต้องเผยเนื้อตัวร่างกาย”⁴⁵ ภาพเช่นนี้ดูจะ ไม่ต่างจากที่ ลา ลูแบร์ เห็นนัก เพียงแต่ไม่ใช่วิถีที่ชนชั้นกลางปฏิบัติหรือ คุ่นเคยเท่านั้น

การให้ความสำคัญกับการรักษาความสะอาดของร่างกายเป็นอีก แง่มุมหนึ่งที่มีการบันทึกโดยชาวตะวันตก ลา ลูแบร์ ตั้งข้อสังเกตว่า

⁴⁴ เซอร์จอห์น เบาว์ริง, *ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม 1 The Kingdom and People of Siam*, ชาณวิทย์ เกษตรศิริ และ กัญญิกา ศรีอุดม บก. (กรุงเทพฯ: มุลนิธิโดยต่างประเทศ ไทย และ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2547), หน้า 13, 139.

⁴⁵ เฟินนี แวน เอสเตอร์ริค, “การสร้างตัวแบบเพศภาวะในสังคมไทย,” แปลโดย เหมือนมาด มุกข์ประดิษฐ์ และ เนื่องน้อย บุญยเนตร, *เพศภาวะ : การทำทนายร่าง การค้นหาตัวตน, สุขาดา ทวีสิทธิ์* (บก.) (เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, 2547), หน้า 222 และ 219-220 ตามลำดับ.

“ความละเอียด (ต่อความสกปรกโสภณ) ของชาวสยามนั้น ก่อให้เกิดธรรมเนียมขัดสีฉวีวรรณกันอย่างถึงขนาด จนแทบว่าจะทนกันไม่ได้ทีเดียว...โดยที่เสื้อผ้านุ่งห่มอยู่นั้นซับเหงื่อเข้าไว้ทั่วร่างกาย ฉะนั้น จึงเป็นสิ่งที่แน่ว่า ถ้าได้นุ่งน้อยห่มน้อยเท่าไร ก็จะรักษาความสะอาดได้ง่ายขึ้นเท่านั้น ฉะนั้น พวกชาวสยามจึงนุ่งน้อยห่มน้อยกันนัก และอบร่ำร่างกายในหลายแห่งด้วยสมุนไพร ริมปากก็สีขี้ผึ้งหอม ซึ่งทำให้ปากซีดลงไปอีกกว่าปกติ ชาวสยามอาบน้ำวันละ 3 ถึง 4 ครั้งและอาบบ่อยๆ และถือกันเป็นสุขภาพเรียบร้อยว่า จะไม่ไปเยี่ยมผู้ใดในรายการที่สำคัญๆ โดยมีได้อาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดหมดจดเสียก่อน และในกรณีเช่นนี้เขาจะประแป้งให้ขาวพร้อยที่ยอดอก เพื่อแสดงให้เห็นว่าได้อาบน้ำมาแล้วหยกๆ โดยแป้งที่ประไว้ยังมีได้ลบรอยเลย)”⁴⁶

การรักษาความสะอาดฟันและผมของคนสยามเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ถูกกล่าวถึงในบันทึกฝรั่ง

“ชาวสยามเอาใจใส่รักษาฟันมาก แม้จะย้อมไว้ให้ดำแล้วก็ตาม เขาสระผมด้วยน้ำและใส่น้ำมันจันทร์หอมทำนองเดียวกับพวกสเปน แล้วก็ไม่ต้องแปรงเลยเช่นเดียวกัน แต่ชาวสยามนั้นหวีผม ซึ่งพวกสเปนมักไม่ค่อยจะหวีผมกันนัก หวีนั้นมาจากประเทศจีนซึ่งแทนที่จะมีซี่ตลอดเล่มแบบหวีของเรา แต่เป็นประจุกไม้ปลายแหลมหรือซี่ที่ผูกมัดแน่นด้วยลวดทองเหลือง ชาวสยามถอนเคราซึ่งมีอยู่หรือมหรือไหม แต่ไม่ทำเล็บเลย แต่เพียงรักษาความสะอาดเท่านั้น”⁴⁷

หรือ “นิสัยในการอาบน้ำเป็นผลของความจำเป็น อันเนื่องมาจากท้องถิ่นที่มีอากาศร้อนเช่นนี้ และการได้อยู่ใกล้ชิดกับแม่น้ำ ที่ชาวสยามมักจะแหวกว่ายดำดุดดำว่ายอยู่วันละหลายๆ ครั้ง พวกเขาชอบการชำระล้าง และด้วยเหตุนี้ ร่างกายของพวกเขาจึงได้รับการ

⁴⁶ จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, หน้า 95 และ 99-100.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

รักษาให้ปลอดภัยจากสัตว์ตัวเล็กที่อยู่ในร่มผ้า สมควรจะต้องบอกว่า พวกเขาเป็นพวกที่สะอาดเกลี้ยงเกลาหมดจด พวกเขาจะถอนหนวดเคราออกทันทีที่ปรากฏ ทำความสะอาดฟันจนกระทั่งพวกเขาแทบจะไม่รู้จักลมหายใจที่ไม่สดชื่น พวกเขาเปลี่ยนเสื้อผ้า อยู่เสมอ และตากเสื้อผ้าไว้กลางแจ้งแดด”⁴⁸

การกินหมากของคนสยามมีผลดีในเรื่องการรักษาความสะอาดด้วย นอกจากจะทำให้ฟันดำตามมาตรฐานความงามตามยุคสมัย หรือถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการเริ่มต้นการสนทนาและการสื่อรักระหว่างหนุ่มสาวแล้ว ยัง “ทำให้ลมหายใจสะอาด สดชื่น เหงือกแข็งแรงป้องกันฟันผุ”⁴⁹

นอกจากการไม่ปกปิดเนื้อตัวร่างกายมิดชิดโดยเสื้อผ้าหลายชั้นแบบฝรั่งแล้ว บ้านที่ฝรั่งในหลายช่วงเวลาตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการแต่งกายที่ดูเหมือนจะไม่แยกเพศสภาพ ทำให้บอกได้ยากว่าใครเป็นหญิงหรือชาย เด็กทั้งชายหญิงเปลือยกายเหมือนกัน ปาลเลกัวซ์ เล่าว่า “ข้าพเจ้าใครจะกล่าวถึงการเปลือยกาย อันเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันอยู่ในประเทศ เป็นประเพณีที่ปล่อยให้เด็กทั้งสองเปลือยกายล่อนจ้อนอยู่ จนกระทั่งถึงวัยที่จะนุ่งผ้า จุงกระเบนได้เอง เด็กหญิงจะปกคลุมหน้าอกก็ต่อเมื่อถึงวัยแตกเนื้อสาวแล้ว และหญิงสาวเมื่อแต่งงานแล้วได้ปีสองปี ก็เอาผ้าแถบออกเมื่ออยู่ในบ้าน อันเป็นประเพณีที่ชาวยุโรปตั้งข้อรังเกียจมาก แต่ในเมืองไทยนั้นไม่เห็นเขารู้สึกแปลกอะไรกัน”⁵⁰ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง ได้กล่าวถึงการแต่งกายของชายหญิงสยามว่า “มีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยในระหว่างเครื่องแต่งกายของเพศ”⁵¹

⁴⁸ ราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม 1, หน้า 129.

⁴⁹ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, “พิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรมพื้นบ้าน เขียนหมาก : ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการกินหมาก,” เมืองโบราณ, ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2530), หน้า 101.

⁵⁰ มงเซญอร์ ปาลเลกัวซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2549), หน้า 140.

⁵¹ ราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม 1, หน้า 140.

ความยากลำบากในการแยกเพศสภาพจากการนำเสนอร่างกาย ได้ถูกตั้งข้อสังเกตจากนักมานุษยวิทยาในช่วงกลางศตวรรษที่ 20

“ไม่มีสิ่งใดๆ ส่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างเพศ ชื่อของเด็กทารก ถ้าเป็นชายก็อาจเป็นชื่อที่เหมาะสมสำหรับเด็กหญิงเช่นเดียวกัน และไม่มีชื่อพี่ชายพี่สาวของเด็กบ่งบอกเพศเลย ถ้าทารกนั้นมีพี่ๆ ที่โตพอที่จะสวมเสื้อผ้าได้ เสื้อผ้าของพี่เหล่านั้นก็เหมือนกัน หรือเคยเหมือนกันมา จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงใหม่เมื่อไม่นานมานี้เอง เสื้อผ้าของบิดามารดาก็ทำนองเดียวกัน ชาวยุโรปที่เคยเห็นคนไทย มักกล่าวถึงความลำบากใจที่จะบอกแยกคนไทยได้ว่าเป็นชายหรือหญิง เมื่อมองจากด้านหลัง แทบจะไม่มีทางบอกได้เลย”⁵²

ถ้าจะดูที่ผมสั้นยาวก็ทำได้ยากอีกเช่นกัน เพราะลาลูแบร์ได้บันทึกไว้ว่า ทั้งชายหญิงต่างก็ไว้ผมสั้นมาก การแบ่งแยกเพศสภาพตามการนำเสนอและตกแต่งร่างกาย ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะแต่ในสยามเท่านั้น ปราณี วงษ์เทศ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่นิยมการแบ่งแยกเพศสภาพจะใช้ลักษณะทางกายภาพเป็นเกณฑ์ แต่ให้ความสำคัญกับบทบาทที่คนสองเพศสภาพทำมากกว่า ความที่ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่ทางเศรษฐกิจ ทั้งในเรื่องการทำนาและการค้าขาย ทำให้ผู้หญิงมีอำนาจในทางพิธีกรรม และสถานะไม่ได้ต่ำด้อยเหมือนในจีน อินเดีย หรือตะวันออกเฉียงกลาง⁵³ สถานะเช่นนี้กระทบต่อหลายแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและกฎกติกาเรื่องเพศที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

อีกประเด็นหนึ่งว่าด้วยการแต่งกายที่น่าจะได้กล่าวถึงไว้คือ รสนิยมการใช้ของนำเข้าจากต่างประเทศ ที่มักจะถูกหยิบยกมาตำหนิวิญร่นและผู้ใหญ่หลายกลุ่มในศตวรรษที่ 20 ถ้าดูจากบันทึกฝรั่งชนชั้นสูงและคน

⁵² รุธ เบเนดิกต, *วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย*, แปลและเรียบเรียงโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ (กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา, 2524), หน้า 93-94.

⁵³ ปราณี วงษ์เทศ, *เพศสภาวะในสุวรรณภูมิ* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), หน้า 33 และ 334.

ร่ำรวยใช้ของนำเข้าในการแต่งกาย การใส่เสื้อผ้านำเข้าจึงไม่ใช่เรื่องใหม่เสียทีเดียว ขุนนางสยามแต่งกายด้วยผ้าที่มีราคาสูงกว่าสามัญชน “หากเป็นฤดูที่มีลมเหนือจะสวมเสื้อนอกรัดทรงตัดด้วยแพรจีนปักลายดินทองเงินหรือผ้างามๆ จากยุโรป”⁵⁴ หรือ “ระหว่างกลางเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ทุกคนทั้งชายหญิงใช้เสื้อกระบอก ลักษณะแปลกไปตามเพศแต่คนที่มั่งมีเงินและขุนนางผู้ใหญ่ใช้เสื้อญี่ปุ่น มีลักษณะคล้ายเสื้อนอกอันกว้างและยาว ตัดเย็บด้วยแพรที่ทำมาจากเมืองจีน สีฉูดฉาด ถ้าหนาวก็สวมเสื้อคลุมแพรหรือผ้าฝ้าย”⁵⁵ การใช้ผ้าไทยอาจไม่ใช่วิถีปฏิบัติทั่วไปของชนชั้นสูงไทย

การแต่งกายและการนำเสนอร่างกายของคนสยามเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา หลักฐานที่น่าสนใจอย่างการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้เห็นถึงความต่อเนื่องและวิถีที่เปลี่ยนไปได้บ้าง เช่นภาพของผู้หญิงที่ไม่ห่มสไบ/เปลือยอก หรือการห่มสไบอย่างหลวมๆ ไม่ได้ปกปิดหน้าอกมิดชิดเลยก็ทีเดียว การนุ่งผ้าลายดอก หรือภาพหญิงชนชั้นสูงแต่งกายด้วยการใส่เสื้อแขนยาวห่มสไบทับ เพื่อป้องกันแดดยามออกนอกบ้าน ซึ่งผู้ศึกษาคาดว่าคงจะริเริ่มในระยะนั้น⁵⁶ เอกสารประเภทสารคดีอิงประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงการแต่งกายในช่วงกลางรัตนโกสินทร์เมื่อรับอิทธิพลภายนอก ที่ทำให้การเปลือยอกหรือนุ่งผ้าน้อยชิ้นที่เป็นวิธีแต่งกายของสยามตามบันทึกฝรั่งหลายเล่ม เริ่มเปลี่ยนแปลง มาตรฐานใหม่ถูกริเริ่มโดยชนชั้นสูง

“ผลจากการติดต่อกับตะวันตกทำให้ธรรมเนียมการแต่งกายแบบดั้งเดิม คือ การไม่สวมเสื้อ หรือสวมเสื้อผ้าน้อยชิ้น ถูกมองว่า

⁵⁴ นิโกลาส แครวส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม (ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช), แปลโดย สันติ ท. โกมลบุตร (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2550) หน้า 102.

⁵⁵ ปาลเลกัวซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, หน้า 139.

⁵⁶ สันติ เล็กสุขุม, จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 : ความคิดเปลี่ยนการแสดงออกก็เปลี่ยนตาม (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2548), หน้า 71, 99, และ 173.

ไม่น่าดู นำมาซึ่งการออกธรรมเนียมปฏิบัติใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ว่า ให้ผู้ที่จะเข้าเฝ้าฯจะต้องสวมเสื้อ แต่เนื่องจากระเบียบนี้ไม่ใช่กฎหมายจึงไม่ได้มีผลอะไรกับคนทั่วไป จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ใน ร.ศ.117 มีการออกพระราชบัญญัติ ‘ห้ามคนแต่งตัวไม่สมควร มิให้ไปมาในเขตพระราชฐานที่เสด็จออก’ เพราะจะทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติ... ‘แต่งตัวไม่สมควร’ หมายถึง ผู้ใหญ่ทั้งชายและหญิงไม่สวมเสื้อ หรือสวมแต่เสื้อใน นุ่งกางเกงขาสั้นเหน็บเข้าขึ้นมา หรือนุ่งโสร่ง สวมรองเท้าไม่มีถุงเท้า หรือสวมรองเท้าแตะ ส่วนถ้าเป็นเด็กในทำนองเดียวกันคือ ไม่สวมเสื้อมิดชิด หรือเปลือยกาย”⁵⁷

การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับรูปแบบการแต่งกายที่ถูกต้องเหมาะสมปรากฏชัดเจนขึ้นและแพร่กระจายไปสู่คนกลุ่มอื่นในสังคมในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 และสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาตรฐานความงามของร่างกายและวิถีปฏิบัติแบบเดิม เช่นการกินหมากและการนุ่งห่มของคนไทย กลายเป็นความไม่เหมาะสม เมื่อชนชั้นนำไทยเลือกรับเอาความเชื่อและค่านิยมจากภายนอกเข้ามาแทนที่ การรณรงค์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการได้เปลี่ยนความหมายและความเชื่อ ที่กลายเป็นรากฐานของเพศวิถีกระแสหลักที่รัฐไทยสนับสนุน ประเด็นนี้จะได้นำเสนอต่อไป

ที่ทางและความหมายของเรื่องเพศ

ที่ทางของเรื่องเพศของหลายกลุ่มความเชื่อในอาณาบริเวณสยามแต่เดิม ดูจะแตกต่างไปจากกรอบเรื่องเพศกระแสหลัก เรื่องเพศไม่ได้ถูกมองในทางลบที่เป็นอันตราย และต้องควบคุมตามฐานคติทางศาสนาและปรัชญาที่รองรับเพศวิถีแบบชนชั้นกลางที่เป็นของนำเข้า ฐานความเชื่อที่รองรับเพศวิถีกระแสหลักมองเรื่องเพศเป็นบาปผิด ที่ถูกจำกัดควบคุมให้

⁵⁷ เทพชู ทับทอง, ชีวิต, แฟชั่น และ ความหลัง ของคนไทยสมัยก่อน (กรุงเทพฯ: หลังสวนการพิมพ์, ไม่ระบุปีที่พิมพ์), หน้า 14–15.

เป็นไปเพื่อการเจริญพันธุ์เท่านั้น⁵⁸ ในขณะที่งานวิชาการหลายชิ้นนำเสนอความเชื่อที่เห็นเรื่องเพศสัมพันธ์กับความอุดมสมบูรณ์ และไม่ได้ถูกปกปิดซ่อนเร้นในพื้นที่สาธารณะ แต่ความหมายและที่ทางของเรื่องเพศก็ไม่ได้เหมือนกันเลยทีเดียวสำหรับคนแต่ละกลุ่มหรือพื้นที่ ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ในแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศและเพศสภาพ ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความต่างของการมองเรื่องเพศและกฎกติกาเรื่องเพศของท้องถิ่น เช่น ความต่างของประเพณีเกี่ยวกับการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง หรือการกำกับควบคุมพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิง⁵⁹ ๕๙ ความต่างนี้เข้าใจได้เมื่อสลัดภาพรัฐที่รวมศูนย์อำนาจแบบสมัยใหม่ทิ้ง และตระหนักว่าในอาณาเขตของประเทศไทยที่เราคุ้นเคยนี้ ประกอบด้วยคนหลายกลุ่มวัฒนธรรมและมีหลายเมืองที่เป็นศูนย์กลางในการรับและเผยแพร่ศาสนาและศิลปะ⁶⁰

หลักฐานหลายประการแสดงให้เห็นการให้ความหมายเรื่องเพศว่าเป็นเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ เช่นการนับถืออวัยวะเพศที่ถูกให้ความหมายว่าเป็นสัญลักษณ์ของการแพร่พันธุ์และการเกิด โดยมีการค้นพบลวดลายเป็นรูปอวัยวะเพศชาย⁶¹ หรืออวัยวะเพศชายและหญิงบนภาชนะดินเผา หรือการสลักเขาสัตว์เป็นรูปอวัยวะเพศชาย หรือการบูชาศิวลึงค์เพื่อให้มีบุตร การใช้รูปอวัยวะเพศเพื่อบูชาหรือขับไล่ภูตผีปีศาจ และการใช้ปลัดขิกเป็นเครื่องรางของขลัง⁶² เป็นต้น คนหลายกลุ่มไม่ได้แยกเรื่องเพศจากชีวิตในอาณาบริเวณสาธารณะ แต่มองเรื่องการเพศเป็นเรื่องความอุดมสมบูรณ์และเป็นเรื่องธรรมชาติ การเชื่อมโยงเรื่องเพศเข้ากับระบบความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ทำให้เรื่องเพศไปปรากฏในพิธีกรรม

⁵⁸ Hawkes, *Sex and Pleasure in Western Culture*, p. 42-43.

⁵⁹ บุญยงค์ เกตุเทศ, *สถานภาพสตรีไทย* (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2532), หน้า 287.

⁶⁰ ศรีศักร วัลลิโภดม, *สยามประเทศ ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาราชอาณาจักรสยาม* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2539), หน้า 124-191.

⁶¹ “ยกย่อง ‘ปลัดขิก’ แล้วสบายใจ ยังดีกว่ากราบไหว้คนโกงชาติ โกงประชาชน,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 11 ฉบับที่ 8 (มิถุนายน 2533), หน้า 53.

⁶² นิคม วงเวียน, “เพศในกลอนลำ,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 9 (กรกฎาคม 2528), หน้า 92

ที่มีจุดมุ่งหมายให้ฟ้าดินเอื้ออำนวยแก่การทำการเกษตรหรือทำให้નાらได้ผลดี ในสังคมเกษตรที่ชีวิตขึ้นอยู่กับความไม่แน่นอนของธรรมชาติ มีรูปแบบของพิธีกรรมเพื่อ “อ่อนวอนหรือขอร้องสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ ให้สร้างความสม่ำเสมอในการเกษตรและความมั่นคงในการดำรงชีวิต... พิธีกรรมดังกล่าวมักเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ อวัยวะเพศหรือผู้หญิง ซึ่งถือเป็นผู้กำเนิด หรือเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์”⁶³

เรื่องเพศเป็นส่วนหนึ่งของการละเล่นพื้นบ้านอย่างเปิดเผย โดยไม่จำกัดเพศตั้งหรือถูกเซ็นเซอร์อย่างที่คนหลายกลุ่มต้องการให้รัฐทำ นิทานพื้นบ้านหรือเพลงพื้นบ้านทั่วไปมีการใช้ถ้อยคำและข้อความเกี่ยวกับเพศอยู่มาก โดยเรื่องเพศถูกทำให้เป็นเรื่องตลกขบขัน หรือไม่ถึงกับหยาบ โหลนตามมาตรฐานชนชั้นกลาง แต่ออกไปในทางสองแง่สองง่าม ที่เล่นที่จริงให้คนอ่านหรือคนฟังได้ขบขันกัน เช่นกลอนลำของอีสาน ที่ใช้ถ้อยคำเกี่ยวกับอวัยวะเพศและการร่วมเพศ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การนำเอาเรื่องเพศมาเป็นส่วนหนึ่งของการละเล่นนี้ถูกมองว่า เป็นกลวิธีหนึ่งที่ช่วยให้สังคมมองเรื่องเพศเป็นเรื่องไร้สาระ หรืออย่างน้อยก็ลดความความสำคัญของเรื่องนี้ลง⁶⁴ อีกตัวอย่างที่น่าสนใจคือ เพลงปรบไก่ในภาคกลาง ที่ร้องตอบโต้กันระหว่างชายหญิงในเรื่องเพศ ถูกมองว่าไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการเสพสุขทางกาย แต่เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่อุทิศให้พลังลับของธรรมชาติ⁶⁵

นอกจากการละเล่นพื้นบ้านที่เรื่องเพศถูกนำเสนออย่างเปิดเผย เรื่องเพศยังมีที่ทางในวัดพุทธศาสนาหลายวัดในประเทศไทย และถูกตั้งข้อสังเกตและตีความอย่างกว้างขวาง ทั้งโดยนักคิดนักวิชาการไทยและ

⁶³ ปราณี วงษ์เทศ, “ผู้หญิงสยาม บทบาทและสถานภาพของผู้หญิง ร่องรอยจากพิธีกรรม ความเชื่อ,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 11 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2533), หน้า 110-113.

⁶⁴ นิคม วงเวียน, “เพศในกลอนลำ,” หน้า 93.

⁶⁵ นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, *ถึงอย่างไรก็อยู่กับมาได้* (กรุงเทพฯ: ศยาม, 2543), หน้า 101-105.

ไม่ไทย ภาพเหล่านี้สะท้อนการแต่งกาย วิธีชีวิต และการกระทำทางเพศ ทั้งระหว่างหญิงกับชาย หญิงกับหญิง และชายกับชาย ทั้งในแง่มุขขบขัน และ ‘เชิงสังวาส’ ตั้งแต่การเปิดเผยเนื้อหนังหรือนั้นสัดส่วนอย่างหน้าอก ผู้หญิง กิจกรรมการเกี่ยวพาราสี ไปจนถึงการร่วมเพศ เช่น ภาพความอู้งาน กำลังจับหน้าอกนางกำนัลที่ไม่ได้ห่มสไบ (วัดสุวรรณาราม กรุงเทพฯ)⁶⁶ หรือการแอบดูคนกำลังร่วมเพศ (วัดช่องนนทรี) เป็นต้น งานของ นิวัติ กองเพียร ในศิลปวัฒนธรรมได้รวบรวมนำเสนอภาพและรายละเอียดเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนัง และภาพแกะสลักในวัดต่างๆ ในหลายจังหวัด ของประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง⁶⁸

การนำเสนอแง่มุมต่างๆ ของเรื่องเพศในสถานที่ทางศาสนาเช่นนี้ ถูกอธิบายว่า เป็นเพราะทั้งผู้ผลิตงานและคนทั่วไปในช่วงเวลานั้นเห็นว่า เรื่องเพศเป็นเรื่องธรรมชาติและปกติธรรมดาของชีวิตทางโลกีย์ หรือเพื่อ แสดงว่าเรื่องเพศเป็นอุปสรรคขวางทางสู่นิพพานของมนุษย์⁶⁹ ความ ต้องการทางเพศเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการดำเนินชีวิต แต่ก็เป็นเรื่อง ของต้นเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์และฉุกรั้งมนุษย์จากการบรรลุนิพพาน⁷⁰ การเรียนรู้ ที่จะควบคุมร่างกาย ความรู้สึก และความต้องการทางเพศให้พอดีไม่มากเกินไปจึงเป็นเรื่องสำคัญ

⁶⁶ สันติ เล็กสุขุม, *จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3*, หน้า 99.

⁶⁷ Napat Sirisambhand and Alec Gordon, “Thai Women in Late Ayutthaya Style Paintings,” in *The Society of Siam, Selected Articles for the Siam Society’s Centenary* (Bangkok: The Siam Society, 1999), p. 277.

⁶⁸ ตัวอย่างเช่น นิวัติ กองเพียร, “กรรุม กำหนดไม่จำหลัก,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 (ธันวาคม 2539), หน้า 82-83 หรือ “ภาพเชิงสังวาสกำลังละเลือนหาย,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 18 ฉบับที่ 1 (พฤศจิกายน 2539), หน้า 58-59 เป็นต้น

⁶⁹ วราภรณ์ วิชญรัฐ, “เชิงสังวาสของเพศเดียวกัน ในจิตรกรรมฝาผนังแบบแผนประเพณีไทย สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่1-5)” สารนิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศิลปากร, 2549.

⁷⁰ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, *ผูกนิพพานโลกีย์* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), หน้า 24.

การค้นพบตำราที่เรียกว่า “ผูกนิพพานโลกีย์” ซึ่งผู้ค้นพบบอกว่า “ไม่พบว่ามีตำราใดที่กล่าวถึงการร่วมสังวาสอย่างกว้างขวางเช่นนี้มาก่อน”⁷¹ ทำให้เห็นร่องรอยของความเชื่อที่ให้ความสำคัญกับเรื่องเพศในอาณาบริเวณของประเทศไทย ตำราดังกล่าวเป็น ‘งานของชาวบ้าน’ ที่ผู้เขียนมุ่ง “นิพพานทางโลก” โดยไม่สนใจ “นิพพานทางธรรม”⁷² เนื้อหาของตำราเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอวัยวะเพศของชายหญิง วิธีการร่วมเพศให้เหมาะสมกับลักษณะของผู้หญิงแบบต่างๆ การเล่าโลมเพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับทั้งหญิงและชายในการร่วมเพศ รวมทั้งการตรวจสอบวันเวลาในการร่วมเพศ เพื่อการสร้าง “ชีวิต” ที่ถือเป็นการกระทำที่มงคล ตำราเช่นนี้ทำให้เห็นร่องรอยของกลุ่มสามัญชนที่ให้ความสำคัญกับการร่วมเพศในฐานะกิจกรรมสำคัญ ทั้งเพื่อความพึงพอใจทางกายและการกำเนิดชีวิตใหม่ จนต้องมีการให้ความรู้ด้วยการบันทึกเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์

การศึกษาพิธีกรรม จิตรกรรม และวรรณกรรมที่หลากหลายนี้ ทำให้เห็นการให้ที่ทางกับเรื่องเพศในฐานะส่วนหนึ่งของชีวิตและการนำไปสู่การเกิด โดยคนหลายกลุ่มในหลายพื้นที่ การเชื่อมโยงเรื่องเพศกับการเกิดในความหมายนี้ น่าจะต่างจากการเชื่อมโยงเรื่องเพศกับการเจริญพันธุ์แบบสมัยใหม่ ที่เน้นการจำกัดเรื่องเพศให้เป็นไปเพื่อการสืบพันธุ์มนุษย์แต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่ให้ที่ทางกับความปรารถนาและพึงพอใจทางกาย เนื่องจากรู้นการมองเรื่องเพศในทางลบ ในขณะที่ฐานความเชื่อความหมายที่ได้กล่าวถึง โดยรวบรวมจากการตีความในงานวิชาการต่างๆ ให้ภาพและที่ทางของเรื่องเพศในทางบวกและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ไม่ใช่เรื่องบาปผิดหรือความเลวร้ายที่ต้องควบคุมจำกัดอย่างเข้มงวด เพื่อไม่ให้ส่งผลร้ายต่อคนและสังคมโดยรวม

มีการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการให้ความหมายและที่ทางของเรื่องเพศที่เปลี่ยนแปลงของคนในสังคมไทย ที่เรื่องเพศแยกขาดจากอาณาบริเวณอื่น

⁷¹ สุกัญญา สุจฉายา, คำนิยมหนังสือ *ผูกนิพพานโลกีย์*, หน้า (13).

⁷² สุกัญญา สุจฉายา, คำนิยมหนังสือ *ผูกนิพพานโลกีย์*, หน้า (10).

ของชีวิตทางสังคม และจำกัดให้เรื่องเพศเป็นไปเพื่อการเจริญพันธุ์เท่านั้น เรื่องเพศที่มุ่งสร้างความพึงพอใจแต่เพียงอย่างเดียวถูกประณามอย่างรุนแรง สุจิตต์ วงษ์เทศ เสนอว่า

“เพศสัมพันธ์ที่คนไทยคิดว่ามีหน้าที่อย่างเดียวคือ การให้กำเนิดมนุษย์นี้ จริงๆ แล้วไม่ได้เป็นความคิดของคนไทยสมัยก่อน แต่เป็นความคิดของฝรั่ง ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยวิคตอเรียของอังกฤษ ความคิดนี้ได้รับอิทธิพลทั้งทางศาสนาคริสต์นิกายและวิทยาศาสตร์ในสมัยนั้น แล้วเราก็ก็นำมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ลงมาถึงปัจจุบันนี้ ทำให้เรามองเรื่องของเพศสัมพันธ์ว่ามันมีหน้าที่เพียงอย่างเดียวคือ หน้าที่เกี่ยวกับการให้กำเนิดมนุษย์ เมื่อไหร่ที่เพศสัมพันธ์ไม่เกี่ยวกับการให้กำเนิดมนุษย์ เมื่อนั้นเราก็ก็น่าจะรู้สึกว่ามันเป็นอนาจารไปหมด”⁷³

การเปลี่ยนแปลงของความเชื่อความหมายเรื่องเพศ ทำให้กฎกติกาว่าด้วยเรื่องเพศเปลี่ยนไปจากเดิมด้วย

กฎกติกาว่าด้วยเรื่องเพศ

ความคุ้นเคยกับมาตรฐานความถูกต้องเหมาะสมว่าด้วยเรื่องเพศ และความสัมพันธ์ทางเพศสมัยใหม่ ที่จำกัดเรื่องเพศไว้ในสถาบันการแต่งงานแบบผิวเดียวเมียมเดียว ทำให้บางคนตีขลุมว่าค่านิยมเรื่องเพศเช่นนี้เป็นวิถีที่สืบทอดมาแต่โบราณที่ควรจะรักษาไว้ งานวิชาการที่ศึกษาประวัติศาสตร์กฎหมายและบันทึกฝรั่งทำให้เห็นข้อห้ามและมาตรฐานความถูกต้องเรื่องเพศที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นข้อห้ามว่าด้วยเช็กส์ระหว่างบุคคลร่วมสายเลือด การมีความสัมพันธ์ซัอน/มีซู้ การซื้อขายบริการทางเพศ การบังคับร่วมเพศและข่มขืนกระทำชำเรา ‘รักร่วมเพศ’ การทำแท้งระบบผิวเดียว-หลายเมีย และเช็กส์นอกสมรส แง่มุมต่างๆ เหล่านี้ถูก

⁷³ สุจิตต์ วงษ์เทศ, “เพศสัมพันธ์เพื่อเหตุหรือเพื่อผล ในสังคมวัฒนธรรม “Valent(ine) ไทย”, *ข่าวสด* (11 กุมภาพันธ์ 2549), หน้า 30.

กล่าวถึงในงานวิจัยและบันทึกจำนวนหนึ่ง และพอจะให้ภาพของกติกาคืออนุญาตให้ใครร่วมเพศกับใครได้บ้าง อย่างไรก็ตาม แต่กติกारेื่องเพศไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียวกันสำหรับคนทุกกลุ่ม ข้อมูลการตีความของนักวิชาการแสดงให้เห็นความต่างระหว่างชนชั้น เพราะค่านิยม การควบคุม และวิถีปฏิบัติของสามัญชนเท่าที่มีการบันทึกไว้ต่างจากชนชั้นสูงอยู่มาก

เสรีภาพของชนชั้นล่างและลักษณะต้องห้ามสำหรับการแต่งงาน

คนไทยมีความเข้าใจว่าการแต่งงานของคนในช่วงเวลา “ก่อนได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก” ถูกจัดการโดยพ่อแม่ หรือข้อตกลงระหว่างผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย มากกว่าจะเป็นเรื่องของการใช้เสรีภาพเลือกคู่โดยสมัครใจ⁷⁴ ความทรงจำทำนองนี้ถูกนำเสนอในหลายสื่อ เช่น “ความรักครึ่งคุณย่า” กล่าวถึงความยากลำบากในการที่ผู้ชายกับผู้หญิงจะได้พบปะกันตามลำพัง ผู้หญิงไม่มีโอกาสออกนอกบ้านโดยลำพัง การแต่งงานจึงเป็นไปแบบ “คลุมถุงชน” ที่มีแม่สื่อพ่อชักมาแนะนำพ่อแม่ของแต่ละฝ่ายมารู้จักตกลงกัน⁷⁵ ภาพเช่นนี้น่าจะมีฐานมาจากประสบการณ์ของคนในช่วงรัตนโกสินทร์ และต่างจากข้อมูลของนักวิชาการและบันทึกฝรั่งที่กล่าวถึงการเลือกคู่อย่างอิสระของคนสยาม

นักวิชาการไทยหลายท่านได้ตั้งข้อสังเกตคล้ายคลึงกันเกี่ยวกับเสรีภาพของชนชั้นล่างในการเลือกคู่ครอง และการเข้าหรือออกจากการแต่งงาน ซึ่งต่างจากความเชื่อทั่วไปที่เข้าใจว่า เสรีภาพในการเลือกคนรักและการแต่งงานเป็นเรื่องใหม่ในสังคมไทย หรือเชื่อว่า ‘การคลุมถุงชน’ เป็นวิถีของคนในอดีต นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่าการแต่งงานในเมืองไทยสมัยโบราณเกิดขึ้นจากการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาวโดยอิสระ หรือค่อนข้าง

⁷⁴ นันทิรา ขำภิบาล, นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ.2481-2487, วิทยานิพนธ์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.

⁷⁵ เทพชู ทับทอง, ผู้หญิง ความรัก และเช็กส์ในอดีต (กรุงเทพฯ: ประมวลสาสน์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า 106-110.

อิสระ หรือเป็นเรื่องของความสมัครใจ แม้ว่าชนชั้นสูงและคนในเมืองจะมีเสรีภาพในเรื่องการเลือกคู่้น้อยกว่า⁷⁶ เสรีภาพนี้สะท้อนอยู่ในคติ เช่น “ปลุกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกคู่ตามใจผู้นอน” หรือ “ข่มเขาโคชินให้กินหญ้า” โดยมีความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ว่า คนที่เป็นคู่กันทำบุญร่วมกันมาแต่ปางก่อน ถ้าทำบุญกันมาไม่พอก็แคล้วคลาดกันไป หรือเมื่อหมดบุญก็เลิกร้างกันไป⁷⁷ แต่อิสระในการเลือกคู่เช่นนี้ลดน้อยลงสำหรับชนชั้นสูง

เมื่อพิจารณาจากกฎหมายของรัฐ จะเห็นการห้ามหรือข้อจำกัดเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองหรือคู่ร่วมเพศอยู่หลายประการ กฎหมายลักษณะฉัวเมียห้ามการมีความสัมพันธ์ทางเพศร่วมสายโลหิต ได้แก่ “หลานทำชู้ด้วยเมียลงตาปู่อาวอาน้ำฟีดตนเอง” หรือ “พ่อแม่ลูกพี่น้องยายหลานตาหลานลุงน้าหลานทำชู้กัน” โดยมีการกำหนดบทลงโทษไว้อย่างรุนแรง ถ้าเป็นกรณีแรก “ให้เอามันคนร้ายจำใส่ ตรวน, ซื่อ, คา เอาน้ำมิกสักหน้าทั้ง ชายหญิงเอาเชือกหนึ่งผูกคอเอาม้องตีทะเลวนรอบตลาด แล้วเอาขึ้นขายหย่างยิงด้วยลูกสันโดด แลให้ตีด้วยลวดหนักละ 25, 50 ทีแล้วให้ทำพลอยเสียนอกเมือง อย่าให้ดูเยี่ยงกัน ถ้าจะไถ่ลูกสันโดดมิให้ยิงเล่มละ 30000” ส่วนกรณีหลังบัญญัติว่า “ให้ทำพลอยผู้นั้นเสียในทะเล ให้เจ้าพ่อแม่พี่น้องพลีเมืองท่านทั้ง 4 ประคุด ไก่ 8 ตัว ให้พระสงฆ์พรหมณาจารย์สวดมนตรทำพิธีการระงับอุบาทจันไร น้ำ, ฟ้า, ฝน จึงจะตกเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย” พ่อแม่พี่น้องของผู้กระทำผิดก็ถูกลงโทษไปด้วย⁷⁸ การร่วมเพศในหมู่คนร่วมสายโลหิตถูกมองว่าผิดธรรมชาติ จึงต้องมีการกำหนดบทลงโทษอย่างรุนแรงและต้องเอาไปลอยแพทิ้งทะเลเสียด้วยเพื่อ “มิให้แผ่นดินแปดเปื้อนด้วยเลือดโสมนมเช่นนี้”⁷⁹

⁷⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “อยู่ก่อนแต่ง”, *ความยุ่งของการอยู่*, มุกหอม วงษ์เทศ บก. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548), หน้า 22-23.

⁷⁷ ธาวิต สุขพานิช, “ฉัว-เมียไทย หญิงเป็นควาย ชายเป็นคน?”, *มติชน* (3 พฤศจิกายน 2536), หน้า 9.

⁷⁸ ศรีศักร วัลลิโภดม, *กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย* (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2545), หน้า 60-61.

⁷⁹ ตูรแปง, *ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม*, หน้า 96.

กฎหมายห้ามการแต่งงานระหว่างคนร่วมสายโลหิต แต่เปิดให้แต่งงานกับญาติ อย่างลูกของลุงป้าน้าอาได้ ลา ลูแบร์ ได้บันทึกในประเด็นนี้ไว้ว่า “การแต่งงานกับญาติสนิทชั้นที่หนึ่งนั้นเป็นสิ่งต้องห้าม (ตามกฎหมายสยาม) กระนั้นก็ยังอาจแต่งงานกับลูกเรียงพี่เรียงน้องของตนได้ ส่วนลำดับชั้นญาตินั้น ชายอาจแต่งงานกับหญิงพี่น้องเดียวกันได้ โดยแต่ทีละคราว คนหนึ่งแล้วก็อีกคนหนึ่ง ไม่ใช่แต่งงานพร้อมๆ กัน แม้กระนั้นพระเจ้าแผ่นดินสยามทุกพระองค์ ก็ทรงล่วงบทบัญญัตินี้อยู่ ด้วยทรงเชื่อว่าไม่อาจหาหญิงใดในได้หล้าให้สมพระเกียรติยศของพระองค์ได้ นอกจากพระประยูรญาติอันสนิทของพระองค์เอง”⁸⁰ การเสกสมรสในระหว่างพระญาติสนิทเป็นไป “เพื่อมิให้สายโลหิตระคนปนกับบรรณะที่ต่ำกว่า”⁸¹ นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างคนร่วมสายโลหิตแล้ว กฎหมายยังห้ามชายแต่งงานกับ “หญิงแพศยา” ได้แก่ “หญิงคน ขับ, รำ เที่ยว ขอทานเลี้ยงชีวิตรแลหญิงนครโสเพณี”⁸²

การเลือกคู่ครองที่ไม่ได้มีลักษณะต้องห้ามเป็นไปตามใจของหญิงชาย จากข้อมูลจากบันทึกฝรั่งและงานของนักวิชาการพอจะสรุปได้ว่าสามัญชนสยามเข้าสู่การแต่งงานได้หลายทาง คือพ่อแม่หาคู่และจัดการแต่งงานให้ (ซึ่งน่าจะเป็นรูปแบบที่คนไทยหลายกลุ่มทำได้) อีกทางหนึ่งคือเลือกคนที่รักที่ชชอบเอง หนีตามกันไปแล้วกลับมาขอขมา วิธีหลังนี้ก็ทำกันเป็นปกติ⁸³ ปาลเลกัวซ์ บันทึกว่า “การที่หญิงสาวหนีตามชายชู้ไปนี้เป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่สุด”⁸⁴ ไม่ว่าจะเข้าสู่การแต่งงานอย่างไร กฎกติกาก็เปิดให้ชายหญิงออกจากกรแต่งงานได้ และกำหนดวิธีการแบ่งลูกไว้ชัดเจน ลา ลูแบร์ เล่าถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการแต่งงานของชาวสยามว่า “การสมสู่อยู่กับด้วยกันอย่างเสรีโดยมิได้ประกอบพิธีแต่งงานนั้น ไม่เป็นสิ่งที่

⁸⁰ จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, หน้า 165.

⁸¹ ปาลเลกัวซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, หน้า 156.

⁸² ศรีศักร วัลลิโภดม, กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย หน้า 62.

⁸³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “คลุมถุงชน”, ความยุ่งของการอยู่, หน้า 16.

⁸⁴ ปาลเลกัวซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, หน้า 154.

น่าอับยศ โดยเฉพาะในหมู่ราษฎรสามัญ เขาถือว่าเมื่อได้สมสู่อยู่กับกันแล้ว ก็เสมือนว่าได้แต่งงานกันแล้ว และถ้าเกิดความไม่ปรองดองกันขึ้น ต่างฝ่ายต่างแยกทางกันไป ก็มีผลเท่ากับการหย่าร้างกันไปในตัวนั้นแล”⁸⁵

การแต่งงานอาจเกิดโดยการจัดหาของพ่อแม่ “แต่งงาน บิดามารดาของฝ่ายชายก็จัดหญิงเฒ่าแก่ผู้มีชื่อเสียงดีไปดำเนินการสู่ขอต่อบิดามารดาของฝ่ายหญิง ถ้าบิดามารดาของฝ่ายหญิงพอใจ ก็จะให้คำตอบในทำนองเอื้อเฟื้อ แม้กระนั้นก็ยังสงวนท่าที ขอผลัดไปปรึกษาหารือรับทราบเจตนารมณ์ของธิดาของตนก่อน ในขณะที่เดียวกันนั้นก็สอบถามเวลาดอกฟากของฝ่ายชาย และให้เวลาดอกฟากของฝ่ายหญิง (แก่เฒ่าแก่) ไปทั้งสองฝ่ายจะนำไปให้หมอดู เพื่อขอทราบเป็นประการสำคัญว่า อีกฝ่ายนั้นมั่งมีศรีสุขอยู่หรือโฉน และจะอยู่กับกันไปจนวันตายไม่หย่าร้างหรือประการใด ด้วยคนทั้งหลายย่อมชอบทรัพย์สินของตนอย่างหวงแหนเพื่อปกปิดไว้มิให้ตกเป็นเหยื่อแห่งการขูดรีดของพวกสุภานุลาการ และการถูกริบราชบาตรโดยพระมหากษัตริย์ ฉะนั้นจึงต้องหันไปพึ่งหมอดูเพื่อให้รู้ว่าครอบครัวนั้นๆ มั่งมีศรีสุขหรือหาไม่ แล้วก็ตัดสินใจเอาตามคำที่หมอดูแนะนำให้นั้น”⁸⁶

การหย่าร้างในหมู่สามัญชนเป็นไปได้ “แต่ถึงแม้ว่าสามีภรรยาจะไม่สามารถทนอยู่ร่วมกันได้โดยประการใดก็ตาม ก็มีทางแก้ไขด้วยการหย่าร้างกันได้อยู่ เป็นความจริงที่ว่า การหย่าร้างนี้กระทำแต่ในหมู่ราษฎรชั้นสามัญเท่านั้น คนมั่งมีที่มีภรรยาหลายคนก็ยังเลี้ยงดูนางภรรยาที่ตนไม่รักแล้วหรือที่ตนยังรักอยู่ไว้ทั้งโขง”⁸⁷

การหย่าร้างมีกติกากฎที่เกี่ยวข้องดังนี้ “สามีนั้นตามธรรมดาเป็นตัวสำคัญในการหย่าร้าง (คือจะยอมหย่าร้างก็ได้หรือไม่ยอมหย่าร้างก็ได้) แต่เขาก็ไม่เคยปฏิเสธในเมื่อฝ่ายภรรยามีเจตนาอันแรงกล้าที่จะหย่ากับตน

⁸⁵ จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, หน้า 169.

⁸⁶ จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, หน้า 162-163.

⁸⁷ จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, หน้า 167.

เขาจะคืนเงินทุนกองสินเดิมให้นางไป ส่วนพวกบุตรๆ ที่เกิดด้วยกันก็แบ่งกันรับไปในการทำงานนี้ หญิงผู้มารดาได้บุตรคนที่ 1-3-5 และต่อๆ ไปตามจำนวนคือ แต่ถ้าบังเอิญบุตรโตนคนเดียวก็ได้แก่มารดาไป และถ้าบุตรทั้งหมดนั้นรวมกันเป็นจำนวนคือ หญิงผู้มารดานั้นก็จะได้บุตรมากกว่าผู้เป็นบิดาไปหนึ่งคน จะเป็นด้วยท่านวินิจฉัยเห็นว่ามารดายอมเลี้ยงดูบุตรได้ดีกว่าบิดา หรือว่านางเป็นฝ่ายอุ้มท้องและเลี้ยงดูบุตรด้วยนมของนางมาอย่างใดอย่างหนึ่ง นางจึงมีสิทธิเหนือผู้เป็นบิดาด้วยประการฉะนี้ หรือท่านจะเห็นว่าสตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ ย่อมจะต้องการความช่วยเหลือเกื้อกูลจากพวกบุตรๆ มากกว่าก็เป็นได้อีกเหมือนกัน^{๘๘}

รูปแบบของการแต่งงานและเสรีภาพที่จะเลือก รวมทั้งทางเลือกในการออกจากการทำงาน ถูกจำกัดโดยชนชั้นและสถานะทางสังคม การแต่งงานของชนชั้นสูงมีเหตุผลในทางเศรษฐกิจและการเมือง ทำให้เสรีภาพในการเลือกคู่บ่าวสาวลดลง เนื่องจากต้องมีการพิจารณาว่าใครควรจะแต่งงานกับใคร ผู้หญิงชนชั้นสูงได้กลายเป็น “เครื่องมือ” สำคัญยิ่งสำหรับการสร้างพันธมิตรทางการเมืองและการทหาร ทั้งภายในและระหว่างรัฐ ในขณะที่การเลือกแต่งงานกับลูกสาวหรือพี่น้องของคนที่มีอิทธิพลหรืออำนาจทางการเมือง ก็เป็นผลดีต่อความก้าวหน้าและความมั่นคงของชายชนชั้นสูง การจัดการว่าใครจะแต่งงานกับใครจึงต้องผ่านการคิดคำนวณเป็นอันดี^{๘๙} โอกาสในการเลือกคู่ครองตามใจจึงเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะสำหรับผู้หญิงชนชั้นสูง ในขณะที่ระบบผัวเดียว-หลายเมียอาจทำให้ผู้ชายชนชั้นสูงมีโอกาสเลือกตามใจตนเองได้

สามัญชนดูจะมีทางเข้าและออกจากการทำงานมากกว่าชนชั้นสูง แม้ว่าในหลายกรณี สามัญชนจะแต่งงานเพราะพ่อแม่จัดการ ก็มีทางเลือกที่จะออกจากการทำงานได้ กฎกติกาว่าด้วยการเข้าออกจากการทำงาน

^{๘๘} จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, หน้า 167-168.

^{๘๙} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “อยู่ก่อนแต่ง”, *ความยุ่งของการอยู่*, หน้า 22-23; และ David K. Wyatt, *Studies in Thai History* (Chiang Mai: Silksworm Books, 1994).

จึงต่างไปจากเพศวิถีกระแสหลักที่ให้ความสำคัญกับการเลือกของคน ความรักแบบโรแมนติก และการรักษาสถาบันการแต่งงาน การตีความแบบไทยทำให้คนที่อยู่กับเพศวิถีกระแสหลักที่เห็นกันว่าเป็นเรื่อง “สมัยใหม่” ให้ความสำคัญกับการเข้าสู่สถาบันการแต่งงานตามความพอใจของปัจเจก แต่ก็ให้คุณค่ากับการแต่งงานและครอบครัวแบบพ่อ-แม่-ลูก โดยไม่ยอมให้คนออกจากการแต่งงานได้โดยง่าย ถ้ามองจากด้านขาเข้าและออกจากการแต่งงาน อาจทำให้ข้อสรุปว่าคนสมัยใหม่มีเสรีภาพมากถูกตั้งคำถามได้ เพราะสภาพที่คนดูเหมือนจะเสรีในการเลือกบางแง่มุมมากขึ้นนั้น มาพร้อมกับการจำกัดทางเลือกอื่นที่คนสยามเคยทำได้เช่นเดียวกัน

สถาบันการแต่งงาน ระบบเครือญาติและการเมืองของชนชั้นสูง

งานทางมานุษยวิทยาได้ให้ภาพของสถาบันการแต่งงานที่มีหน้าที่ซับซ้อน และไม่ได้เป็นเรื่องส่วนตัวของคนสองคนตามความเข้าใจร่วมสมัย บนฐานที่การแต่งงานสูญเสียบทบาทหน้าที่ไปหลายประการ และมีหน้าที่ในทางจิตใจและอารมณ์เป็นหลัก ครั้วเรือนเคยเป็นหน่วยทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจที่สำคัญยิ่ง การแต่งงานมีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของครั้วเรือน เช่นการหลอมรวมหรือสร้างเครือญาติ เพื่อขยายกำลังทางเศรษฐกิจ หรือการสร้างเครือข่ายการสืบทอดทรัพย์สิน การแต่งงานระหว่างสมาชิกต่างครั้วเรือนยังเป็นฐานสำคัญของการสร้างพันธมิตรในทางการเมืองด้วย หน้าที่สำคัญของการแต่งงานที่มีผลต่อสถานะและความมั่นคงของครั้วเรือน ทำให้การแต่งงานไม่ใช่เรื่องของความรักและความสุขระหว่างคนสองคน แต่ถูกกำหนดและตัดสินโดยครั้วเรือน⁹⁰

การศึกษาของนักประวัติศาสตร์หลายท่านทำให้เห็นบทบาทหน้าที่ของการแต่งงานในหมู่ชนชั้นสูง เพื่อผลในทางการเมืองและเศรษฐกิจ การแต่งงานนำไปสู่การสร้างความเป็นเครือญาติและความเป็นพันธมิตรทาง

⁹⁰ Stephanie Coontz, *Marriage, A History: How Love Conquered Marriage* (New York: Penguin Books, 2005), p. 5-9.

การเมือง แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในครัวเรือนได้ การแต่งงานข้ามรัฐ/ราชวงศ์กษัตริย์ และผลในทางการเมืองได้ถูกบันทึกทั้งในตำนานและพงศาวดารในหลายช่วงเวลา เช่น

“...จารึกปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งกัมพูชา ที่ว่า พระองค์ทรงประทานพระราชธิดาให้อภิเษกกับกษัตริย์ของบ้านเมืองต่างๆ รวมทั้งพระราชทานความมั่งคั่งให้ด้วย ซึ่งก็สอดคล้องกับศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่สองที่พบที่วัดศรีชุมที่กล่าวว่า พ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราดอันเป็นพระโอรสของพ่อขุนศรีนาวนำถม ทรงได้พระราชธิดาของ “ผีฟ้า” เจ้าเมืองยโสธรปุระ (เมืองพระนคร) เป็นพระมเหสี...สัมพันธไมตรีในลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่เกื้อกูลกันและกัน นั่นก็คือ ทางกัมพูชาเองก็ได้กำลังความช่วยเหลือจากพันธมิตรในการทำสงครามรบพุ่งกับพวกจามที่เป็นศัตรูที่สำคัญ ส่วนบ้านเมืองในประเทศไทยก็ได้รับความสนับสนุนในทางเกียรติภูมิว่าสัมพันธกับศูนย์อำนาจใหญ่...

...พงศาวดารเหล่านั้น ไม่ว่าจะพงศาวดารเหนือพงศาวดารโยนก คำให้การของชาวกรุงเก่าและอะไรต่อมิอะไรมากมาย ก็กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น การดองกันเป็นเครือญาติในการแต่งงาน และการขัดแย้งกันทางการเมือง จนถึงมีการรบพุ่งกันระหว่างบรรดาบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทย ทั้งในภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมากมาย”⁹¹

การแต่งงานระหว่างชนชั้นปกครองทำให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือญาติที่นำไปสู่การรวมตัวกันทางการเมืองอย่างหลวมๆ ของรัฐในอาณาบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา⁹² การแต่งงานนำไปสู่การรวมศูนย์อำนาจ

⁹¹ ศรีศักร วัลลิโภดม, *สยามประเทศ ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา* ราชอาณาจักรสยาม, หน้า 214-215, 272.

⁹² สุจิตต์ วงษ์เทศ, *สุวรรณภูมิ ต้นกระแสประวัติศาสตร์ไทย* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), หน้า 170.

ของรัฐในช่วงต้นอยุธยา นอกเหนือไปจากการสงคราม การทูต และการค้า เพราะทำให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นปกครองที่สังกัดรัฐบาลกลาง โดยราชสำนักได้กลายเป็นศูนย์รวมอำนาจที่ทำหน้าที่จัดสรรทรัพยากรสินและสถานะทางการเมืองสังคม การถวายบุตรธิดาไว้ในราชสำนักได้กลายเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของการควบคุมหัวเมือง⁹³ ผู้หญิงชนชั้นสูงถูกส่งไปเป็นมเหสีหรือสนมของกษัตริย์ของรัฐอื่น นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการสร้างพันธมิตรทางการเมือง

การใช้ผู้หญิงเพื่อสร้างหรือรักษาความสัมพันธ์ทางการเมืองในรูปแบบนี้ ปรากฏให้เห็นจนถึงรัชกาลที่ 5 ของรัตนโกสินทร์ ที่การเลือกสนมไม่ได้เป็นเรื่องของความพึงพอใจพระทัยเท่านั้น แต่มีเหตุผลทางการเมืองในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือเพื่อเสถียรภาพของราชบัลลังก์ จึงมีการรับเอาธิดาหรือพระธิดาของเจ้าเมืองประเทศราช และของเชื้อพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่หรือขุนนางคนสำคัญเป็นพระมเหสีหรือสนมนางใน⁹⁴ นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ยังได้พระราชทานภรรยาให้ขุนนางเพื่อเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ “เพราะผู้หญิงที่พระราชทานนั้น มักจะถูกเลี้ยงดูกลม่อมเกล่าในราชสำนัก เหล่านี้ได้รับการปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมที่เป็นประโยชน์ต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อไปอยู่ร่วมกับผู้ใดก็จะโน้มน้าวให้คนที่อยู่ใกล้มีความจงรักภักดีมากยิ่งขึ้นไป”⁹⁵

การแต่งงานเป็นการเสริมสร้างฐานอำนาจและสถานะทางสังคมให้กับผู้ชาย เช่น การแต่งงานยังสร้างความชอบธรรมในการขึ้นสู่อำนาจของ

⁹³ อาคม พัทธยะ และนิธิ เฮียวศรีวงศ์, *รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์ ศรีธรรมเทศนคร* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545), หน้า 57-58.

⁹⁴ จันทร์รัตน์ ประวาลปัทม์, *การศึกษาเปรียบเทียบราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6*, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520, หน้า 109-115.

⁹⁵ กาญจนา อิศราศวัต, “ใครชื่อเจ้าเดิมนาง,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 6 (เมษายน 2528), หน้า 81-82.

ผู้ปกครองที่ไม่ได้อยู่ในวงศ์วานกษัตริย์มาแต่เดิม สุนทร ชุตินทรานนท์ ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการแต่งงานเพื่อสร้างความเกี่ยวดองเป็นเครือญาติ เพื่อสร้าง “สิทธิธรรม” ในการเถลิงราชสมบัติของกษัตริย์อยุธยา สำหรับผู้ที่ไม่ได้มี “เชื้อสายสมฐานะที่จะขึ้นครองบ้านเมือง แต่ได้เป็นกษัตริย์เพราะโชคชะตา ความบังเอิญหรือ “ความสามารถทางการเมือง” จำต้องเติมเต็มฐานันดรศักดิ์ โดยการแต่งงานกับขัตติยนารีสูงส่ง ผู้สืบสายโลหิตมาจากตำแหน่งสำคัญ (ทางฝ่ายหญิง) ตั้งแต่รัชกาลก่อน”⁹⁶ ชายชนชั้นสูงก็ได้ประโยชน์จากการแต่งงานกับหญิงจากตระกูลที่มีความสำคัญในทางการเมือง หรือระบบราชการ หรือเกี่ยวข้องกับสนมหรือมเหสีของพระมหากษัตริย์⁹⁷

การศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองไทยทำให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ อันเนื่องมาจากการแต่งงานในฐานะปัจจัยสำคัญทางการเมืองที่ส่งเสริมให้ผู้จัดการขยายฐานพันธมิตรได้ขึ้นสู่อำนาจหรือรักษาอำนาจ เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึงความเป็นญาติและการเกี่ยวดองว่า เป็นเหตุผลสำคัญของการได้รับการสนับสนุนของเจ้าพระยาจักรี นอกจากสกุลที่เป็นราชวงศ์จักรีสัมพันธ์ทางเครือญาติกับกลุ่มผู้ดีเก่าของอยุธยาอย่างกว้างขวางแล้ว การที่ทั้งเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ได้แต่งงานเชื่อมโยงกับหญิงจากตระกูลขุนนาง ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคอย่างกว้างขวาง ได้กลายเป็นฐานทางการเมืองที่สำคัญ⁹⁸ วิธีการยกผู้หญิงให้เป็นสนมหรือเป็นภรรยาระหว่างเจ้ากับขุนนาง ได้กลายเป็นวิธีการหลักประการหนึ่ง ในการจัดการกับความสัมพันธ์ที่ละเอียดอ่อน แต่ก็สำคัญยิ่งในหมู่ชนชั้นปกครอง

⁹⁶ สุนทร ชุตินทรานนท์, “ขัตติยนารีแห่งราชอาณาจักรสยาม” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 24 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2546), หน้า 78.

⁹⁷ David K. Wyatt, *Studies in Thai History*.

⁹⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2529), หน้า 204-224.

การถวายผู้หญิงจากตระกูลขุนนางให้เป็นสนม ส่งผลดีในเรื่องสถานะ ตำแหน่ง และผลประโยชน์ ผ่านโยงใยความสัมพันธ์ที่เลยไปถึงพระราชโอรสที่เกิดจากพระสนมที่อาจจะได้ขึ้นครองราชย์ในอนาคตด้วยในทางกลับกัน พระมหากษัตริย์พระราชทานภรรยาให้กับขุนนางเป็นรางวัลกับการปฏิบัติงาน หรือเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และความจงรักภักดีสำหรับชายชนชั้นสูง การได้แต่งงานกับผู้หญิงจากตระกูลขุนนางหรือเป็นเครือญาติกับสนมของกษัตริย์ ก็เป็นผลดียิ่งก่อบอนาคตและความก้าวหน้าในวงราชการและการเมืองภาครัฐ⁹⁹ การแต่งงานในหมูชนชั้นสูงจึงทำหน้าที่หลายประการ มากไปกว่าจะเป็นสถาบันทางด้านจิตใจและความรักระหว่างชายหญิง แต่เป็นเรื่องของการสร้างพันธมิตร หรือการรวบรวมอำนาจและการบริหารบ้านเมืองให้รวมศูนย์มากกว่า

การแต่งงานเพื่อสร้างความเป็นเครือญาติ ที่มุ่งหวังให้ได้พันธมิตรทางการเมืองและเศรษฐกิจ ได้นำไปสู่ความขัดแย้งที่กระทบการเมืองของรัฐได้ ตัวอย่างเช่น การกระทบกระทั่งในหมู่เครือญาติที่นำไปสู่การทำสงคราม ที่ถูกบันทึกใน “พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต พ.ศ. 2182” แม้ว่ารายละเอียดของเหตุการณ์จะถูกตั้งข้อสังเกตว่า เข้าข่ายข่าวลือแต่ก็ทำให้เห็นการพยายามสร้างพันธมิตร และความขัดแย้งที่กระทบการเมืองของรัฐ

“การขัดแย้งภายในกรุงศรีอยุธยาเอง คือ ระหว่างพระขามาตา (บุตรเขย) คือออกญาพิษณุโลก (พระมหาธรรมราชา) กับพระสัสสุระ (พ่อตา) คือสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โดยมีเรื่องในวันวลิตเล่าอย่างง่ายๆ ว่า ครั้งหนึ่งออกญาพิษณุโลกกับพระชายา (พระสวัสดิราช หรือพระวิสุทติกษัตริ) ออกญาพิษณุโลกได้ดีพระเศียรพระชายาแตก พระชายาจึงเอาผ้าซับโลहितใส่ถ้วยทองส่งมาให้พระราชบิดา คือสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เพื่อเป็นวัตถุพยาน พร้อมกับ

⁹⁹ David K. Wyatt, *Studies in Thai History*.

ฟ้องพระราชบิดาว่า ถูกพระสวามีทำร้าย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงพระพิโรธ ยกกองทัพขึ้นไปจะจับตัวออกญาพิษณุโลก ออกญาพิษณุโลกจึงหนีไปพึ่งพระเจ้ากรุงหงสาวดี นำกองทัพพม่า และ กลุ่มเมืองเหนือกรุงศรีอยุธยา¹⁰⁰

การทำความเข้าใจการแต่งงานของชนชั้นสูงในสยาม ต้องทำโดยไม่ยึดติดกับกรอบเพศวิถีแบบชนชั้นกลาง ที่การแต่งงานมีบทบาทหน้าที่น้อยลง และกลายเป็นเรื่องของความรักแบบโรแมนติกระหว่างคนสองคนเป็นหลัก การมองผ่าน “เลนส์” เพศวิถีแบบสมัยใหม่ ทำให้หลายคนมีแนวโน้มจะเห็นเพียงแง่มุมของการ “คลุมถุงชน” ที่ความพึงพอใจของปัจเจก ไม่ได้เป็นปัจจัยหลักของการตัดสินใจหรือกำหนดว่าใครควรจะแต่งงานกับใคร ชนชั้นและสถานะทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ทำให้กฎเกณฑ์การแต่งงาน และรูปแบบของการอยู่ร่วมกันของคนต่างชนชั้นต่างกันอยู่ เช่น ระบบหลายเมียซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นวิถีปฏิบัติของคนสยามแต่เดิม รวมไปถึงแง่มุมอื่นๆ ของเพศวิถี อย่างความเข้มงวดของการควบคุมเรื่องเพศและความสำคัญของพรหมจรรย์ของผู้หญิง ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

เช็กส์ก่อนสมรส: รักนวลสงวนตัวและความสำคัญของพรหมจรรย์

แนวคิด “รักนวลสงวนตัว” ถูกใช้เพื่อสนับสนุนหรือโน้มน้าวให้หญิงสาวในสังคมไทยอดกลั้นไม่ร่วมเพศ จนกว่าจะแต่งงาน โดยอ้างอิงว่าการรักนวลสงวนตัวเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยอันดีงามที่สืบทอดกันมา ในขณะที่การร่วมเพศก่อนสมรสถูกบอกว่าเป็นอิทธิพลของการรับเอาวัฒนธรรมแบบตะวันตก แต่บันทึกทั้งหลายที่นักวิชาการใช้เพื่อหาร่องรอยเกี่ยวกับวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในอาณาจักรเวียงจันทน์แต่เดิม ไม่สนับสนุนความเชื่อเกี่ยวกับการจำกัดเรื่องเพศไว้ในการแต่งงานนัก แนวคิดว่าด้วยการรักนวลสงวนตัว และ “อดเปรี้ยวไว้กินหวาน” ที่ถูกใช้ในระบบ

¹⁰⁰ วัน วลิต, พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต พ.ศ. 2182, แปลโดย วนาศรี สามานเสน, สุจิตต์ วงษ์เทศ บก. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548), หน้า (18)-(19).

การศึกษาและสื่อกระแสหลัก เป็นเรื่องที่น่าสนใจได้เมื่อมองด้วย ‘เลนส์’ สมัยใหม่ หรือความเชื่อความหมายของคนในศตวรรษที่ 20–21

เพศวิถีกระแสหลักร่วมสมัยจำกัดเรื่องเพศที่ถูกต้องชอบธรรมไว้ในสถาบันการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียว ทำให้เรื่องเพศนอกสมรสทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นก่อนหรือหลังแต่งงาน เช่น การซื้อบริการทางเพศ หรือการมีความสัมพันธ์ช้อน เป็นเรื่องไม่ถูกต้อง หรือเป็นปัญหาที่ต้องจัดการควบคุม ผู้รู้จำนวนหนึ่งได้พยายามนำเสนอข้อมูลและการตีความที่ทำให้เห็นได้ว่า วิถีปฏิบัติของคนสยามตามบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้เห็นความต่างของความหมายของการรักนวลสงวนตัว และองค์ประกอบทางสังคมที่ต่างไปจากบริบทและวิถีชีวิตของคนเมืองในศตวรรษที่ 20–21 อยู่มาก คนสยามแต่งงานเมื่ออายุน้อยมาก เมื่อเทียบกับเกณฑ์อายุสมัยใหม่ และช่องทางหนึ่งของการเข้าสู่สถาบันการแต่งงานของสามัญชนสยามคือการหนีตามกันไปก่อนจะกลับมาขอขมา เรื่องเพศน่าจะเกิดขึ้นก่อนการแต่งงานสำหรับคนหลายคู่ที่เลือกเส้นทางนี้

पालเลกัวซ์ บันทึกว่า “ธรรมชาติของประเทศร้อนทำให้มีการสุกก่อนห่ามเป็นอันมาก เขาแต่งงานกันแต่อายุน้อยเหลือเกิน ตามปรกติก็ระหว่าง 15 ถึง 17 ปี กฎเกณฑ์ดังนี้ก็ไม่น่าจะนับว่ารอบคอบอยู่ เพราะถ้าปล่อยให้เนิ่นนานไป หญิงสาวมักจะถูกชายหนุ่มล่อลวงทำให้ใจแตกและลอบหลบจากบ้านบิดามารดาหนีตามชายชู้ไป...การที่หญิงสาวหนีตามชายชู้ไปนี้เป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่สุด”¹⁰¹ คงเพราะเหตุนี้ ทำให้นพ. วิบูล วิจิตรวาทการตั้งข้อสังเกตว่า เพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานไม่ใช่เรื่องใหม่แต่ทำกันมาอย่างน้อย 500 ปีแล้วในสยาม¹⁰² มีการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพระเอกนางเอกในวรรณคดีไทยที่เรียนกันในโรงเรียนว่า ไม่ได้สนับสนุนแนวทางรักนวลสงวนตัวนัก หลายคู่ในวรรณคดีคือยุชยา-

¹⁰¹ ปาลเลกัวซ์, *เล่าเรื่องกรุงสยาม*, หน้า 154.

¹⁰² น.พ. วิบูล วิจิตรวาทการ, *แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิก่อนกรุงแตกครั้งแรก* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2546), หน้า 84–85.

ต้นรัตนโกสินทร์ร่วมเพศกันก่อนการแต่งงาน¹⁰³ โดยการร่วมเพศระหว่างพระเอกนางเอกเหล่านี้ เกิดขึ้นเมื่อทั้งสองฝ่ายอายุน้อยเทียบได้กับช่วง “วัยรุ่น-วัยใส” ของศตวรรษที่ 20–21 สุจิตต์ วงษ์เทศ เขียนถึงนางพิมกับพลายแก้วว่า ร่วมเพศกันครั้งแรกเมื่อ “นางพิมตอนมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก อายุ 16 เกิดปีชวด (หนู) ส่วนพลายแก้วตอนนั้นอายุ 18...ขณะนั้นพลายแก้วบวชเณร เทียบได้กับกำลังเรียนมัธยมปลาย เตรียมสอบเอ็นทรานซ์ ส่วนนางพิมไม่ได้บวชเรียน... แต่เรียนการบ้านการเรือนอยู่กับครอบครัว ถือเป็นวิชาชีพ เทียบได้กับเรียน กศน. คือการศึกษานอกโรงเรียน” เมื่อย้อนขึ้นไปดูวรรณคดีไทยที่เก่ากว่าในช่วงอยุธยา นางเอกในวรรณคดีล้วนแต่มีเพศสัมพันธ์ในช่วงอายุสิบกว่าๆ ที่อายุน้อยที่สุดคือ 14 ปี (อนิรุทธ์คำจันทร์)¹⁰⁴

รายละเอียดเหล่านี้ขัดแย้งกับความเชื่อว่า การหลีกเลี่ยงเรื่องเพศก่อนสมรสเป็นวิถีปฏิบัติของคนในสยามในอดีตที่ถูกละเลยหรือละเมิดโดยคนรุ่นหลัง ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่นักวิชาการหลายท่านใช้ในการตั้งคำถามกับความเชื่อเรื่องเพศกระแสหลัก ให้ภาพคนสามัญที่สามารถจะเลือกเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ในทางเพศก่อนการแต่งงาน โดยไม่ได้ถูกประณามหยามเหยียดอย่างที่เข้าใจกัน เรื่องเพศก่อนสมรสจึงอาจจะเป็นไปได้ยากยิ่งในสังคมสยาม นอกจากนี้ คนสยามเข้าสู่สถาบันการแต่งงานเร็ว หรือเมื่อมีการร่วมเพศกันเกิดขึ้นแล้ว หลังจากนั้นก็เข้าสู่สถาบันการแต่งงานวิธีเช่นนี้ต่างไปจากความคาดหวังร่วมสมัยอยู่มาก เพราะคนในปลายศตวรรษที่ 20–ต้นศตวรรษที่ 21 ดูจะมีขั้นตอนที่ต้องทำเพิ่มขึ้นกว่าจะถึงอายุที่เข้าเกณฑ์ว่าเหมาะจะแต่งงาน เช่น การเรียนหนังสืออย่างน้อยให้จบการศึกษาภาคบังคับ หรือสูงกว่านั้นได้ยิ่งดี คนจำนวนมากยังอยู่ในโรงเรียนในช่วงอายุสิบกว่าๆ และถูกมองว่ายังไม่อยู่ในวัยอันควรที่จะ

¹⁰³ บุญยงค์ เกศเทศ, *สถานภาพสตรีไทย*, หน้า 290.

¹⁰⁴ สุจิตต์ วงษ์เทศ, *เคารพ “เพศสภาพ” ความรู้ “เพศสัมพันธ์”*, *ข่าวสด* (11 กุมภาพันธ์ 2547), หน้า 6.

แต่งงาน หรือมีความสัมพันธ์ทางเพศ เธอและเขาเหล่านั้นถูกคาดหวังและเรียกร้องให้รอไปร่วมเพศเมื่อแต่งงาน ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเมื่ออายุเลขวัยรุ่นไปพอสมควร การอ้างอิงวิถีปฏิบัติที่เข้าใจกันว่าคนในอดีตยึดถือ จึงไม่ค่อยจะสอดคล้องกับข้อมูลและเรื่องราวที่มีการบันทึกนัก เพราะความต่างในรายละเอียดหลายประการ

นอกจากเรื่องเพศก่อนสมรสจะไม่ใช่เรื่องใหญ่ ในระบบความหมายเรื่องเพศที่สะท้อนในข้อมูลประวัติศาสตร์แล้ว ความบริสุทธิ์ในทางเพศและพรหมจรรย์ของผู้หญิงที่เป็นเหตุผลสำคัญในหลายสังคมสำหรับการจำกัดควบคุมเรื่องเพศของผู้หญิง น่าจะมีความหมายและที่ทางต่างไปจากความเข้าใจของคนสมัยใหม่อยู่มาก ข้อมูลที่น่าสนใจบางประการเกี่ยวกับพิธีกรรมทำให้เห็นความระมัดระวังที่จะไม่ตีขลุมเอาเองว่า คนที่เข้าสู่วัยเจริญพันธุ์จะรักษาวงศ์วงศ์ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเพศก่อนจะแต่งงาน หรืออาจคาดหวังว่า การหักห้ามใจไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเพศของคนที่เข้าสู่วัยเจริญพันธุ์นั้นเป็นไปได้ยาก เช่น การเลือกเด็กหญิงอายุน้อยที่ยังไม่มีประจำเดือนเพื่อประกอบพิธีกรรมที่ต้องใช้พรหมจารี อย่างประเพณีกวนข้าวทิพย์¹⁰⁵ โดยไม่เสี่ยงกับการใช้หญิงสาวที่อาจเคยหรือไม่เคยร่วมเพศ เพราะการบอกว่าผู้หญิงคนไหนเป็นพรหมจารี โดยดูจากลักษณะอาการภายนอกทำได้ยากยิ่ง แม้ว่าจะมีการพยายามหาตัวบ่งชี้ต่างๆ นานามาโดยตลอด คนสยามที่ถูกบันทึกจึงไม่ได้คาดหวัง หรือให้ความสำคัญกับการหลีกเลี่ยงการร่วมเพศก่อนสมรส หรือความบริสุทธิ์ในทางเพศ ทั้งชายและหญิงต่างก็ไม่คาดหวังว่าคนที่ตนเองแต่งงานด้วย ต้องไม่เคยมีประสบการณ์ในทางเพศมาก่อน¹⁰⁶ นอกจากนี้ การหนีตามกันไปของหนุ่มสาวแล้วค่อยกลับมาขอขมา หรือมีความสัมพันธ์ทางเพศจนตั้งท้องก็แต่งงานกันได้ ถูกกล่าวถึงว่าเป็นวิถีที่ปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป เรื่องเพศนอกสมรสจึงไม่ถูกมอง

¹⁰⁵ “สุจิตต์ วงษ์เทศ” พุดถึง ‘เพศ’ ในมิติวัฒนธรรมไทย,” ผู้จัดการรายวัน (6 กันยายน 2548), หน้า 42.

¹⁰⁶ ปราณี วงษ์เทศ, *เพศสภาวะในสุวรรณภูมิ* (อุษาคเนย์), หน้า 337.

เป็นความผิดพลาดใหญ่หลวง ตามความเข้าใจของคนสมัยใหม่

นักประวัติศาสตร์หลายท่านตั้งข้อสังเกตว่า รากฐานความเชื่อและลักษณะทางสังคมที่รองรับการให้คุณค่ากับพรหมจรรย์ของผู้หญิง ไม่น่าจะมีอยู่ในสังคมสยามแต่เดิม เพราะสังคมสยาม (และสังคมอื่นๆ อีกหลายสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) มีความแตกต่างอยู่หลายประการ จากระบบความเชื่อที่ให้คุณค่ากับความ “บริสุทธิ์” ทางเพศของผู้หญิง ระบบความเชื่อความหมายที่ให้คุณค่ากับพรหมจรรย์มักจะมีระบบการสืบสกุลสถานะและทรัพย์สินทางฝ่ายพ่อ ทำให้ความชัดเจนว่าเด็กที่เกิดมาเป็นลูกของชายคนใดเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง พรหมจรรย์ของผู้หญิงก่อนการสมรสจึงเป็นเรื่องใหญ่ เพื่อความมั่นใจเชิงพันธุกรรมสำหรับพ่อเด็ก¹⁰⁷ งานที่สำรวจข้อมูลและวิถีชีวิตของคนสยามนำเสนอไปในทิศทางเดียวกันว่า ระบบการสืบสกุลฝ่ายแม่ทำให้พรหมจรรย์ของผู้หญิงไม่ได้เป็นเรื่องสำคัญนัก นอกจากนี้ การที่ผู้ชายแต่งงานแล้วไปอยู่บ้านเมีย ทำให้การนับ “สังกัด” ว่าใครสังกัดดวงศ์วานไหน ต่างไปจากสังคมที่ผู้หญิงแต่งงานเข้าไปอยู่บ้านหรือตระกูลของผู้ชาย¹⁰⁸ องค์ประกอบเช่นนี้ทำให้การควบคุมประเพณีของผู้หญิง เพื่อความชัดเจนของความเป็นพ่อของผู้ชายไม่มีความจำเป็นนัก และสถานะของผู้หญิงในสังคมเช่นนี้ไม่ได้ต่ำต่อยกกว่าผู้ชาย เหมือนกับสังคมที่ใช้ระบบสืบสายโลหิตฝ่ายพ่อ นอกจากนี้ การที่การร่วมเพศไม่ได้ถูกแยกออกจากความสัมพันธ์ทางเพศ ทำให้เรื่องเพศก่อนสมรสของผู้คนจึงไม่ได้ถูกมองเป็นปัญหาใหญ่ที่ต้องควบคุมอย่างเคร่งครัด

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการให้ความหมายเรื่องเพศก่อนสมรสต่างไปจากระบบความเชื่อที่ให้ความสำคัญกับการกำกับเรื่องเพศไว้ในการแต่งงาน และความบริสุทธิ์ในทางเพศของผู้หญิง น่าจะเป็นการ

¹⁰⁷ Hanne Blank, *Virgin: The Untouched History*, p. 193.

¹⁰⁸ ปราณี วงษ์เทศ, *เพศและวัฒนธรรม* (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2535), หน้า 183.; ธาวิต สุขพานิช, *108 เรื่องที่หญิงไทยควรรู้ : แต่ไม่เคยรู้ เพราะหลงนึกว่ารู้* (นนทบุรี: พ็อบบุ๊กส์ พับบลิค, 2544); และ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “คลุมถุงชน,” *ความยุ่งของการอยู่*, หน้า 17-18.

เชื่อมโยงระหว่างเรื่องเพศ ความสัมพันธ์และการแต่งงาน เพศ/เซ็กส์ไม่ได้แยกขาดจากเรื่องอื่นหรือเป็นเรื่องของปัจเจก แต่ถูกกำกับโดยชุมชน และมีพันธะหรือความรับผิดชอบทางสังคมอยู่ด้วย¹⁰⁹ การร่วมเพศไม่ได้ถูกมองเป็นการกระทำที่แยกเป็นครั้งๆ ที่เมื่อทำแล้วก็แยกย้ายกันไป แต่การเกี่ยวข้องในเรื่องเพศระหว่างชายหญิงนำไปสู่การแต่งงาน หรือการที่ผู้ชายรับผู้หญิงเป็นเมีย หรือเมื่อเรื่องเพศนอกสมรสทำให้เกิดการตั้งครรภ์ก็แต่งงานกันเสีย การร่วมเพศในสังคมสยามนำไปสู่เพศสัมพันธ์¹¹⁰ เมื่อการร่วมเพศไม่ใช่ความเกี่ยวข้องชั่วคราวชั่วคราว แต่เป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ ผู้หญิงจึงถูกสั่งสอนให้ระมัดระวังหรือคัดสรรให้ตีگونจะร่วมเพศกับผู้ชาย “เพราะจะ “มีผัว” นั้น ต้องรอบคอบ “มีผัว” แปลว่านอนกับผู้ชาย... ถ้าไม่รอบคอบแล้ว “มีผัว” ก็อาจถูกผัวทิ้งขว้าง หรือถึงไม่ทิ้งขว้าง แต่ผัวเป็นคนไม่ดี เช่น ชี้เหล้าเมายา ก็ทำให้ชีวิตอัปจน “มีผัว” บ่อยๆ หลากๆ คน เขาก็ินทา... ผู้หญิงสมัยก่อนนอนกับใครก็คิดว่าตัวเป็นเมียคนนั้น เพราะฉะนั้น การ “มีผัว” จึงกระทบต่อชีวิตมากกว่าพรหมจรรย์อย่างมาก”¹¹¹ คำสอน/คำเตือนไม่ไปในทิศทางของการห้ามมีความสัมพันธ์ แต่ดูจะเป็นการเน้นการเลือกว่าจะร่วมเพศกับใครมากกว่า

การสอนให้ผู้หญิงระมัดระวังเรื่องการร่วมเพศก่อนสมรส มีความหมายที่ต่างไปจากแนวคิด “รักษาวลสงวนตัว” ของศตวรรษที่ 20 ที่เน้นให้ผู้หญิงหลีกเลี่ยงจากการร่วมเพศนอกสมรสและการรักษาพรหมจรรย์ถึงชีวิต แต่น่าจะเป็นเรื่องของการเลือกคนที่จะร่วมเพศด้วยอย่างระมัดระวัง เพราะผลของการร่วมเพศจะนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับกรเลือกนี้ นอกจากนี้ ความหมายของการรักษาวลสงวนตัวที่นักประวัติศาสตร์

¹⁰⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “กามารมณนอกชีวิต,” *มติชนสุดสัปดาห์* (9-15 กุมภาพันธ์ 2550), หน้า 91.

¹¹⁰ ธาวิต สุขพานิช, 108 เรื่องที่หญิงไทยควรรู้ : แต่ไม่เคยรู้ เพราะหลงนึกว่ารู้ๆ ดีกันอยู่แล้ว.

¹¹¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สาวพรหมจรรย์,” ว่าด้วย “เพศ” ความคิด ตัวตน และอคติทางเพศ ผู้หญิง เกย์ เพศศึกษา และกามารมณ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545), หน้า 75-76.

อย่าง ธาวิต สุขพานิช ตีความ ก็ต่างไปจากความเข้าใจการ “สงวนตัว” ว่าเป็นการรักษาพรหมจรรย์ ธาวิต เสนอว่าแนวคิดนี้หมายถึงสิทธิของผู้หญิงในการป้องกันไม่ให้คนอื่นมาล่วงเกินเธอในทางเพศ โดยเฉพาะหญิงที่มีสามีแล้ว¹¹² ความหมายของการรักษนวลสงวนตัวที่เป็นเรื่องของการรักษาความบริสุทธิ์ทางเพศ น่าจะเป็นการตีความของคนในศตวรรษที่ 20 ตามกรอบความหมายเรื่องเพศกระแสหลักที่ห้ามองเรื่องเพศในทางลบ และต้องจำกัดให้อยู่ในที่ทางที่เหมาะสม การเรียกร้องให้ผู้หญิงหลีกเลี่ยงเรื่องเพศนอกสมรสหรือถนอมความบริสุทธิ์ไว้จนกว่าจะแต่งงาน จึงเป็น “ของใหม่” ของเพศวิถีที่มาพร้อมกับความสมัยใหม่ ไม่ใช่เรื่องที่มีอยู่แต่เดิม และสืบทอดกันมายาวนานอย่างที่เข้าใจกัน¹¹³

เรื่องเพศนอกสมรสมีความหมายต่างกันสำหรับคนต่างชนชั้น เนื่องจากการแต่งงานของชนชั้นสูงเป็นไปเพื่อการสร้างพันธมิตรทางการเมือง และการสร้างความมั่นคงของสถานะและอำนาจ รวมทั้งความสำคัญ ของลูกที่จะเกิดจากการสมรส ทำให้มีการควบคุมเรื่องเพศของผู้หญิง การศึกษาบทบาทที่ทางและชีวิตทางสังคมที่ใช้ข้อมูลบันทึกในหลายช่วงเวลาได้กล่าวถึงการจำกัดกิจกรรมของผู้หญิง อย่างการออกนอก “บ้าน” โดยลำพัง และการพบปะคบหาสมาคมกับผู้คน โดยมีบทลงโทษเรื่องการคบหาสมาคมและการประพฤตินิดทางเพศกับผู้ชายอย่างรุนแรง¹¹⁴

ภาพของผู้หญิงที่อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนคอยทำสามีอย่างซื่อสัตย์ ที่คนไทยหลายคนจดจำจากเรื่องราวของนางในวรรณคดี ว่าเป็นลักษณะของผู้หญิงไทยแท้แต่โบราณ จึงเป็นภาพของชนชั้นสูง ในขณะที่ผู้หญิง

¹¹² ธาวิต สุขพานิช, 108 *เรื่องผู้หญิงไทยควรรู้ : แต่ไม่เคยรู้ เพราะหลงนึกว่ารู้* ตีกันอยู่แล้ว.

¹¹³ “ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ สอนเรื่องเพศต้องมองรอบด้าน,” *โลกวันนี้* (16 มิถุนายน 2547), หน้า 11.

¹¹⁴ เพชรสุภา ทศนพันธ์, *แนวความคิดเรื่อง “การเข้าสมาคม” และผลกระทบต่อสตรีไทย พ.ศ.2461-2475*, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542, หน้า 7-12.

ชนชั้นล่างมีอิสระในการเดินทางออกนอกบ้านและพบปะผู้คนมากกว่า เพื่อการประกอบอาชีพทำมาหากินที่ผู้หญิงชนชั้นสูงไม่ต้องทำ แต่การจำกัดพฤติกรรมไม่ให้ได้พบปะพูดคุยกับผู้ชาย ก็ไม่ได้หมายความว่าหญิงชนชั้นสูงทั้งหลายจะทำตามข้อห้ามเหล่านี้ได้ พวกเธอจำนวนไม่น้อยได้ลักลอบพบปะกับผู้ชายจนถูกลงโทษจับขังห้องให้คำบริการทางเพศเสีย ดังที่ลา ลูแบร์ ได้บันทึกไว้ว่าหญิงค้าบริการ 600 คนในช่องแห่งหนึ่ง “ล้วนแต่เป็นบุตรขุนนางที่ขึ้นหน้าขึ้นตาทั้งนั้น”¹¹⁵ การคุมเรื่องเพศอย่างเข้มงวดและแนวคิดที่ว่าด้วยการรักษาวลสงวนตัวดูจะเป็นเรื่องของชนชั้นสูง แต่ก็ไม่ได้อผลในทางปฏิบัติอย่างสมบูรณ์เสียทีเดียว อย่างไรก็ตาม การใช้ผู้หญิงเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีในทางการเมืองก็มีแง่มุมที่ทำให้เกิดการตั้งข้อสังเกตได้ว่า พรหมจรรย์ของผู้หญิงไม่ใช่เรื่องใหญ่ได้ในกรณีของเมียพระราชทานธรรมดา ก็นอริ ตั้งข้อสังเกตว่า การรับพระราชทานผู้หญิงที่อาจจะเคยสัมพันธ์กับชายอื่นมาแล้วเป็นรางวัลแสดงให้เห็นว่า ผู้ชายไม่ได้รังเกียจผู้หญิงที่ไม่บริสุทธิ์ในทางเพศ¹¹⁶

นอกจากที่ทางและความสำคัญของเรื่องเพศก่อนสมรสและการให้ความสำคัญกับพรหมจรรย์ของผู้หญิงจะต่างไปจากความเชื่อร่วมสมัยของคนไทยแล้ว เป็นไปได้ว่าสิ่งที่คนไทยเชื่อว่าเป็นค่านิยมและวิถีปฏิบัติของคนสยามในอดีตอาจเป็นเรื่องของชนชั้นสูง

ระบบพัวเดียว-หลายเมียและความสัมพันธ์ซ้อน

ระบบความสัมพันธ์แบบพัวเดียว-หลายเมียถูกตั้งคำถามจากแง่มุมเชิงศีลธรรม ผู้สังเกตการณ์สังคมการเมืองไทยประหลาดใจกับการที่คนไทยไม่ได้ให้ความสำคัญกับศีลข้อสามของพุทธศาสนาที่ห้ามประพฤติดูในกาม เพราะการยอมให้ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน¹¹⁷ ศีลข้อสามถูกกล่าวถึงด้วย

¹¹⁵ อ่างใน ช่องโสเภณี สมัยกรุงศรีอยุธยา มีแต่ลูกสาวขุนนาง,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 14 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2536), หน้า 100.

¹¹⁶ ธรรมเกียรติ ก็นอริ, *ข้างหลังภาพนางในวรรณคดี*, หน้า 25.

¹¹⁷ รุธ เบเนดิกต์, *วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย*, หน้า 112-113.

ภาษาที่เข้าใจกันทั่วไปว่า ห้ามผิดลูกผิดเมียผู้อื่น คือผู้ชายไม่ควรไปยุ่งเกี่ยวในทางเพศกับผู้หญิงที่มีสามีหรือถูกหมั้นหมายแล้ว แต่ผู้ชายที่มีภรรยาแล้วสามารถมีความสัมพันธ์ช้อนกับหญิงอื่นได้ ข้อห้ามเรื่องเพศในประเด็นนี้จึงต่างกันสำหรับชายหญิง แม้ว่าจะมีการแก้ไขกฎหมายให้ไม่รับรองการมีภรรยาหลายคน และคนบางกลุ่มพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะสถาปนาระบบผัวเดียว-เมียเดียวในสังคมไทย ก็ดูเหมือนว่าการมีภรรยาหลายคนยังเป็นวิถีของผู้ชายหลายกลุ่ม แต่เมื่อดูจากการศึกษาและการนำเสนอข้อมูลของนักวิชาการและนักคิดหลายท่านแล้ว จะเห็นได้ว่ารูปแบบผัวเดียว-หลายเมียไม่น่าจะเป็นวิถีของคนทั่วไป แต่เป็นเรื่องของคนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจสังคมมากกว่า

งานวิชาการและกึ่งวิชาการหลายเรื่องกล่าวถึงการที่กฎหมายอยุธยารับรองเมียไว้หลายประเภท ได้แก่ เมียกลางเมือง คือหญิงที่บิดามารดาคุมมือให้เป็นเมียชาย เมียกลางนอก คือหญิงที่ชายขอมาเลี้ยงเป็นอนุภรรยาหลังเมียหลวงลงมา และเมียกลางทาศี คือหญิงมีทุกข์ยากชายช่วยไถ่ตัวมาเป็นเมีย และยังมีเมียพระราชทานและเมียเฉลยที่ได้มาจากการทำศึกสงครามอีกด้วย¹¹⁸

แต่ก็ได้มีความเห็นทำนองเดียวกันว่า การมีเมียหลายประเภทเป็นเรื่องของผู้ชายที่มีฐานะทางสังคมเศรษฐกิจ หรือมีเสน่ห์ดึงดูดใจเป็นอย่างมาก แต่สำหรับชายสามัญชนหรือยากจน การมีเมียหลายคนเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ไม่ใช่เพียงเพราะข้อจำกัดในทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่การที่ผู้ชายสยามเมื่อแต่งงานแล้วต่างก็เข้าไปอยู่บ้านเมียทำให้อยู่ในสภาพ “คนหัวเดียวกระเทียมลีบที่ตกอยู่ภายใต้เงาอำมหิตของครอบครัวฝ่ายหญิง”¹¹⁹

¹¹⁸ เช่นงานของ ธาวิต สุขพานิช, 108 เรื่องที่หญิงไทยควรรู้ : แต่ไม่เคยรู้ เพราะหลงนึกว่ารู้ๆติดกันอยู่แล้ว หรือ ธรรมเกียรติ กันอริ, “ข้างหลังภาพนางในวรรณคดี,” ศิลปวัฒนธรรม หน้า 23-27.

¹¹⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “คลุมถุงชน,” ความยุ่งของการอยู่, หน้า 18.; และดูประเด็นชนชั้นกับระบบหลายเมียใน พัทยา สายหู, “อันที่จริงหญิงก็ม้วยลงด้วยชาย (ชายก็ตายเพราะหญิงจริงดังนี้),” สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ปีที่ 10 ฉบับที่ 12 (ธันวาคม 2515), หน้า 37-38.

การมีเมียเพิ่มขึ้นจึงเป็นเรื่องยากลำบาก ในขณะที่ชายชนชั้นสูงนิยมมีภรรยามาก เพื่อแสดงฐานะบารมี จำนวนภรรยาและลูกแสดงให้เห็นถึงความ เป็นชาย สมรรถภาพในทางเพศ และความสามารถในการนำและปกครอง นอกจากนี้ การมีภรรยาหลายคนยังสนองประโยชน์ทางการเมืองของชายชนชั้นสูง ที่ต้องการสร้างพันธมิตรทางการเมืองและการรวบรวมอำนาจ โดยการสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือญาติผ่านการแต่งงาน หรือรับเอาผู้หญิงของรัฐพันธมิตรหรือตระกูลขุนนางใหญ่เป็นภรรยา แม้ในเวลา ที่การแต่งงานเพื่อเหตุผลในทางการเมืองเริ่มลดความสำคัญลง การมีภรรยาหลายคนก็ยังคงเป็นการเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงอำนาจของผู้ชาย¹²⁰

บันทึกฝรั่งได้กล่าวถึงระบบหลายเมียในสยามไว้อย่างน่าสนใจ ทรแปง เห็นว่า “ผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่” มีภรรยาหลายคน เพื่อ “แสดงความโอ้อ่ามากกว่าเพราะชอบเช่นนั้น”¹²¹ ลา ลูแบร์เล่าว่า “ชายชาวสยาม อาจมีภรรยาได้หลายคน มาตราว่าจะรู้ดีอยู่ว่า มีภรรยาแต่เพียงคนเดียวเท่านั้นย่อมดีกว่า จึงชั่วแต่คนมั่งมีเท่านั้นที่ริมีภรรยา มากกว่าคนเดียว เพื่อประสงค์ให้ภาคภูมิประดับบุญบารมี มากกว่าจะเป็นการแสดงออกทาง ด้านกามารมณ์”¹²² บรรดาฝรั่งบอกเล่าให้เห็นได้ว่าฐานะของภรรยาหลวง นั้นได้เปรียบอยู่มาก “แม้ว่าชาวสยามฐานะดีจะสามารถมีภรรยาได้ 30 คน แต่ความจริงก็คือ เขาจะมีภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมายได้เพียงคนเดียวเท่านั้น ที่จริงแล้ว ทายาทของภรรยาคนแรกที่ตั้งงานด้วยเท่านั้น จึงจะมีสิทธิรับมรดก ทายาทคนอื่นจะได้รับเฉพาะสิ่งที่พ่อแม่ให้ขณะยังมีชีวิตอยู่ นอกจากนั้น ภรรยาคนแรกเพียงคนเดียวที่มีสิทธิออกคำสั่ง ภรรยาคนอื่นๆ มีหน้าที่ต้องทำตาม”¹²³ หรือการรับรองสถานภาพของเมีย

¹²⁰ Tamara Loos, *Subject Siam: Family, Law, and Colonial Modernity in Thailand* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2006), p. 114-118.

¹²¹ ทรแปง, *ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม*, หน้า 31.

¹²² *จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม*, หน้า 164.

¹²³ พระสยามธรรานูรักษ์ (แอมี่ อา เดอ เกรอ็ง), *ราชอาณาจักรสยาม*, แปลโดย อมตนา วนะมะรัตน (นนทบุรี: ต้นฉบับ, 2543), หน้า 27-28.

พระราชทาน “ให้มีตำแหน่งและฐานะสูงกว่าเมียประเภทอื่น และมีสิทธิได้รับมรดกของสามีได้มากกว่าเมียประเภทอื่น”¹²⁴

นายแพทย์มัลคอล์ม สมิธ กล่าวไว้ใน “หมอฟรังในวังสยาม” เกี่ยวกับระบบหลายเมียในช่วงรัตนโกสินทร์ว่า “บุรุษที่มีปัญญาเลี้ยงดูจะมีเมียหลายคน แต่เมียที่เป็นเมียหลวงจะทำตัวเป็นคนมีเหตุมีผล เป็นหัวหน้าในบ้าน โดยทั่วไปเมื่อสามีต้องการมีเมียใหม่ เมียหลวงจะเป็นคนหาให้ หรืออย่างน้อยก็รับรู้ ถ้าเมียหลวงคนไหนไม่พร้อมสนองความต้องการของสามีก็ให้หย่าได้ ถึงแม้จะไม่ใช่คนโปรดแต่ก็เป็นเมียหลวง สตรีมักจะทำเลือกอย่างหลัง คอยดูแลบ้านเรือน ควบคุมค่าใช้จ่าย และมีอำนาจเหนือเมียน้อย”¹²⁵

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ในครัวเรือนของระบบผัวเดียว-หลายเมียก็ไม่ได้ราบรื่นเป็นสุขเสียทีเดียว แม้ว่าการมีภรรยาหลายคนจะเป็นเครื่องบ่งชี้ความสามารถในการปกครองของสามีก็ตาม ข้อมูลและเรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดเกี่ยวกับความสัมพันธ์แบบหลายเมียในช่วงรัตนโกสินทร์แสดงให้เห็นความขัดแย้งใน “ครอบครัว” หรือครัวเรือนของชนชั้นสูงที่มีวิถีและการอยู่ร่วมกันแบบนี้ เช่น กรณีสมเด็จพระอมรินทราบหาราชพระอัครมเหสีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งมีชื่อเสียงในความขี้หึง และได้ใช้ดุนแสตตีหัวคุณแวน ภรรยาที่รัชกาลที่ 1 ได้มาเมื่อครั้งไปตีเวียงจันทน์ก่อนจะขึ้นครองราชย์ จนเป็นเหตุให้ “สมเด็จพระยาเยาโกธ ยี่นั๊ก ฉวยดาบออกมากจากเรือน จะมาฟันท่านผู้หญิง ท่านผู้หญิงวิ่งเข้าเรือนปิดประตูลั่นดาล สมเด็จพระยาเยาโกธเอาดาบฟันประตูโครมๆ” ทั้งสองพระองค์ไม่ได้คืนดีกันอีกจนเสด็จสวรรคต¹²⁶

¹²⁴ กาญจนา ธีรศาสตร์, *ใครชื่อเจ้าเดิมนาง*, หน้า 82-83.

¹²⁵ อ่างใน พิมาณ แจ่มจรัส, *รักในราชสำนัก*, หน้า 274.

¹²⁶ “เกร็ดพระราชประวัติล้นเกล้ารัชกาลที่ 1,” จาก “โครงการขุดในตุ้” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 18 (เมษายน 2524), หน้า 32.

ใน “ประวัติต้นรัชกาลที่ 6” ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงบันทึกความไม่พอพระทัยของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีต่อ “เจ้าจอมก๊กอ้อ” ดังนี้

“อนึ่ง เมื่อได้กล่าวถึงการที่ทูลกระหม่อมมีพระราชปรารภจะเสด็จไปประทับอยู่ ณ เพ็ชรบุรีนั้น... เสด็จแม่ได้ยอมตามเสด็จออกไปแต่ครั้งแรกครั้งเดียวเท่านั้น ในครั้งหลังมิได้ตามเสด็จไปด้วยอีกเลย... เสด็จแม่ได้รับสั่งกับฉันเองว่า แท้จริงเหตุที่ไม่อยากเสด็จเพ็ชรบุรีนั้น เพราะทรงขวาง “ก๊ก อ.” ซึ่งฉันเองก็เห็นพระหฤทัยอยู่บ้าง แต่ฉันได้ทูลตรงๆ ว่าการที่ไม่เสด็จ อาจเป็นเครื่องทำให้ทูลกระหม่อมไม่พอพระราชหฤทัย และอาจเป็นช่องให้ผู้อื่นเป็นอมิตรฉวยโอกาสกราบบังคมอะไรต่อมิอะไรได้ เสด็จแม่ตรัสตอบว่าอย่างไร เขาก็หาเรื่องทูลอยู่เสมอแล้ว จะเสด็จไปหรือมิเสด็จก็คงเท่ากัน ครั้นฉันยังทูลยืนยันอยู่ว่าเสด็จดีกว่า ท่านกลับกริ้วเอาว่าฉันเป็นผู้ชาย นึกอย่างผู้ชายที่ไม่รู้จักน้ำใจผู้หญิง จึงเข้ากับพระบิดา “จะให้แม่ไปประจบเมียน้อยของพระบิดารึคนั้น เหลือกำลังจะ” ฉันก็จำใจต้องนิ่ง..”¹²⁷

เรื่องราวความไม่ลงรอยในครอบครัวของเศรษฐีสามัญชนในรัตนโกสินทร์ก็ถูกเล่าไว้เช่นกัน เช่น กรณีหลวงภักยวานิชกับอำแดงฉุนภรรยา ที่เกิดบันดาลโทสะตีเมียน้อยของสามีด้วยตะลุมพุก แล้วกลับไปอยู่บ้านพ่อแม่ซึ่งก็เป็นเศรษฐีฝั่งธนบุรี โดยไม่กลับมาอยู่ร่วมกับสามีอีก¹²⁸ ความสัมพันธ์ในระบบผัวเดียว-หลายเมีย ทั้งระหว่างสามีภรรยาและในหมู่ภรรยาร่วมสามีจึงไม่น่าจะอบอุ่นปรองดองไปเสียทั้งหมด แต่มีหลายกรณีที่เป็นความขัดแย้งใหญ่ และทำให้ฝ่ายภรรยาหลวงเลือกจะออกจากความสัมพันธ์ไป ไม่ว่าจะรูปแบบการอยู่ร่วมกันจะเปิดให้ผู้ชายมีเมียคนเดียวหรือ

¹²⁷ งาม วชิราวุธ, *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550) หน้า 15-16.

¹²⁸ พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, *นายแม่ ตำนานหญิงเก่งเบื้องหลังเจ้าสุวสยาม* (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2549), หน้า 96.

หลายเมีย ความขัดแย้งระหว่างเมียไม่น่าจะเป็นปรากฏการณ์เฉพาะ เมื่อผู้หญิงยึดถือวิถีแบบผัวเดียว-เมียเดียว แต่เมียนานาประเภทได้ราวีกันมาเป็นเวลานานแล้ว แต่เหตุแห่งความโกรธแค้นอาจเป็นเพราะ “ความอับอาย เพราะคู่แข่งได้รับการเทิดทูนเหนือกว่าตน มากยิ่งกว่าเป็นความรู้สึกที่เกิดจากความรัก”¹²⁹

ข้อห้ามเรื่องเพศและการลงโทษ: ความสัมพันธ์ช้อน การข่มขืน และการกับริกทางเพศ

ข้อห้ามเรื่องเพศหลายประการที่คนในสังคมยึดถือหรือถูกกำกับคุ้มครองโดยกฎหมาย เชื่อมโยงอยู่กับความเชื่อที่ว่าเรื่องเพศที่เหมาะสมควรจะเกิดในการแต่งงานแบบผัวเดียว-เมียเดียวเพื่อการเจริญพันธุ์ ทำให้เรื่องเพศนอกสมรสหลากหลายรูปแบบและการร่วมเพศที่ไม่นำไปสู่การเจริญพันธุ์ ถูกจัดเป็นความผิดบาป เช่น การซื้อขายบริการทางเพศ เป็นต้น งานวิชาการและกึ่งวิชาการที่น่าเสนอเรื่องราวและข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตทางสังคมในอดีตของคนที่อยู่ในอาณาบริเวณสยาม หรือศึกษากฎหมายของรัฐ ได้กล่าวถึงข้อห้ามเรื่องเพศและบทลงโทษไว้หลายประการ ตัวอย่างเช่น บันทึกรฝรั่งได้กล่าวถึงข้อห้ามในเรื่องเพศไว้ดังนี้

“ชาวสยามประพฤติดตรงกับที่ศาสนาบัญญัติ ห้ามเกี่ยวกับความอุลามก บัญญัติของเขาเคร่งจนเกินไป ห้ามความสัมพันธ์ทางเพศทุกอย่างโดยไม่เลือก และตามหลักการของเขา การสมสู่ฉันทันสามีภรรยาก็เป็นความผิด แต่ถึงเขาจะเคร่งครัดในคำสั่งสอน เขากลับหย่อนยานในความประพฤติ และทำแย้งกับที่เขาพูดเสมอ กล่าวคือ เขาถือว่าเป็นบาปก็เฉพาะการข่มขืนและการผิดประเวณี ซึ่งเขาลงโทษโดยวิธีการประจานให้เสียชื่อและด้วยการทรมาน กฎหมายปรานีไม่เคยเอาโทษการลักลอบสมสู่กัน ถ้าทั้งชายและหญิงเต็มใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่การทำลามกเป็นแบบผิด

¹²⁹ ตูรแปง, ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม, หน้า 35.

ธรรมชาตินั้นถูกลงโทษอย่างหนัก ชาวสยามมีความเกลียดชังการร่วมประเวณีระหว่างญาติใกล้ชิดยิ่งนัก ผู้ที่ได้รับการพิสูจน์ว่ากระทำความผิดดังกล่าวจะถูกลงโทษเข้าด้วยกัน แล้วเอาไปโยนทิ้งในทะเล เขาว่าเพื่อมิให้แผ่นดินแปดเปื้อนด้วยเลือดโสมมเช่นนี้¹³⁰

จากบันทึกนี้ การกระทำและความสัมพันธ์ทางเพศที่ถูกจัดว่าเป็นเรื่องต้องห้าม ได้แก่ การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างคนร่วมสายเลือด การมีความสัมพันธ์ช้อนและการข่มขืน แต่ความหมายและลักษณะของการกระทำต้องห้ามเหล่านี้ อาจจะต่างไปจากความเข้าใจตามระบบเพศวิถีกระแสหลักร่วมสมัย

ในระบบผัวเดียว-หลายเมีย กติกาว่าด้วยการมีความสัมพันธ์ช้อนบังคับกำกับผู้หญิงหรือฝ่ายภรรยามากกว่า โดยการมีความสัมพันธ์ช้อนของผู้หญิงมีโทษหนัก ทำให้มีการตั้งข้อสังเกตในบันทึกฝรั่งในหลายช่วงเวลาว่า ผู้หญิงสยามไม่ค่อยจะเจ้าชู้หรือไม่ซื่อสัตย์ต่อสามี ลา ลูแบร์กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า “การลอบกระทำชู้ผิดเมียเขาไม่ค่อยมีในประเทศสยาม ที่เป็นเช่นนี้ไม่ใช่เพราะว่าสามีมีอำนาจที่จะลงโทษภรรยาของตนตามอำเภอใจได้ (คือฆ่าเสียเมื่อจับได้คาน้ำคางหรือทำมิติมิร้ายกับชายชู้ หรือว่าขายส่งไปเสีย)”¹³¹ ธาวิต สุขพานิช อธิบายความการ “มีชู้” ในภาษาไทยว่าหมายรวมถึงชายหญิงโสดหนีตามกันไป กรณีนี้สามารถเปลี่ยนสถานะจากชู้เป็นผัวเมียได้ โดยการขอขมาต่อพ่อแม่ผู้หญิง และการนอกใจสามีซึ่งมีโทษหนักสำหรับผู้หญิง คือสามีฆ่าทิ้งได้ทั้งภรรยาและชายชู้ ส่วนการนอกใจภรรยาไม่ได้หมายถึงการมีเพศสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงอื่น แต่เป็นเรื่องของการยกย้ายถ่ายเททรัพย์สินของตนออกจากเรือนเมียเดิมไปไว้เรือนเมียใหม่ ซึ่งเป็นเหตุให้ฟ้องหย่าได้¹³²

¹³⁰ ตูรแปง, ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม, หน้า 96.

¹³¹ จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, หน้า 227.

¹³² ธาวิต สุขพานิช, 108 เรื่องที่หญิงไทยควรรู้.

ผู้ชายที่ไม่มีความสัมพันธ์กับภรรยาชายอื่นมีโทษปรับมากน้อยตามประเภทของภรรยา โดยหลุยส์ ดูปลาตร์ ตั้งข้อสังเกตว่า การแบ่งประเภทภรณานั้นเป็นไปเพื่อจะลงโทษการทำชู้ โทษของชายชู้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับว่า หญิงที่เขาไปสัมพันธ์ด้วยเป็นเมียประเภทไหน

“การที่กฎหมายลักษณะผิวเมียได้แบ่งภริยาออกเป็นสองประเภทในคำปรารภก็เพื่อลงโทษการทำชู้ คือ แบ่งเป็นเมียกลางเมือง และเมียกลางนอก ทั้งมิได้หมายความว่าในกรณีเมื่อมีชู้แล้ว เมียกลางเมืองซึ่งมีศักดิ์ศรีสูงกว่าเมียกลางนอกจะถูกลงโทษหนักกว่า โทษที่ลงแก่ภริยาจะรุนแรงเท่ากัน ชายชู้ต่างหากที่จะถูกลงโทษแตกต่างกันไป แล้วแต่ว่าได้ทำชู้กับเมียกลางเมือง หรือเมียกลางนอก ถ้าชายใดทำชู้ด้วยเมียกลางเมืองจะถูกไหมเต็มพระราชกฤษฎีกา หากทำชู้กับเมียกลางนอกจะถูกไหมเพียง 5 ส่วนใน 6 ส่วนของโทษเต็มตามพระราชกฤษฎีกา”¹³³

การลงโทษผู้หญิงที่มีความสัมพันธ์ช่อนเป็นเรื่องของการประจานกฎหมายตราสามดวงกำหนดว่า “หญิงใดทำชู้นอกใจผัว มันเอาชายชู้นั้นมาร่วมประเวณีในวันเดียว 2 คนขึ้นไป ท่านว่า เปนหญิงแพศยา มิให้ปรับไหมชายชู้นั้นเลย ให้เอาปูนเขียนหน้าหญิงร้ายนั้นเปนตรา ร้อยดอกอบาเปนมาไลยใส่สี่ตะ, คอ แล้วเอาขึ้นขาหย่างผะจาน โดยพระราชกฤษฎีกา ส่วนชายนั้นให้จำคา ให้นั่งได้ขาหย่างผะจาน 3 วัน แล้วให้ทนชาย, หญิงโดยสกันมิสกัน”¹³⁴ ลา ลูแบร์ เล่าถึงการลงโทษภรรยาที่คบชู้โดยสามีฆาภรรยา ให้มาชำระ หรือขายไปเป็นทาส หรือขายช่องให้ไปค้าบริการทางเพศ และกล่าวถึงชายคนหนึ่งที่ได้รับซื้อหญิงผู้ดีว่า “ชายผู้นี้มีหญิงโสเภณีอยู่ในปกครองของตนถึง 600 นาง ล้วนแต่เป็นบุตรของขุนนางที่ขึ้นหน้าขึ้นตาทั้งนั้น อนึ่ง บุคคลผู้นี้ยังรับซื้อภรรยาที่สามีขายส่ง

¹³³ หลุยส์ ดูปลาตร์, สถานะของหญิงมีสามีในประเทศไทยสยาม, ไพโรจน์ กัมพูสิริ แปล, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), หน้า 16-17.

¹³⁴ ศรีศักร วัลลิโภดม, กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย, หน้า 62.

ลงเป็นทาสี ด้วยโทษคบชู้ชู้ชายอีกด้วย”¹³⁵ น่าสงสัยว่า สำหรับคนในต้นศตวรรษที่ 21 ที่เห็นว่า การกลับไปใช้วิถีและค่านิยมทางเพศแบบเดิมจะทำให้สังคมไทยรอดพ้นจากความเสื่อม การลงโทษลูกหลานหญิงที่กระทำผิดในเรื่องเพศโดยการส่งขายช่องเป็นเรื่องดีที่รับได้กันหรือไม่?

การศึกษากฎหมายในแต่ละช่วงเวลาทำให้เข้าใจได้ว่า รัฐคุ้มครองหญิงมีสามีแล้วมากกว่าหญิงโสดหรือหญิงม่าย บุญยงค์ เกศเทศ เห็นว่ากฎหมายให้ความสำคัญกับ “เกียรติ” ของผู้ชายที่เป็นสามีมากกว่าตัวผู้หญิงเอง พระไอยการลักษณะฉวีเมียบัญญัติกำหนดระดับของการผิดภรรยาและการลงโทษ “ผู้ใดเล้าโลมจับมือถือนมกอดจูบเมียบ่านกิติ ฉวีเมียบ่านไม่อยู่ ไปหาเมียบ่านถึงในเรือน แลในสถานที่ลับ ไม่มีผู้ใดอยู่ด้วยเป็นค่านับกิติ ไปหาเมียบ่านถึงที่นอน ในห้องอยู่แต่สองต่อสองกิติ บ่านให้ไหมชายนั้นถึงเบี้ยประณมผิดเมียบ ถ้าผู้ใดกล่าวคำพละโลมเมียบ่านกิติ ลักลอบพุดจาด้วยเมียบ่านกิติ พิจารณาเป็นสัจไซ้ ให้ไหมชายนั้นถึงเบี้ยชกมือถือนมกอดจูบนั้น”¹³⁶ เซอร์จอห์น เบาวริง บันทึกเกี่ยวกับการลงโทษคนที่มีความสัมพันธ์ช่อนไว้อย่างน่าหวาดกลัวว่า

“ผู้ประพฤตินคบบชู้จะถูกใช้เหล็กเผาไฟบนหน้าบริเวณแก้ม หรือบางครั้งใช้เหล็กแหลมสักเป็นเครื่องหมายบนหน้าผากสำหรับความผิดบางอย่าง คนที่บวชเป็นพระภิกษุ หากถูกตัดสินว่าเสพเมณกับอิสตรี ต้องถูกเปลื้องจีวรออก ท่ามกลางที่สาธารณะและเขียนจนโลหิตกระฉูด แล้วถูกส่งตัวไปเป็นตะพุ่นหญ้าข้างตลอดชีวิต นี่จัดเป็นโทษที่สร้างความเสื่อมเสียอย่างมากที่สุด ซึ่งไม่มีวันจะชดใช้ความผิดได้เลย วิธีลงโทษด้วยการ “ตะเวน” เป็นการประจานให้ได้รับความอับอายโดยเฉพาะ คนโทษต้องถูกล่ามโซ่ตรวนและสวมพวงคอ ถูกคุมตัวตะเวนไปตามถนนสายสำคัญของ

¹³⁵ จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, หน้า 230.

¹³⁶ อ้างใน บุญยงค์ เกศเทศ, สถานภาพสตรีไทย, หน้า 239.

เมือง มีการตีฆ้องร้องปาวนำหน้า ตามด้วยตำรวจ เขาถูกบังคับให้ ร้องเสียงดังว่า “โทษของข้าคือ (ระบุมความผิด) จงดูข้าเป็น ตัวอย่าง” เมื่อเสียงร้องของเขาเบาลง หรือเงียบเสียงลง เขาจะถูก ฟาดด้วยสันดาป การตะเวนดังกล่าวทำติดต่อกัน 3 วัน ด้วยการ เดินทางบกและตะเวนทางเรือไปตามลำน้ำรอบเมืองอีก 3 ครั้ง โดยต้องถูกจองจำเหมือนทางบก”¹³⁷

อย่างไรก็ตาม การเอาผิดตามกฎหมายและกำหนดบทลงโทษไม่ได้ คงที่ทุกช่วงเวลา แต่มีการเปลี่ยนแปลงโดยเนื้อหาและความรุนแรงของการ ลงโทษ งานวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงกฎหมายทำให้เห็นความ แตกต่างในหลายแง่มุมในแต่ละช่วงเวลา¹³⁸

งานที่ศึกษาการมีความสัมพันธ์ซ้อนในประวัติศาสตร์โดยพิจารณา กรณี “อื้อฉาว” ที่มีการบันทึกไว้ของชนชั้นสูง ทำให้เห็นนัยทางการเมืองที่ น่าสนใจ คือการหยิบยกการมีความสัมพันธ์ซ้อนเป็นส่วนหนึ่งของการ กล่าวหา หรือการประณามว่าชั่วช้า โดยลดความสำคัญของแง่มุมทางการเมือง อื่นๆ โดยเฉพาะเรื่องของความขัดแย้งและการแย่งชิงอำนาจในราช สำนัก ตัวอย่างเช่น เรื่องราวของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (กุ้ง) ซึ่งถูกลงโทษ จนสิ้นพระชนม์ ถูกบอกเล่าโดยยกเอาการลักลอบกระทำชู้กับพระมเหสี และพระสนมของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นเรื่องหลัก โดยไม่ได้ กล่าวถึงความไม่ลงรอยทางความคิดระหว่างเจ้าฟ้ากุ้งกับขุนนาง และการ สะสมอาวุธเพื่อเตรียมโค่นอำนาจพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ¹³⁹ หรือกรณี “นาง ร้าย” อมตะคนหนึ่งของนิยายและภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์อย่างทำว ศรีสุตาจันทร์ ที่ถูกจดจำว่าลักลอบเป็นชู้กับพันบุตรศรีเทพ จนร่วมกันปลง ประชนม์สมเด็จพระไชยราชาธิราชและพระยอดฟ้าซึ่งเป็นพระโอรส ก็ถูก ประณามและรังเกียจเพราะการมีความสัมพันธ์ซ้อน ในขณะที่การเมือง

¹³⁷ เซอร์ จอห์น เบาวริง, ราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม 1, หน้า 178.

¹³⁸ ลำพวรรณ น่วมบุญลือ, สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

¹³⁹ เทพมนตรี ลิ้มปวยอม, การบ้านการเมืองเรื่องเจ้าฟ้ากุ้ง.

ในพระราชสำนักและการแย่งชิงอำนาจไม่ได้ถูกกล่าวถึงนัก¹⁴⁰ การมีความสัมพันธ์ช่อนจึงเป็นเครื่องมือทางการเมืองรูปแบบหนึ่ง ในการลดเกียรติและความน่าเชื่อถือของศัตรูทางการเมือง

การข่มขืนบังคับร่วมเพศเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เป็นข้อห้าม และมีบทลงโทษตามกฎหมายมาโดยตลอด ภาพของการข่มขืนจากงานวิจัยที่ศึกษากฎหมายในช่วงเวลาต่างๆ เป็นการกระทำที่ผู้ชายทำกับผู้หญิง โดยกฎหมายของรัฐไม่ได้กล่าวถึงกรณีที่ผู้หญิงเป็นผู้กระทำ หรือกรณีที่ทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำมีเพศสภาพเดียวกัน พระไอยการลักษณะผัวเมียกำหนดบทลงโทษการข่มขืนไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับลักษณะของชายหญิงที่เกี่ยวข้อง คือผู้กระทำที่เป็นชายโสดได้รับโทษเบากว่าชายที่แต่งงานแล้ว ถ้าพิจารณาจากฝ่ายผู้ถูกกระทำ การข่มขืนภรรยาคนอื่นมีโทษหนักที่สุดมากกว่าการข่มขืนลูกสาวหลานสาวคนอื่น หรือการข่มขืนเด็กและหญิงโสด¹⁴¹ การจัดประเภทความรุนแรงของโทษข่มขืนโดยดูจากสถานะของผู้หญิงว่ามีสามีหรือไม่ ทำให้คิดต่อไปได้ว่าพรหมจรรย์ของผู้หญิงมีความสำคัญน้อยกว่าการละเมิดสามีของผู้หญิงที่ถูกข่มขืนหรือไม่ เพราะการชำเราหญิงมีสามีแล้วจะเป็นเรื่องใหญ่กว่าการข่มขืนหญิงโสดที่อาจจะยังไม่เคยร่วมเพศกับใคร ซึ่งความเชื่อความหมายสมัยใหม่เห็นว่าเป็นเรื่องใหญ่ เพราะเป็นการทำลายพรหมจรรย์ของผู้หญิง

บทลงโทษที่กำหนดในกฎหมายเป็นเรื่องของการจ่ายค่าปรับและเขียน โดยการเขียนสามารถจะจ่ายเป็นเงินทดแทนได้ ทำให้มีการตั้งข้อสังเกตว่า ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีน่าจะข่มขืนผู้หญิงได้ตามใจ เพราะเมื่อกระทำแล้วถูกจับได้ก็จ่ายค่าปรับเป็นเงิน¹⁴² การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย

¹⁴⁰ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, “ศรีสุดาจันทร์ “แม่หัวเมือง” ใครว่าหลอน “ชั่ว”?,” ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 1 ฉบับที่ 9 (ตุลาคม 2523), หน้า 17-21.

¹⁴¹ บุญยงค์ เกศเทศ, สถานภาพสตรีไทย, หน้า 246.

¹⁴² ลำพรณ น่วมบุญลือ, “สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์,” หน้า 75.

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการข่มขืนในรัชกาลที่ 5 ทำให้เห็นร่องรอยหลายประการที่คล้ายคลึงกับกฎหมายอาญาร่วมสมัย เช่น การจำกัดการข่มขืนว่าเป็นการบังคับขืนเราหญิงที่ไม่ใช่ภรรยาตน นอกจากนี้ได้มีการกำหนดโทษการร่วมเพศทางเว็จมรรค และร่วมเพศกับสัตว์ไว้ด้วย¹⁴³

การค่าบริการทางเพศที่ถูกจัดเป็นบาปผิดใหญ่หลวงตามความหมายและค่านิยมเรื่องเพศร่วมสมัย ได้รับการยอมรับว่าถูกกฎหมาย และมีระบบการเก็บภาษีและจดทะเบียนในแต่ละช่วงเวลา บันทึกรับแจ้งได้กล่าวถึงการทำบริการและการลงโทษหญิงค่าบริการ ตระแปง เล่าว่า

“ในประเทศสยาม สถานที่มีวิสุตธรรมาณะถูกห้ามไม่ให้มีอย่างเคร่งครัด กฎหมายสั่งให้ทำลายบ้านโสเภณี ในประเทศสยาม ไม่มีหญิงไร้ยางอายที่ทำการค้าเสน่ห์ และอยู่ในที่สาธารณะ เพื่อเข้ายวนเยวชนหัวเบาหรือคนชราที่ชั่วชองในเรื่องสำมะเลเทเมา ถ้าพิสูจนได้ว่าหญิงเสเพลคนใดคนหนึ่งประพฤติเป็นโสเภณี ก็จะถูกพาตระเวนไปทั่วเมือง ร่างกายล่อนจ้อน และถูกแค้นเป็นจุดขาวๆ ทั่วตัว มีคนเดินสั้นกระดิ่งไปข้างหน้าเธอ เพื่อเตือนคนทั้งหลายให้รู้ถึงความเหลวแหลกในชีวิตของเธอ และเพื่อก่อให้เกิดความสยดสยองแก่บรรดาหญิงที่มีความโน้มเอียงไปในทางจะเอาอย่างเธอ”¹⁴⁴

แต่ ลา ลูแบร์ ได้กล่าวถึงสถานบริการที่มีหญิงค่าบริการทางเพศจำนวนมากดังที่ได้กล่าวถึงไว้ข้างต้น โดยหญิงชนชั้นสูงที่กระทำผิดหลายคนถูกขายเข้า “ช่อง” เหล่านี้ การศึกษาเกี่ยวกับที่ทางของการซื้อขายบริการทางเพศ ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของการจัดการโดยรัฐ ตั้งแต่อยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ ทำให้เห็นว่ากิจกรรมประเภทนี้ “ถูกกฎหมาย” แม้ว่าสถานะของหญิงค่าบริการถูกจัดว่าหนึ่งในประเภทของที่ห้ามขาย

¹⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 119 -121.

¹⁴⁴ ตระแปง, ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม, หน้า 67.

แต่งงานเอาเป็นภรรยา ดังที่ได้กล่าวถึงไว้แล้วในส่วนที่เกี่ยวกับการสมรส รัฐเก็บภาษีกิจกรรมการค้าบริการทางเพศผ่านระบบ “เจ้าภาษีถนน” ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ 5 ได้มีการยกเลิกระบบเก็บภาษี เปลี่ยนมาเป็นนโยบายจดทะเบียนและเก็บภาษีโดยตรง เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติป้องกันสัจจรโรค ร.ศ. 127 ที่กำหนดให้โสเภณีทุกคนและสำนักทุกแห่งต้องจดทะเบียน กฎหมายนี้ใช้มาจนกระทั่งรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ออกพระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณีขึ้นใช้แทนในปี พ.ศ. 2503 โดยสถานะและรูปแบบของการค้าบริการได้เปลี่ยนแปลงไปมาก¹⁴⁵

เรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างคนที่มีเพศสภาพเดียวกัน ถูกจัดเป็นความผิดปกติในระบบเพศวิถีกระแสหลัก งานวิจัยหลายเรื่องได้ศึกษาความหมาย รูปแบบ และที่ทางของเรื่องเพศรูปแบบนี้ ทั้งระหว่างชาย-ชาย และหญิง-หญิง ในประวัติศาสตร์ไทย งานเหล่านี้มองคล้ายคลึงกันว่า รูปแบบเรื่องเพศลักษณะนี้ไม่ได้ถูกจัดเป็นเรื่องร้ายแรง หรือมีการกำหนดบทลงโทษอย่างรุนแรง แม้ว่าจะมีกฎหมายห้ามก็ไม่ได้มีโทษถึงแก่ชีวิต แต่ออกไปในทางตีดินนินทาปนขบขัน กระถินกรมหลวงรักษนเรศที่ถูกบันทึกว่ามีรสนิยมแบบชายรักชาย และถูกลงโทษประหารชีวิตในรัชกาลที่ 3 ถูกตั้งข้อสงสัยได้ว่า สาเหตุของการถูกลงโทษรุนแรงนี้ไม่น่าจะเป็นรสนิยมทางเพศ แต่พฤติกรรม “ไม่อยู่กับลูกกับเมีย” ของกรมหลวงผู้นี้เป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่ง ที่ถูกยกประกอบความผิดหลัก เรื่องการช่องสุมผู้คนและการตัดสินความไม่เที่ยงธรรม ตัวอย่างนี้จึงเป็นอีกกรณีหนึ่งที่วิถีทางเพศถูกอ้าง เพื่อเป็นการทำให้ความผิดอันเนื่องมาจากความขัดแย้งหรือการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองดูชัดเจนขึ้น พฤติกรรมและรสนิยมรักชอบเพศเดียวกันจึงเป็น “เรื่องที่เราอาจจะละเลยได้ อาจจะ

¹⁴⁵ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, *โสเภณีกับนโยบายของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2411-2503*, หน้า ง-จ.

รู้สึกตะขิดตะขวงใจอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ใช่เรื่องที่ต้องโทษรุนแรง อย่างมาก ก็เป็นการดิฉินนินทาเท่านั้น” เช่นในกรณีนางในที่ เป็นหญิงรักหญิงทั้งหลาย¹⁴⁶ กฎหมายที่ออกมาในรัชกาลที่ 5 ที่ดูเหมือนจะเป็นการเอาผิดรูปแบบเรื่องเพศของคนเพศสภาพเดียวกันอย่างการร่วมเพศทางเว็จมรรค ก็ดูจะมุ่งไปที่การกระทำที่ชายทำกับหญิง มากกว่าจะเป็นการมุ่งลงโทษชายรักชาย¹⁴⁷

ความเชื่อทั่วไปที่ว่า คนในอดีตเข้มงวดในเรื่องศีลธรรมและข้อห้ามเรื่องเพศ โดยไม่ปล่อยให้มีการประพฤติปฏิบัติทางเพศนอกสมรส หรือการมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างคนเพศสภาพเดียวกัน ดูจะไม่ได้รับการสนับสนุนโดยข้อมูลและการศึกษาในประเด็นเหล่านี้สัก เพราะความต่างในเรื่องการให้คุณค่าและรูปแบบของการอยู่ร่วมกัน ที่เป็นฐานของการคิดว่าอะไรถูก-ผิดในเรื่องเพศ

ความรักแบบโรแมนติก

ถ้ามองจากมุมของคนหลายกลุ่มในศตวรรษที่ 20–21 ความรักแบบโรแมนติกเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของเพศวิถี อาจกล่าวได้ว่าศตวรรษที่ 20 เป็นยุคของความรักแบบโรแมนติก เพราะความรักแบบนี้ถูกให้คุณค่าอย่างสูงส่ง จนแทบจะเป็นปัจจัยหลักที่คนขาดไม่ได้ในการดำรงชีวิตเหมือนอากาศและน้ำเลยทีเดียว และมีความสำคัญเชิงจิตวิญญาณ ในฐานะเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตที่คนสมัยใหม่ไขว่คว้า ความรักแบบโรแมนติกได้เข้าแทนที่ปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เคยมีอิทธิพล

¹⁴⁶ วราภรณ์ วิชญ์รัฐ, *เชิงสังวาสของเพศเดียวกัน ในจิตรกรรมฝาผนังแบบแผนประเพณีไทย สมัยรัตนโกสินทร์* (รัชกาลที่1-5), หน้า 21.

¹⁴⁷ เทอดศักดิ์ รัมจำปา, *วาทกรรมเกี่ยวกับ เกย์ ในสังคมไทย พ.ศ. 2508–2542*, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545, หน้า 28.

ในการเลือกว่าใครควรจะต้องงานกับใคร ความรักแบบโรแมนติกคือแรงผลักดันให้คนเข้าหรือออกจากการทำงาน¹⁴⁸ การสถาปนาความสำคัญของความรักโรแมนติกในลักษณะนี้เป็นเรื่องใหม่ แต่เราได้เห็นการนำเสนอเรื่องราวอิงประวัติศาสตร์ที่มีความรักเป็นองค์ประกอบหลักอยู่หลายเรื่อง

งานเขียนที่บอกเล่าประวัติศาสตร์สำหรับผู้อ่านทั่วไปจำนวนหนึ่งได้นำเสนอเรื่องราวของชนชั้นนำ โดยเติมความรักแบบโรแมนติกเข้าไปด้วย คนอ่าน นอกจากจะรับรู้แง่มุมเพศวิถีของผู้ปกครองและวีรบุรุษวีรสตรีสยาม โดยการมองผ่าน “เลนส์” แบบสมัยใหม่แล้ว ยังเป็นการตอกย้ำคุณค่าของความรักแบบโรแมนติกมากขึ้นไปอีก ตัวอย่างของงานประเภทนี้ เช่น “เรื่องรักรัก ใครใครในพงศาวดาร” หรือ “รักหลังราชบัลลังก์”⁴⁹ ผลงานชิ้นหลังกล่าวถึงชนชั้นนำหลายพระองค์ในประวัติศาสตร์ ที่น่าจะกล่าวถึงก็คือ “รักรัตนตมสะท้านพระราชหฤทัยในองค์พระนเรศวรเจ้า” ซึ่งเป็นเรื่องความรักระหว่างสมเด็จพระนเรศวรกับเจ้าหญิงพม่า พระราชธิดาของสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ซึ่งไม่สมรักและทำให้พระองค์ท่าน “ตั้งพระทัยแน่วแน่มั่นคงว่าจะดำรงพระชนม์ชีพเป็นโสดโดดเดี่ยวพระองค์เดียวตลอดรัชกาล ซึ่งก็ได้ประจักษ์จริงแล้ว”⁴⁹ การสรุปอย่างโรแมนติกนี้ทำให้สับสนอยู่ไม่น้อยว่า แล้ว “เจ้าขรัวมณีจันทร์” ที่งานประวัติศาสตร์อีกหลายตระกูลกล่าวถึง รวมทั้งปรากฏในฐานะ “นางเอก” ของภาพยนตร์อย่าง “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” นั้นเป็นใคร?

งานที่ศึกษาบทกวีอย่าง “สุนทรภู่ มหากวีระกวมพี รำพันพิลาป ความรักแบบกระกวมพี” เสนอว่า ความรักแบบโรแมนติกเป็นของใหม่ที่ “เกิดขึ้นได้ก็เพราะคนมีสิทธิจะเลือกคู่ หากคู่ครองเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้ด้วยการเมืองหรือฐานะทางสังคม ความรักก็ไม่ใช่อะไรจำเป็น ความรักของ

¹⁴⁸ E.J. Graff, *What is Marriage for?: The Strange Social History of Our Most Intimate Institution* (Boston: Beacon Press, 2004), p. 228-229.

¹⁴⁹ สมบัติ จำปาเงิน, *รักหลังราชบัลลังก์*, หน้า 53.

วรรณกรรมอยุธยาเป็นความรักที่เกิดจากความเหมาะสมทางฐานะสังคม หรือมีเงินนั้นก็เกิดจากอำนาจลึกลับของพระเจ้าที่กำหนดชะตามาให้เช่นนั้น ดังเช่นพระรามกับนางสีดา พระเวสสันดรกับนางมัทรี... วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์เริ่มพูดถึงความรักที่ผิดฝาผิดตัวทางสังคมและประเพณี ความรักที่ตัวละครเป็นผู้เลือก และเป็นความรู้สึกใหม่ที่ไม่ปรากฏใน วรรณกรรมสมัยเหนือขึ้นไป¹⁵⁰ การนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับความรักแบบ โรแมนติกว่าปรากฏในสังคมไทยอย่างไรเป็นเรื่องที่น่าสนใจ แต่การอธิบาย ว่าการให้คุณค่าของความรักเป็นไปได้เพราะ “สังคมที่เปิดมากขึ้น และมี ลักษณะเสมอภาคกว่าความรักศักดินาของวรรณกรรมอยุธยา... ความรัก ของสุนทรภู่จึงเหมือนความรักของกระฎุมพีทั่วไป กล่าวคือ เป็น ความรู้สึกอันหนึ่งซึ่งเป็นอิสระจากข้อผูกมัดทางสังคม และอาจตั้งอยู่ได้โดยไม่ สัมพันธ์กับการครองคู่ และไม่ได้เป็นการยอมรับอำนาจศักดินาอย่าง รวบคาบถึงที่สุดเลย”¹⁵¹

เมื่อพิจารณาจากงานของนักประวัติศาสตร์ที่เสนอว่า การจำกัด เรื่องการเลือกคู่ครองเป็นเรื่องของชนชั้นสูง ในขณะที่สามัญชนมีอิสรภาพ ในการเลือกคู่ ดังที่ได้นำเสนอไปแล้วก่อนหน้านี้ การให้ความสำคัญกับ ความรักในช่วงรัตนโกสินทร์ น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงความ เชื่อและวิถีปฏิบัติของชนชั้นกลางและชนชั้นสูงในเมือง ที่ไม่มีเสรีภาพใน การเลือกคู่ครองนัก เพราะการแต่งงานมีวัตถุประสงค์หลักทางเศรษฐกิจและ การเมือง การเปลี่ยนแปลงนี้น่าจะเข้าใจได้ดีขึ้นเมื่อพิจารณาในบริบทของ การปรับรับเอาค่านิยมจากภายนอกของชนชั้นสูงไทย

¹⁵⁰ สุนทรภู่ มหากวีกระฎุมพี ราฟันพิลาป ความรักแบบกระฎุมพี,” คัดจาก มติชน (23 มิถุนายน 2549), หน้า 34.

¹⁵¹ เรื่องเดียวกัน

การก่อร่างของเทศวิถิกระแสหลัก: รัฐสมัยใหม่กับเทศวิถิแบบชนชั้นกลาง

ข้อ มูลและการศึกษาสังคมการเมืองไทยสมัยรัตนโกสินทร์ทำให้เห็นแง่มุมต่างๆ ของเทศวิถิ ที่ละม้ายคล้ายคลึงกับความทรงจำเรื่องเทศวิถิ ที่คนเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่คนในอดีตยึดถือปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงแง่มุมต่างๆ ของเทศวิถิเป็นส่วนหนึ่งของการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิถีชีวิตของคนในสังคมการเมืองโดยชนชั้นนำ เพื่อตอบสนองหรือตอบโต้ต่อการท้าทายจากภายนอกและภายในรัฐ แ่ง่มุมต่างๆ ของเทศวิถิตั้งแต่ความหมายของร่างกาย การแต่งกาย ความสัมพันธ์ทางเพศและการเจริญพันธุ์ ถูกเชื่อมโยงกับความเป็นอารยะของ ‘ชาติ’ วิถิดั้งเดิมหลายประการถูกมองว่าเป็นความล้าหลัง และชนชั้นนำได้ดำเนินนโยบายเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ ‘ทันสมัย’ แต่ก็ต้องเผชิญกับความเห็นต่างในหมู่ชนชั้นนำเองและการขัดขืนของสามัญชนหลายกลุ่ม ความพยายามจะเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะริเริ่มกำหนดจากเบื้องบนลงล่างนี้ ทำให้เกิดคำถามตามมาได้ว่า เทศวิถิที่ชนชั้นนำเห็นว่าดีงามและรับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมการเมืองนั้น แทนที่ระบบความหมายความเชื่อเรื่องเทศที่แตกต่างกันบ้างน้อยบ้างในหมู่สามัญชนหรือพลเมืองไทยได้หรือไม่ หรือ

เพศวิธินำเข้านี้ได้เป็นเพียงระบบความเชื่อหนึ่งที่ท่ามกลางวิถีที่หลากหลาย และได้เปรียบระบบความหมายเรื่องเพศอื่น เพราะมีรัฐหนุนหลังเท่านั้น

นักประวัติศาสตร์จำนวนหนึ่งเสนอว่า เพศวิถีแบบชนชั้นกลาง เป็นของนำเข้าไปในช่วงการพัฒนาความทันสมัยตั้งแต่รัชกาลที่ 4-6 ของรัตนโกสินทร์ และนโยบายการสร้างความเป็นไทยภายใต้จอมพล. พิบูลสงครามช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง การก่อร่างของ เพศวิถีกระแสหลักในสังคมการเมืองไทยเป็นเรื่องของการเลือกรับความเชื่อ และวิถีปฏิบัติของฝรั่ง ประกอบกับกระบวนการปลูกฝังค่านิยมและการ รณรงค์ให้คนในสังคมเปลี่ยนวิถีชีวิตและความเชื่ออย่างเป็นระบบ การ สำรวจงานวิจัยและข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาเหล่านี้ ตอกย้ำคำถามที่นักวิชาการหลายท่านยกเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่าง เพศวิถีแบบชนชั้นกลางกับวัฒนธรรมไทย ความเกี่ยวข้องนี้น่าจะเห็นได้ จากกระบวนการสร้างความเป็นไทยและการรณรงค์เปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติ เรื่องเพศของรัฐ

ช่วงเวลาของรัชกาลที่ 4-6 มีการเปลี่ยนแปลงมากมายที่เกี่ยวข้อง กับเพศวิถี ที่ถูกมองว่าเป็นอิทธิพลของ “ตะวันตก” ที่มาพร้อมกับแนวคิด ที่แบ่งคู่ชัดตรงข้ามระหว่างความล้าหลัง-ความทันสมัย แง่มุมหลาย ประการของเพศวิถี เช่นระบบผัวเดียว-เมียเดียว ถูกเชื่อมโยงกับความทันสมัยแบบอาณานิคม ที่ใช้เป็นมาตรฐานตัดสินวิถีปฏิบัติที่ต่างไปว่า เป็น ความล้าหลังป่าเถื่อน¹⁵² ชนชั้นสูงสยามได้ “เลือกรับ” เอาค่านิยมและวิถี ปฏิบัติมากมายหลายเรื่อง เพื่อความ “เจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรม ทัดเทียมกับตะวันตก” เรื่องที่ไม่กระทบกับโครงสร้างความสัมพันธ์เชิง อำนาจอย่างการแต่งกายฯลฯถูกเลือกรับไว้ โดยอะไรที่กระทบอำนาจก็ไม่ ถูกรับ¹⁵³ ทำให้ได้เห็นการปรับเปลี่ยนหลายประการในอาณาบริเวณของวิถี

¹⁵² Loos, *Subject Siam*, p. 5-7.

¹⁵³ ไชยันต์ รัชชกุล, คำนำหนังสือ *จอมนางแห่งสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 กับ กระแสวัฒนธรรมตะวันตก*, หน้า (17)-(18).

ชีวิตและเทศวิถิ ที่ดูจะทำทลายโครงสร้างทางการเมืองน้อยกว่าเรื่องอื่นๆ อย่างแนวคิดประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน

การเปลี่ยนแปลงของกฎหมายและระเบียบข้อบังคับหลายประการ ในรัชกาลที่ 4 ถูกจดจำในฐานะการเพิ่มพูนสิทธิเสรีภาพของผู้หญิง กรณีที่ถูกกล่าวถึงอยู่เสมอคือ การบัญญัติกฎหมายให้ผู้หญิงเลือกคู่ครองได้โดยสมัครใจ (คดีอำแดงเหมือนถวายฎีกาต้องการเลือกคู่เอง) และการยกเลิกกฎหมายเดิมที่อนุญาตให้สามีขายภรรยาได้ (คดีอำแดงจั่น) และประกาศพระราชบัญญัติว่า การขายภรณยานั้น ฝ่ายภรรยาต้องยินยอม ซึ่งรวมไปถึงบิดามารดาที่ต้องการจะขายลูกที่อายุเกิน 15 ปี ก็ต้องได้รับความยินยอมจากลูก

ที่น่าสนใจก็คือ กฎหมายที่เข้าใจกันว่าให้เสรีภาพกับผู้หญิงมากขึ้น ก็ยังมีความแตกต่างในเรื่องชนชั้นเข้ามาเกี่ยวข้อง กล่าวคืออิสระในการเลือกคู่ต้องพิจารณาบรรดาศักดิ์ของพ่อแม่ของหญิงและชายประกอบด้วย ผู้หญิงเลือกคู่ได้ตามสมัครใจในกรณีที่พ่อแม่มีศักดิ์มากกว่า 400 ไร่ขึ้นไป และฝ่ายชายมีศักดิ์เสมอกันหรือสูงกว่า หรือกรณีที่ทั้งชายและหญิงเป็นไพร่ไม่มีบรรดาศักดิ์หรือศักดิ์ต่ำกว่า 400 ไร่ ศักดิ์ของชายหญิงยังเข้ามาเกี่ยวข้องในกรณีหย่าร้าง ที่ตามกฎหมายเดิมบัญญัติให้ลูกชายอยู่กับแม่ ลูกสาวอยู่กับพ่อ ได้ทรงเพิ่มเติมว่า กฎนี้ใช้เฉพาะกรณีบิดามารดาศักดิ์ต่ำ ถ้ามีศักดิ์สูงเกิน 400 ขึ้นไปให้ขึ้นอยู่กับพ่อ ถ้าพ่อแม่ไม่รับเลี้ยง ลูกจึงจะตกเป็นของแม่ แต่ถ้าฝ่ายแม่มีศักดิ์สูงกว่าพ่อ ให้ลูกตกเป็นของแม่ หรือของตาและญาติข้างแม่¹⁵⁴ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในรัชกาลที่ 4 เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในราชสำนัก โดยมีการแก้ไขข้อบังคับให้ข้าราชการฝ่ายในทูลลาออกจากราชการได้ และพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เจ้าจอมและพระมเหสีของพระองค์ออกนอกพระบรมมหาราชวังได้

¹⁵⁴ ล้ำพรรณ น่วมบุญลือ, *สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์*, หน้า 103.

แง่มุมที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งที่ได้มีการกล่าวถึงในช่วงรัชกาลที่ 4 คือ การสำรวจจำนวนราษฎร โดยแยกจำนวนผู้หญิงและผู้ชายแทนการนับจำนวนคร่าวเหมือนในอดีต รวมทั้งให้มีการใช้คำเรียกน่าน้ำชื่อตามเทศสภาพด้วย การแบ่งแยกพลเมืองตามเทศสภาพนี้ได้เป็นฐานของการกำหนดมาตรการของรัฐหลายประการ อย่างการกำหนดบทลงโทษที่แตกต่างกันสำหรับชายหญิงในรัชกาลที่ 5¹⁵⁵ การเปลี่ยนแปลงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นไปในหลายเรื่อง ตั้งแต่การเปลี่ยนระบบการบริหารราชการแผ่นดิน กฎหมาย ระบบการศึกษา ไปจนถึงการแต่งกายของชายหญิง กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศที่ได้รับการแก้ไขมีหลายเรื่อง เช่นการข่มขืนที่ได้กล่าวถึงไว้แล้วข้างต้น การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับเพศวิถีที่เห็นชัดเจนคือเรื่องของการนำเสนอร่างกาย ตั้งแต่ทรงผมไปจนถึงเสื้อผ้า ทรงปรารภว่า “ที่ไทยเรายังไว้ผมทรงมหาดไทยโบราณ ทำให้ฝรั่งดูหมิ่นไทยว่าเป็นชาวป่าเถื่อน ควรจะเลิกประเพณีตัดผมทรงมหาดไทย และหันมาไว้ผมยาว ตัดเท่ากันทั้งหัวอย่างฝรั่ง” โดยทรงเริ่มเป็นตัวอย่าง ส่วนผู้หญิงก็ทรงให้เลิกไว้ผมปัก หันมาไว้ผมยาว และเปลี่ยนการแต่งกายมาเป็นสวมเสื้อแขนพองกับโจงกระเบนสวมถุงเท้าและรองเท้าคัทชู¹⁵⁶

การแต่งกาย ลักษณะความสัมพันธ์และรูปแบบของการแต่งงาน และการอยู่ร่วมกันได้เปลี่ยนแปลงไปอีกมากในรัชกาลที่ 6 ซึ่งได้รับสมญานามว่า “เจ้าชายชาวสยามแบบวิคตอเรียน” (Victorian Siamese Prince) อาจกล่าวได้ว่า ร่องรอยของการรับเอาค่านิยมความเชื่อเรื่องเพศกระแสหลักแบบวิคตอเรียนปรากฏชัดเจนในรัชสมัยของพระองค์ท่านหลายเรื่อง รูปลักษณะของผู้หญิงตามพระราชนิยมต่างไปจากวิถีที่ผู้หญิงสยาม

¹⁵⁵ ดวงทอง เหล่าวรรณะกุล, ผู้หญิงสามัญชนในเมืองแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาสมัยรัชกาลที่ 3-5, วิทยานิพนธ์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2539, หน้า 194-195.

¹⁵⁶ วรรณพร บุญญาสถิต, จอมนางแห่งสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 กับกระแสวัฒนธรรมตะวันตก, หน้า 133.

คุ้นเคยมาก คือไม่โปรดให้ผู้หญิงนุ่งโจงกระเบน แต่โปรดให้เปลือยมานุ่งผ้าชิ้น ใ่ว่มยาว และพันขาว¹⁵⁷ ในขณะที่ผู้หญิงสยามพันดำเพราะกินหมาก คุณสมบัติของผู้หญิงที่เหมาะสมแก่การเป็นภรรยาออกเหนือไปจากการแต่งกายแล้ว ยังต้องรู้หนังสือ เฉลียวฉลาด ว่องไว ไหวพริบดี มีความรู้ทัดเทียมกับผู้ชาย แต่ก็ไม่ละทิ้งการบ้านการเรือน ผู้หญิงควรจะ “เข้าสมาคม” พูดคุยกับผู้คน และรู้ภาษาต่างประเทศ การสนับสนุนให้ผู้หญิงได้ “เข้าสมาคม” แบบผู้หญิงตะวันตก ทำให้ต้องมีการฝึกฝนมารยาทและการหาความรู้ โดยกิจกรรมการเข้าสมาคมได้กลายเป็นช่องทางการพบปะของชายหญิงชนชั้นสูงและข้ามชนชั้นเพื่อการเลือกคู่ด้วย ทำให้ฝ่ายชนชั้นกลางได้มีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมผ่านการแต่งงานได้¹⁵⁸

แง่มุมของเพศวีกิติที่แหลมคมยิ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือการโต้เถียงว่าด้วยระบบหลายเมีย ซึ่งถูกเชื่อมโยงกับศีลธรรมและวิถีปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับความทันสมัย รูปแบบความสัมพันธ์เช่นนี้ซึ่งเป็นวิถีของชนชั้นสูงถูกวิพากษ์วิจารณ์โดยชนชั้นกลาง ทั้งหญิงและชายผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ว่า เป็นอาการของความล้มหลังของสังคมการเมือง และเป็นประเด็นที่ถูกหยิบมาทำลายความชอบธรรมของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ในต้นศตวรรษที่ 20 การมีภรรยาหลายคนหรือมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงหลายคนพร้อมกัน ก็ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงเท่านั้น และอาจจะไม่ได้เชื่อมโยงกับชนชั้นหรือความคิดทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่งของผู้ชาย

ในรัชสมัยนี้ได้มีการออก “กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการสำนัก” ปี พ.ศ. 2457 ที่กำหนดให้ข้าราชการต้องจดทะเบียนครอบครัวโดยการแจ้งชื่อภรรยาและบุตร และได้กำหนดลักษณะของผู้หญิงที่ห้ามรับจดทะเบียนในฐานะภรรยา ซึ่งได้แก่หญิงค้าบริการและหญิงที่ชาย

¹⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100-103.

¹⁵⁸ เพชรสุภา ทศนพันธ์, แนวความคิดเรื่อง “การเข้าสมาคม” และผลกระทบต่อสตรีไทย พ.ศ.2461-2475, หน้า 59-60, 123-124, และ 138-143.

สมสู่ด้วยเป็นครั้งคราว ภาพครอบครัวที่เหมาะสมประกอบด้วยผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว และแต่งงานอย่างเปิดเผยกับภรรยาโดยการจดทะเบียนสมรส หรือการแต่งงานโดยประเพณี เรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศนอกสมรสเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม การมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงในฐานะ “เมียลับ” ของข้าราชการเป็นเรื่องที่ทรงดำหนิติเตียน โดยเฉพาะผู้ที่มองตนเองเป็นคนสมัยใหม่และสนับสนุนระบบผัวเดียว-เมียเดียว แต่กลับส่งเสียเลี้ยงดูผู้หญิงเป็นเมียอย่างลับๆ รูปแบบเรื่องเพศชั่วคราวที่ไม่นำไปสู่ความสัมพันธ์ที่มั่นคงเช่นนี้ถูกจัดว่าเป็นผลเสียต่อชาติ¹⁵⁹

แนวนโยบายในช่วงเวลานี้ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงหลายประการที่เชื่อมโยงหลายแง่มุมของเพศวิถีเข้ากับศีลธรรมและความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงวิถีการนำเสนอร่างกาย บทบาทที่ทางของหญิงชาย ครอบครัวและรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศเป็นไปเพื่อสร้างเสริมความทันสมัย ซึ่งแต่ละเรื่องเผชิญกับการต่อต้านและการยอมรับจากคนกลุ่มต่างๆ มากบ้างน้อยบ้าง เรื่องเพศได้เป็นส่วนหนึ่งของการโต้เถียงสาธารณะและความขัดแย้งทางการเมือง ที่เห็นได้ชัดเจนคือประเด็นเรื่องเพศนอกสมรสและการมีภรรยาคนเดียว-หลายคน การรับเอาวิถีปฏิบัติและมาตรฐานความถูกต้องดีงามในเรื่องเพศวิถีดูจะมีความต่อเนื่อง แม้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงใหญ่ในทางการเมือง เมื่อพิจารณาจากแนวทางการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับเพศวิถีหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จะเห็นความคล้ายคลึง ทั้งในเรื่องบทบาทชายหญิง การแต่งกาย การแต่งงานและครอบครัว ดูเหมือนว่าชนชั้นสูงและคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองจะรับเอาค่านิยมเรื่องเพศที่เป็นเรื่องเดียวกันอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องร่างกาย ความงาม และรูปแบบการอยู่ร่วมกันของคน

การสถาปนาระบบผัวเดียว-เมียเดียวโดยกฎหมายประสบความสำเร็จหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วย

¹⁵⁹ Loos, *Subject Siam*, p. 124-127, 166-171.

ครอบครัว ในปี พ.ศ. 2476 ประเด็นสำคัญประการหนึ่งของกฎหมายนี้คือ การรับรองการมีภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมายเพียงคนเดียว ซึ่งมีการโต้เถียงกันอย่างกว้างขวางในการประชุมสภาเกี่ยวกับข้อดี-ข้อเสียของการมีภรรยาหลายคน ฝ่ายที่สนับสนุนร่างกฎหมายให้เหตุผลว่า การมีภรรยาคนเดียวเป็นการเสริมสร้างความเท่าเทียมระหว่างชายหญิง ไม่สิ้นเปลืองทรัพย์สิน และทำให้เกิดความปรองดองในครอบครัว โดยเฉพาะการดูแลลูก ในขณะที่ฝ่ายคัดค้านเห็นว่า การมีภรรยาคนเดียวตามที่เสนอในร่างกฎหมายเป็นการขัดต่อประเพณีดั้งเดิม และถ้าภรรยาคนเดียวนั้นไม่สามารถมีลูกได้ก็จะเกิดความเดือดร้อนเสียหายได้¹⁶⁰ เหตุผลที่หยิบยกมาในการโต้เถียงนี้น่าสนใจ โดยเฉพาะการอ้างประเพณี เพราะบันทึกฝรั่งที่ได้กล่าวถึงไว้ข้างต้น ต่างก็ให้ภาพว่า การมีเมียหลายคนไม่ใช่วิถีของคนทั่วไป แต่เป็นเรื่องของชนชั้นสูงหรือคนร่ำรวย

เพศวิถีกระแสหลักยังรากในอีกหลายแง่มุมโดยกระบวนการสร้างชาติ เมื่อจอมพลป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี วิทยานิพนธ์หลายเล่มเกี่ยวกับช่วงจอมพลป. ทำให้เห็นภาพการสร้างแนวอุดมการณ์หลายประการที่เกี่ยวกับเพศวิถี ทั้งในเรื่องร่างกาย การสมรส และการเจริญพันธุ์ การเพิ่มจำนวนและพัฒนาคุณภาพของประชากรกลายเป็นศูนย์กลางของการกำหนดลักษณะและพฤติกรรมทางเพศที่เหมาะสม มาตรฐานความงามของร่างกายของหญิงและชายถูกนำไปเชื่อมโยงกับการก้าวไปสู่ความเป็นมหาอำนาจของชาติ ผู้หญิงและผู้ชายที่รูปร่างผอมแห้งบอบบางหรือเอวบางรูปร่างน้อยที่เคยถูกจัดว่างาม กลายเป็นความไม่สมบูรณ์และอ่อนแอ และจะไม่สามารถมีลูกที่สมบูรณ์ได้ รูปร่างที่เหมาะสมสวยงามสำหรับผู้หญิงคือสูงโปร่ง ไม่ผอมแต่ก็ไม่อ้วน ส่วนผู้ชายก็ต้องกำยำล่ำสัน โดยภาพที่ถูกนำเสนอเป็นตัวอย่างมักเป็นชายชาวตะวันตกที่มีกล้ามเนื้อ การกิน

¹⁶⁰ รายงานการประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7/2476 สามัญ สมัยที่ 2 วันพฤหัสบดีที่ 18 มกราคม พ.ศ.2476 (อัดสำเนา) อ้างใน ลำพรณ นวมนุญลือ, สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 147.

อาหารอย่างถูกต้องและการออกกำลังกายจะทำให้ทั้งหญิงและชายมีรูปร่างตามมาตรฐานใหม่นี้ได้ เพื่อจะเป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ที่ดี¹⁶¹ ส่วนการแต่งกายก็ได้มีการรณรงค์และควบคุมกำกับให้ผู้หญิงไว้ผมยาวสวมเสื้อ สวมหมวก เลิกนุ่งโจงกระเบนมานุ่งผ้าถุง และต่อมาก็ให้นุ่งกระโปรง¹⁶²

การสร้างลูกที่มีคุณภาพเป็นเรื่องใหญ่ที่รัฐให้ความสำคัญ โดยมีความจำเป็นเกี่ยวกับการเลือกคู่หลายเรื่อง ตั้งแต่การเลือกคู่โดยพิจารณาขนาดของร่างกายที่แข็งแรงตามมาตรฐานใหม่ มีศักยภาพทางสมอง ไปจนถึงอายุที่เหมาะสมสำหรับการแต่งงานและการมีลูกคือ ผู้ชายอายุ 20–30 ปี ส่วนผู้หญิงควรจะอายุระหว่าง 18–25 ปี อายุน้อยหรือมากกว่านี้ก็จะไม่สามารถทำหน้าที่พ่อแม่ได้ดีหรือร่างกายไม่เอื้ออำนวย ช่วงอายุที่ถูกกำหนดนี้ให้ความสำคัญกับการมีลูกที่สุขภาพร่างกายและจิตใจดี¹⁶³

นอกจากนี้ รัฐยังได้มีมาตรการส่งเสริมหรือบังคับโดยอ้อมให้พลเมืองแต่งงาน อย่างการพิจารณาสถานภาพสมรสและการมีบุตรประกอบในการเลื่อนขั้นเงินเดือนข้าราชการ และการจัดเก็บภาษีชายโสดนอกเหนือไปจากภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา¹⁶⁴ แต่หญิงโสดไม่ได้ถูกเก็บภาษีเพิ่มในลักษณะเดียวกัน เพราะ “เนื่องจากหญิงโสดโดยมากมีรายได้จากอาชีพน้อยกว่าชาย และผู้ชายนั้นถึงจะไม่สวยหรือเก่ ก็หาภรรยาได้ง่าย แต่ถ้าผู้หญิงไม่สวยหรืออายุมากสักหน่อย ก็หาสามีได้ยาก ฉะนั้น จึงได้เว้นเก็บภาษีหญิงโสด ส่วนที่ว่า จะเก็บภาษีชายโสดเมื่อใดนั้น ก็ให้ถือเอาอายุตั้งแต่ 25 ปีขึ้นไป”¹⁶⁵

¹⁶¹ ก้องสกล กรินทวีกุล, *การสร้างร่างกายพลเมืองไทย ในสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487*, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545, หน้า 111, 114–115, 158.

¹⁶² นันทิรา ช่างิบาล, *นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพลป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487*, หน้า 156.

¹⁶³ ก้องสกล กรินทวีกุล, *การสร้างร่างกายพลเมืองไทย ในสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม*, หน้า 32–33, 38.

¹⁶⁴ ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์, *เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการวางแผนครอบครัวของไทย : ศึกษาจากกระบวนการนโยบาย*, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533, หน้า 157-158.

¹⁶⁵ “แนวทางปฏิบัติในการเพิ่มพลเมือง,” *ประชาชาติ* 27 กุมภาพันธ์ 2485, อ้างใน ก้องสกล กรินทวีกุล, *การสร้างร่างกายพลเมืองไทย ในสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม*, หน้า 39.

ถ้าจะมองว่าแนวนโยบายบังคับโดยอ้อมให้พลเมืองแต่งงาน เป็นการแทรกแซงอาณาบริเวณส่วนตัวของพลเมือง ก็คงต้องเปรียบเทียบกับระบบสวัสดิการและผลประโยชน์ตามกฎหมายที่รัฐอื่นๆ ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ให้กับคู่สามีภรรยา ในขณะที่คนโสดหรือคนที่ไม่จดทะเบียนการสมรส/การอยู่ร่วมกันไม่ได้รับ ก็อาจเรียกได้ว่า นโยบายสาธารณะของรัฐเอื้อต่อคนที่อยู่ในสถาบันการแต่งงาน และเป็นการบังคับโดยอ้อมให้แต่งงาน โดยความต่างของมาตรการอาจจะเป็นระดับความโจ่งแจ้งและแบบยลของนโยบายและมาตรการเท่านั้น

ที่น่าสนใจยิ่งคือ มาตรการอำนาจความสะอาดและจัดหาของรัฐเพื่อทำให้เกิดการแต่งงาน ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคสำหรับการแต่งงานที่รัฐมองเห็นได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ทำให้ง่ายหรือยากเกินไปสำหรับการสมรส “เพียงมีสินสอดทองหมั้นมาสู่ขอหญิง ผู้ปกครองพึงพอใจก็ยกลูกสาวให้แล้ว ไม่ได้มีการจดทะเบียนอยู่กินกันเป็นหลักฐาน ทำให้ผู้หญิงเสียเปรียบผู้ชาย หากถูกผู้ชายหลอกลวงทอดทิ้ง นอกจากนี้ ประเพณีสมรสของบางท้องถิ่นก็ยุ่งยากมากเกินไป ทำให้ขาดความพอดี” นอกจากนี้ ขนบธรรมเนียมประเพณียังทำให้เกิด “การขาดการสมาคมระหว่างเพศ” เพราะ “ที่ผ่านมาชายและหญิงมีโอกาสที่จะได้พบปะกันค่อนข้างน้อย สังคมไทยยังให้คุณค่ากับเรื่องการรักษาความบริสุทธิ์ของหญิงอย่างเคร่งครัด ไม่เปิดโอกาสหญิงเดินทางไปไหนมาไหนเพียงลำพัง รัฐจึงต้องคิดหาวิธีที่จะทำให้ชายและหญิงได้มีโอกาสพบปะกันมากขึ้น ด้วยการจัดงานรื่นเริง โดยตัดแปลงและฟื้นฟูประเพณีการรื่นเริงของไทย ได้แก่ การรำไท่น ให้เปลี่ยนมาเป็นการรำวง และส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ยอมรับของคนโดยทั่วไป เพื่อที่ชายและหญิงจะได้มีโอกาสมาพบปะได้ใกล้ชิด”¹⁶⁶

¹⁶⁶ นันทิรา ขำภิบาล, นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ.2481-2487, หน้า 171-173.

รัฐได้จัดตั้ง “องค์การส่งเสริมการสมรส” ภายใต้องค์กรนี้มี “สำนักสื่อสมรส” ทุกจังหวัด บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานนี้เป็นไปตามชื่อ คือ จัดหาคู่ โดยให้แจ้งความจำนงและรายละเอียดส่วนตัว แล้วหน่วยงานจะพิจารณาจับคู่ให้ และอำนวยความสะดวกให้หญิงชายได้ทำกิจกรรมร่วมกัน นอกจากนี้ ยังมีศูนย์ให้คำปรึกษาในเรื่องการขอความรัก การสืบทอด และการวางแผนการแต่งงาน รัฐยังช่วยเหลือโดยการจัดการสมรสหมู่ระดับชาติ และระดับจังหวัด โดยรัฐรับผิดชอบค่าใช้จ่าย¹⁶⁷ เมื่อแต่งงานกันแล้วก็มีแนวทางในการใช้ชีวิตคู่ให้ราบรื่นเป็นสุข

รัฐบาลได้มอบหมายให้สภาวัฒนธรรม กำหนด “วัฒนธรรมผัวเมีย” ขึ้น เพื่อถือเป็นแนวปฏิบัติสำหรับคู่ครอง โดยเน้นให้มีความรัก ความเข้าใจ และมีความซื่อสัตย์ระหว่างสามีภรรยา และการลดสาเหตุแห่งการแตกร้างในครอบครัว ซึ่งกล่าวถึงไว้ 4 ประการ ที่น่าสนใจคือ ความเฉื่อยชาต่อการสืบพันธุ์ และการนอกใจ¹⁶⁸ เรื่องแรกนั้นอาจมีสาเหตุมาจากการขาดการอบรม หรือความป่วยทางร่างกายหรือจิตใจ คำแนะนำสำหรับคู่สามีภรรยาที่มีปัญหานี้คือการปรึกษาแพทย์ ส่วนปัญหาการมีความสัมพันธ์ช่อน ซึ่งถูกจัดว่าสำคัญและเกิดขึ้นมากที่สุด ทางแก้ไขที่แนะนำคือ “ต่างฝ่ายจะต้องคิดหรือตั้งใจใหญ่เสมอว่า เหตุของการนอกใจนี้เป็นเรื่องแสบใจแก่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นอย่างยิ่ง ไม่มีข้อแก้ตัวใดๆ ที่จะให้อภัยได้ และเป็นเรื่องผิดศีลธรรมอย่างรุนแรง ฉะนั้น ความที่คู่ผัวเมียจะพยายามหักใจให้มีสันโดษ คือพอใจในคู่ครองของตน” และสามีภรรยาต้องตั้งใจแน่วแน่ว่า จะอยู่ด้วยกันจนกว่าจะตายจากกัน (“เราจะต้องอยู่ครองกันด้วยความผาสุกไปจนกว่าชีวิตของเราทั้งสองจะหาไม่...”) เพื่อจะอยู่กันไปได้อีกก็ต้องโอนอ่อนผ่อนผันเข้าหากัน¹⁶⁹

¹⁶⁷ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการวางแผนครอบครัวของไทย, หน้า 157-158.

¹⁶⁸ นันทิรา ขำภิบาล, นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ.2481-2487, หน้า 181-182.

¹⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 182-183.

“วัฒนธรรมผัวเมีย” สะท้อนการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลและงานวิจัยเกี่ยวกับการแต่งงานและการอยู่ร่วมกันในช่วงก่อนหน้านี้นี้ ดังที่ได้นำเสนอไว้แล้วข้างต้น การเข้าและออกจากการแต่งงานของคนสยามที่มีการบันทึกไว้ ต่างไปจากแนวทาง “วัฒนธรรมผัวเมีย” อยู่มาก เพราะนอกจากคนจะเข้าสู่การแต่งงานได้หลายทางแล้ว ยังเปิดให้ออกจากการแต่งงานได้ โดยไม่ถูกขังอยู่ในสถาบันสมรสจนตายจากกัน (ซึ่งการให้สามีภรรยาตั้งใจว่าจะอยู่ด้วยกันจนกว่าชีวิตจะหาไม่ ดูจะเป็นประโยคทองที่ผู้คนสมัยนี้ได้ยืมจากการแต่งงานแบบฝรั่ง ของฝรั่ง ในหนังสือฝรั่ง) การรักษาสถาบันการแต่งงานและครอบครัวขึ้นมามีความสำคัญมากจนคนเข้าได้แต่ออกไม่ได้ แนวทางเช่นนี้ดูจะมีความต่อเนื่องที่คนเห็นคุ้นเคย และไม่ได้อะไรที่การไม่ยอมให้คนออกจากการแต่งงานไม่ใช่วิถีของสามัญชนแต่เดิม

แนวทางที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่กระทบสถาบันการแต่งงานที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามตระหนักคือ ปัญหาเรื่องชู้สาว รัฐเข้าไปแก้ไขโดยจัดการกำกับข้าราชการ ซึ่งมีทั้งหญิงและชายทำงานร่วมกัน เพราะผู้หญิงได้เรียนหนังสือและเข้ารับราชการมากขึ้น และในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ภรรยาและลูกของข้าราชการชายอพยพไปอยู่ไกลกับสามี “ซึ่งสภาวะเช่นนี้เป็นเหตุจูงใจให้เกิดการละเมิดศีลธรรมขึ้นได้ง่าย และส่งผลเสียหายต่อชีวิตครอบครัวของบุคคลและสังคมโดยรวม” ข้าราชการชายที่แต่งงานแล้วและข้าราชการหญิงอาจมีความสัมพันธ์ชู้สาวหรือข้าราชการหญิงอาจไปมีความสัมพันธ์ช้อนกับชายนอกระบบราชการ แนวทางการจัดการคือการสอดส่องพฤติกรรมข้าราชการหญิง โดยสภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้มอบหมายให้สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ดำเนินการควบคุมดูแลความประพฤติของข้าราชการหญิง มิให้มีพฤติกรรมในทาง “คบชู้ชู้สาว” และให้หน่วยงานตั้ง “คณะกรรมการสอดส่องความประพฤติของข้าราชการหญิง” เพื่อกำกับข้าราชการหญิงด้วย¹⁷⁰ มาตรการควบคุม

¹⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 187-188.

ค่านิยมและความประพฤติทางเพศไม่ให้ความสัมพันธ์ซ้อน ยังรวมไปถึง การตรวจสอบนวนิยายด้วยว่า “ในนวนิยายจะต้องไม่สนับสนุนพฤติกรรม ของผู้ชายที่มีเมียแล้วไปยุ่งเกี่ยวกับผู้หญิงอื่นในทางชู้สาว แม้แต่นึกเพียง ในใจว่าอยากจะได้ผู้หญิงอีกคนหนึ่งเป็นเมียก็ไม่ได้ เพราะจะเป็นสิ่งนำไปสู่ ความเสื่อมศีลธรรมและทำลายชีวิตครอบครัว”¹⁷¹

ข้าราชการชายถูกกวดขันให้ปฏิบัติต่อภรรยาอย่างถูกต้อง คือ นอกจากจะต้องยกย่องภรรยาและเลี้ยงดูสมฐานะแล้ว “จักต้องอยู่กับภรรยาตามประเพณี จะทอดทิ้งภรรยาของตน หรือไม่เอาใจใส่แก่ภรรยา หรือ หาเหตุร้ายหรือเลิกกับภรรยา โดยเหตุไม่สมควรไม่ได้ ถ้าข้าราชการคนใด ฝ่าฝืน ให้ผู้บังคับบัญชาเรียกตัวมาว่ากล่าวตักเตือน ให้รับทราบว่าการ ประพฤติเช่นนั้น เป็นการผิดวินัยของข้าราชการ เป็นการทำลาย วัฒนธรรมของชาติ ทำให้ชาติเสื่อมเสีย หากยังคงฝ่าฝืนต่อไป ให้ผู้บังคับ ชูษาพิจารณาลงโทษฐานผิดวินัยตามความหนักเบาของความผิด และ โทษสูงสุดคือให้ปลดออกจากราชการ และงดหรือตัดบำนาญสำหรับ ข้าราชการบำนาญ”¹⁷² รัฐได้เข้าไปกำกับความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ของคนในระบบราชการอย่างละเอียด ทั้งในเรื่องรูปแบบวิธีการอยู่ร่วมกัน และการห้ามการมีความสัมพันธ์ซ้อน โดยกำหนดบทลงโทษสำหรับคนที่ ไม่ทำตามไว้ด้วย การกำกับเรื่องเพศโดยระบบราชการและการควบคุมสื่อ ไม่ได้เป็นเรื่องเฉพาะสมัยสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป. แต่มาตรการ หลายประการยังต่อเนื่อง หรือปรากฏในการโต้เถียงสาธารณะเรื่องเพศวิถี ในช่วงรอยต่อของศตวรรษที่ 20–21 ด้วย

ที่ทางของภรรยาในครอบครัวจะต่างไปจากบทบาทเดิมของผู้หญิง ในสังคมสยาม/ไทยอยู่มาก รัฐต้องการยกฐานะให้ผู้หญิงไทยมีความ

¹⁷¹ ตริสิลปี บุญขจร, นวนิยายกับสังคมไทย พ.ศ.2475- 2500, (2521) อ่างใน นันทิรา, นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม, หน้า 188.

¹⁷² นันทิรา, นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม, หน้า 189.

สามารถในสังคมตามแบบฉบับผู้หญิงตะวันตก ในระดับครอบครัว ผู้หญิงจะต้องเป็นผู้ที่ให้กำลังใจและอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของสามี รู้จักแสวงหาความรู้ และรู้จักประกอบอาชีพการงาน เพื่อเลี้ยงดูครอบครัวอีกแรงหนึ่ง¹⁷³ แนวคิดเกี่ยวกับการแบ่งพื้นที่และบทบาทชายหญิง ที่ผู้หญิงทำหน้าที่ “แม่บ้าน” โดยผู้ชายทำงานนอกบ้านหารายได้เลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงคอยสนับสนุนสามีหรือหารายได้เสริม ชัดกับบทบาทที่ทางของหญิงชายในประวัติศาสตร์สยาม ซึ่งผู้หญิงเป็นฝ่าย “ทำมาหากิน” ทั้งทำนาและค้าขาย “ส่วนชีวิตประจำวันของผู้ชายแทบไม่ทำอะไร เมื่อไม่ได้ออกสงคราม และไม่ถูกเกณฑ์ไปรับใช้เจ้านาย”¹⁷⁴ ผู้หญิงไทยมีบทบาททางเศรษฐกิจมาก จะเห็นได้ว่า “ผู้หญิงมีบทบาทในการทำงานในไร่นา ดำนา กำจัดวัชพืช และเก็บเกี่ยว ตรีเตรียมอาหาร และเป็นแม่ค้าในตลาดท้องถิ่นด้วย” การแบ่งพื้นที่และบทบาทชายหญิงตามแบบตะวันตก ที่ผู้หญิงทำหน้าที่ดูแลเด็กและทำ “งานบ้าน” ไม่เหมาะกับสังคมไทย¹⁷⁵ ที่ผู้หญิงทำงานนอกบ้าน และเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจที่สำคัญ

ดูเหมือนจินตนาการว่าด้วยการแบ่งพื้นที่สำหรับชายหญิง และบทบาทสามีในฐานะหัวหน้าครอบครัว-ผู้หญิงเป็นแม่บ้าน จะยึดกุมความเชื่อและการมองโลกของผู้คนในสังคมไทย หรืออย่างน้อยก็คนบางกลุ่มในสังคมไทยอย่างเหนียวแน่น ทั้งในเรื่องของการกำหนดนโยบาย และการเข้าใจที่ทางของคนในสังคม คำถามก็คือ การจัดพื้นที่ตามจินตนาการใหม่ ของชนชั้นนำไทยส่งผลต่อการแบ่งบทบาทหน้าที่ของพลเมืองทุกกลุ่มในสังคมหรือไม่ หรือผู้หญิงก็ยังเป็นผู้หารายได้หลักของครัวเรือนอย่างต่อเนื่อง แต่ถูกคาดหวังให้เล่นบทบาท “ข้างเท้าหลัง” เพิ่มขึ้นไปอีก

¹⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69-70

¹⁷⁴ กองบรรณาธิการ “วัฒนธรรมไทย ? ลูกสาวหาเงิน ลูกชายใช้เงิน,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 15 ฉบับที่ 6 (เมษายน 2537), หน้า 76.

¹⁷⁵ ปราณี วงศ์เทศ, “ฐานะ บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงในสังคมไทย” ใน *เพศและวัฒนธรรม*, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2535), หน้า 178.

อีกประเด็นหนึ่งของสมัยสร้างชาติที่มีความสำคัญยิ่ง คือ การควบคุมกำกับกรการเจริญพันธุ์ในเรื่องของความเป็นแม่และการเลี้ยงดูเด็ก เนื่องจากรัฐให้ความสำคัญกับการเพิ่มจำนวนและคุณภาพของพลเมือง การคุมกำเนิดและการทำแท้งจึงถูกจัดว่าเป็น “การบั่นทอนกำลังของชาติ และไม่ชอบยิ่งในทางศีลธรรมของชาติ ... ควรดำเนินการควบคุมเช่นเดียวกับยาเสพติดให้โทษ” รัฐให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพของแม่และเด็ก และวิธีการเลี้ยงดูเด็ก บทบาทความเป็นแม่ถูกให้ค่าทั้งในฐานะผู้เลี้ยงดูเด็ก และผู้ปลูกฝังลักษณะที่ดีให้พลเมืองของชาติ ผู้หญิงจึงเป็นทั้ง “แม่พันธุ์” และ “แม่พิมพ์” ของชาติ วิธีการเลี้ยงดูเด็กก็ถูกกวดขันโดยมีการแนะนำไม่ให้อุ้มเด็กเข้าสระเวย เพราะจะมีผลเสียต่อกระดูกและโครงสร้างร่างกายของเด็ก และจะทำให้มีความรู้สึทงเพศเร็วหรือมากกว่าปกติได้ นอกจากนี้ ยังมีการแนะนำให้เลิกการปล่อยเด็กให้เปลือยกาย และการเคี้ยวอาหารป้อนเด็ก¹⁷⁶

แนวนโยบายหลายประการของรัฐสมบูรณาญาสิทธิและรัฐอำนาจนิยมได้เข้าไป “จัดระเบียบ” วิถีชีวิตในอาณาบริเวณส่วนตัว โดยแง่มุมเรื่องเพศได้ถูกเชื่อมโยงกับศีลธรรมและความเป็นอารยะของชาติ การเชื่อมโยงนี้ยังปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ความละอายว่าจะถูกมองโดยฝรั่งหรือคนในสังคมอื่นว่าล้าหลัง ไม่ทันสมัย หรือป่าเถื่อน ยังเป็นเหตุผลที่ถูกหยิบยกในการโต้เถียงเกี่ยวกับค่านิยมและวิถีปฏิบัติเรื่องเพศ ที่ไม่สอดคล้องกับเพศวิถีกระแสหลักและเรื่องอื่นๆ ในสังคมไทย ดูเหมือนคนไทยบางกลุ่มจะอายฝรั่งอย่างต่อเนื่องยาวนาน เมื่อมองตนเองจากกรอบความหมายเกี่ยวกับความทันสมัยและความเป็นอารยะ ลักษณะและคุณค่าหลายประการของเพศวิถีแบบชนชั้นกลางที่คนไทยคุ้นเคย เป็นผลของการรณรงค์เปลี่ยนแปลงของรัฐในช่วงเวลานี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแต่งกาย ความไม่ถูกต้องของเรื่องเพศนอกสมรส การมีภรรยาหลายคน และความสัมพันธ์ช้อน ที่น่า

¹⁷⁶ ก้องสกล กวินรวีกุล, *การสร้างร่างกายพลเมืองไทย ในสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม*, หน้า 48–51, 69, 76.

สนใจก็คือ หลายเรื่องยังไม่สามารถจะปรากฏเป็นจริงในสังคมไทยได้ เช่น ระบบผัวเดียว-เมียเดียว แม้ว่าจะได้มีการใช้เครื่องมือหลากหลาย ตั้งแต่ การลงโทษของภาครัฐและการประณามทางสังคม

เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาประเด็นข่าวที่เลือกมาเป็นตัวอย่างในตอนต้นของรายงานวิจัยนี้ ก็คงจะเห็นความต่อเนื่องของการโต้เถียงและการก้ำกับของรัฐที่ไม่ต่างจากมาตรการของสมัยสร้างชาตินัก แม้ว่าหลายแง่มุมของเพศวิถีกระแสหลักจะถูกขยายและสนับสนุนโดยองคาพยพของประเทศไทย ทำให้ดูเสียดังและเป็นกระแสหลัก แต่เมื่อดูจากวิถีปฏิบัติหลายประการ ทำให้อดสงสัยไม่ได้ว่า เพศวิถีที่ดูเป็นกระแสหลักนี้ได้เข้าแทนที่ระบบความหมายเรื่องเพศในสังคมไทย หรือเข้ามาเป็นหนึ่งในความหลากหลายของระบบความหมายเรื่องเพศกันแน่

ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/ เรื่องเพศในประวัติศาสตร์ไทย

การศึกษาเรื่องเพศ/เพศวิถีในประวัติศาสตร์ที่ดูเหมือนจะเป็นโจทย์ที่ชัดเจนนั้น เป็นเรื่องยากลำบาก เพราะนอกจากบันทึกและการศึกษาประวัติศาสตร์จะไม่แต่ต้องอาณาบริเวณที่เกี่ยวกับความเชื่อ ความหมายและวิถีชีวิตในทางเพศของผู้คนนักแล้ว องค์ประกอบของโจทย์การวิจัยก็มีสภาพ “ไม่นิ่ง” และเคลื่อนเลื่อนไหล ทั้งประวัติศาสตร์ เพศวิถี และความเป็นไทยต่างก็เป็นเรื่องที่ได้เถียงกันโดยไม่มียุติทั้งสิ้น ความพยายามจะหาคำตอบว่าเรื่องเพศ/เรื่องเชิงสังวาสเคยเป็นอย่างไร เพราะอะไร จึงไม่ใช่เรื่องง่าย และทำให้ตระหนักว่า การวิจัยนี้ทำให้ได้เห็นว่าเรายังไม่รู้อะไรอีกมากมายและมีคำถามต่อเนื่องอีกหลายชุด

วิธีการศึกษาที่เป็นการสำรวจว่ามีใครพูดอะไร บันทึกระไรบ้างเกี่ยวกับอาณาบริเวณต่างๆ ที่ถูกจัดรวมว่าเป็น “เพศวิติ” ในความหมายที่เข้าใจกัน ณ เวลานี้ ทำให้ได้เห็นประเด็นที่น่าสนใจหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อมโยงเรื่องเพศเข้ากับความอุดมสมบูรณ์ เสรีภาพในเรื่องเพศหลายประการ อย่างการเข้าและออกจากการทำงาน ระบบหลายเมียและสถาบันการแต่งงานที่มีบทบาทหน้าที่ทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในการสร้างพันธมิตรและการรวบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ระบบเครือญาติและรูปแบบการอยู่ร่วมกัน ที่หลายเรื่องอย่างพรหมจรรย์ของผู้หญิงไม่ใช่เรื่องคอขาดบาดตาย และความแตกต่างระหว่างชนชั้นสูงและสามัญชนที่ทำให้เห็นค้ำกลางว่า หลายเรื่องที่คนไทยเชื่อว่าเป็นวิถีปฏิบัติแต่โบราณ น่าจะเป็นเรื่องของชนชั้นสูงที่ครอบครองเนื้อที่ส่วนใหญ่ของบันทึกประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยจึงใจที่จะกล่าวถึงแง่มุมต่างๆ เหล่านี้เป็นท่อนๆ โดยไม่เชื่อมโยงหรือรวมกลับเข้าไปเป็นชุดความเชื่อที่สอดคล้อง เพราะการอ่านข้อมูลให้ภาพที่แตกหักขาดวินเกินกว่าจะโมเมเชื่อมโยงหลายเรื่องให้เป็นเนื้อเดียวกัน

การศึกษาอาณาบริเวณเหล่านี้โดยการรวบรวมงานประวัติศาสตร์ในครั้งนี้ ทำให้เห็นได้ว่ายังมีงานและบันทึกอีกมากมายที่ยังตกหล่น โดยเฉพาะเรื่องราวและวิถีของกลุ่มคนมากมายที่อยู่ห่างจากศูนย์กลางของอำนาจหรือส่วนกลางของรัฐ ในขั้นตอนนี้สิ่งที่ได้ก็แค่เพียง “การวิ่งผ่าน” ข้อมูลมากมายที่ยังต้องมีการศึกษาต่อไป โดยความหลากหลายของกลุ่มคนและระบบความเชื่อกระแสรองอาจจะยังไม่ปรากฏอย่างเต็มที่

การเปลี่ยนแปลงมากมายหลายอย่างเพื่อรับมือกับการท้าทายของมหาอำนาจภายนอกที่มาพร้อมกับแนวคิดว่าด้วยความทันสมัยแบบอาณานิคม ทำให้เราเห็นการเลือกรับและคัดกรองของชนชั้นสูงในหลายประเด็นที่เกี่ยวกับเพศวิติ และเห็นการใช้กลไกและอำนาจของรัฐสมัยใหม่เพื่อจะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติเรื่องเพศของพลเมือง องค์ประกอบของเพศวิติกระแสหลักหลายประการ เช่น การมองเรื่องเพศอย่าง

หวาดระแวงและพยายามควบคุม การจำกัดเรื่องเพศไว้ในการแต่งงาน หรือที่ทางของความสัมพันธ์ซ้อน ดูจะไม่มีที่มาที่ไปในสังคมไทย ประวัติศาสตร์เรื่องเพศกระแสหลักที่คนไทยคุ้นเคยจึงน่าจะอายุไม่มากนัก และเป็นกรับเอาหรือนำเข้าโดยผ่านการคัดสรรและตีความของชนชั้นสูงของไทย แต่ดูเหมือนการผลักดันของชนชั้นสูงและรัฐไทยยังไม่ได้ผลอย่างเต็มที่ แม้ว่าความคิดความเชื่อหลายประการของเพศวิถีได้กลายเป็นรากฐานของนโยบายสาธารณะและทิศทางหลักที่รัฐสนับสนุน หลายเรื่องเป็นการนำเข้าในเชิง ‘หลักการ’ เพื่อความทันสมัย แต่ไม่ได้มีผลในทางปฏิบัติ แรงต้านของคนหลายกลุ่มทำให้วิถีหลายประการอย่างการมีภรรยาหลายคนยังปรากฏอยู่ โดยข้อจำกัดในเรื่องชนชั้นแต่เดิมได้หายไป ทำให้ความสับสนและความขัดแย้งยิ่งเพิ่มมากขึ้น

แต่การไม่มีรากในสังคมไทยคงไม่ได้หมายความว่า คนไทยควรหรือไม่ควรจะยึดถือเพศวิถีกระแสหลัก คนที่เชื่อและเห็นว่าองค์ประกอบของเพศวิถีกระแสหลักเป็นสิ่งที่ดีงาม เช่น การจำกัดเรื่องเพศไว้ในการแต่งงาน หรือการรักษาครอบครัวโดยไม่ยอมให้คนออกจากการแต่งงาน คงต้องให้เหตุผลว่าทำไมวิถีและค่านิยมเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ดี เพราะการอ้าง “ตัวช่วย” อย่างประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงามถูกตั้งคำถาม และตั้งอยู่บนความเข้าใจผิดและตีขลุมที่คนที่ไม่เห็นด้วยไม่ยอมรับ แต่การจะบอกว่าเพศวิถีกระแสหลักเป็น “ของนอก” เสียทั้งหมดก็น่าจะเป็นการด่วนสรุป เพราะกระบวนการนำเข้าความเชื่อและวิถีปฏิบัติเชิงวัฒนธรรมไม่ได้เป็นการรับเอาอย่างตรงไปตรงมา แต่มีการเลือกรับในบางเรื่องและผสมผสานคลุกเคล้าให้กลายเป็นแบบไทยๆ ที่ต่างไปจากต้นฉบับเดิม การศึกษาประวัติศาสตร์เรื่องเพศในฐานะความทรงจำร่วม น่าจะทำให้คนไทยได้เห็นความไม่ต่อเนื่องและความขัดแย้งกันเองของแง่มุมที่ถูกรวมให้เป็นเรื่องเพศวิถีในสังคมไทย และน่าจะได้ตั้งคำถามกับข้อเสนอให้หันกลับไปหาวิถีเรื่องเพศแบบไทย เมื่อต้องเผชิญกับเรื่องเพศนอกกรอบทั้งหลายว่าจะหันกลับไปหาอะไร และชุดความเชื่อแบบไหนที่จะนับได้ว่าเป็นความเป็นไทย

การศึกษาประวัติศาสตร์เพศวิถีอาจจะไม่ทำให้เกิดความชัดเจนว่า
คนเคยเป็นอย่างไร หรือทำอย่างไรในเรื่องเพศ แต่กลับทำให้เห็นความ
ซับซ้อนและสับสนในเรื่องเพศในปัจจุบัน¹⁷⁷ ที่เป็นประเด็นได้เกี่ยวসাধারণ
ที่แผ่ร่อนในสังคมไทย

---

¹⁷⁷ Jeffrey Weeks, *Sexuality*, 2nd Ed. (London: Routledge, 2007), p. 12.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กองบรรณาธิการ, “วัฒนธรรมไทย ? ลูกสาวหาเงิน ลูกชายใช้เงิน,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 15 ฉบับที่ 6 (เมษายน 2537), หน้า 76-83.

ก้องสกล กวินรวีกุล, “การสร้างร่างกายพลเมืองไทย ในสมัยจอมพล. ปิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487,” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

กาญจนา ธีรศาสตร์, “ใครชื่อเจ้าเดิมนาง,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 6 (เมษายน 2528), หน้า 80-83.

“เกร็ดพระราชประวัติล้นเกล้ารัชกาลที่ 1,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 18 (เมษายน 2524).

จันทร์รัตน์ ประวาลปัทม์, “การศึกษาเปรียบเทียบบราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6,” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

ชลิตาภรณ์ สงสัมพันธ์, *เมื่อผู้หญิงคิดจะมีหนวด* (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2549).

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, “เศรษฐกิจการเมืองว่าด้วยการวางแผนครอบครัวของไทย : ศึกษาจากกระบวนการนโยบาย,” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

“ช่องโสเภณี สมัยกรุงศรีอยุธยา มีแต่ลูกสาวขุนนาง,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 14 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2536), หน้า 100-101.

เซอร์จอห์น เบาว์ริง, *ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม 1 The Kingdom and People of Siam*, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ กัญจิกา ศรีอุดม บก. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย และ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2547).

ณรรพงค์ หงษ์จินดา, “หญิงไทยใน ‘ศิลปวัฒนธรรม’ ภาพลักษณะหนึ่งของหญิงไทยในสายตาต่างชาติ,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 16 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2538), หน้า 172-174.

ดาร์เรตัน เมตตาริกานนท์, “โสเภณีกับนโยบายของรัฐไทย พ.ศ. 2411-2503,” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ดวงทอง เหล่าวรรณกุล, “ผู้หญิงสามัญชนในเมืองแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา สมัยรัชกาลที่ 3-5,” วิทยานิพนธ์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539”.

เทพซู ทับทอง, *ชีวิต, แพชั่น และ ความหลัง ของคนไทยสมัยก่อน* (กรุงเทพฯ: หลังสวนการพิมพ์, ไม่ระบุปีที่พิมพ์).

เทพซู ทับทอง, *ผู้หญิง ความรัก และเซ็กส์ในอดีต* (กรุงเทพฯ: ประมวลสาสน์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์).

เทพมนตรี ลิ้มปวยอม, *การบ้านการเมืองเรื่องเจ้าฟ้ากุ้ง, สุจิตต์ วงษ์เทศ* บก. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2541).

เทอดศักดิ์ ร่มจำปา, “วาทกรรมเกี่ยวกับ เกย์ ในสังคมไทย พ.ศ. 2508-2542,” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ธงชัย วินิจจะกุล, “ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม จากยุคอาณานิคม อำพรางสู่ราชาชาตินิยมใหม่หรือลัทธิเสด็จพ่อของกรรมพีไทยในปัจจุบัน,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (พฤศจิกายน 2544), หน้า 56-65.

ธงชัย วินิจจะกุล, “สุริโยไท ประวัติศาสตร์ฉบับนางแก้ว,” *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 22 ฉบับที่ 12 (ตุลาคม 2544), หน้า 55-57.

ธรรมเกียรติ กันอริ, “ข้างหลังภาพนางในวรรณคดี : เขียนเนื่องในวันสตรีสากล,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 7 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2529), หน้า 23-27.

- ธาวิต สุขพานิช, 108 *เรื่องที่ยุทธไทยควรรู้ : แต่ไม่เคยรู้ เพราะหลงนึกว่ารู้ๆ ตีกันอยู่แล้ว.* (นนทบุรี: ฟ็อพบุ๊กส์ พับบลิช, 2544)
- ธาวิต สุขพานิช, “ผิว-เมียไทย หญิงเป็นควาย ชายเป็นคน?,” *มติชน* (3 พฤศจิกายน 2536), หน้า 9.
- นันทิรา ขำภิบาล, “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ.2481-2487,” *วิทยานิพนธ์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 2530.
- นิโกลาส แชรแวงส, *ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม (ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช)*, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2550).
- นิคม วงเวียน, “เพศในกลอนลำ,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 9 (กรกฎาคม 2528).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, “กามารมณนอกชีวิต,” *มติชนสุดสัปดาห์* (9-15 กุมภาพันธ์ 2550), หน้า 91.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2529).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ความยุ่งของการอยู่, มุกหอม วงษ์เทศ บก.* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ว่าด้วย “เพศ” ความคิด ตัวตน และอคติทางเพศ ผู้หญิง เกย์ เพศศึกษา และกามารมณ* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545).
- นิพัทธ์พร เฟ็งแก้ว, *ถึงอย่างไรก็อยู่กันมาได้* (กรุงเทพฯ: ศยาม, 2543).
- นิวัติ กองเพียร, “กรกฎ กำหนดไม่จำหลัก,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 (ธันวาคม 2539), หน้า 82-83
- นิวัติ กองเพียร, “ภาพเชิงสังวาสกำลังเลือนหาย,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 18 ฉบับที่ 1 (พฤศจิกายน 2539), หน้า 58-59

บทบรรณาธิการ, “ท้าวศรีสุดาจันทร์ “แม่หยัวเมือง” ใครว่าหล่อนชั่ว?”, *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 20 ฉบับที่ 10 (สิงหาคม 2542), หน้า 10-12.

บุญยงค์ เกศเทศ, *สถานภาพสตรีไทย* (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2532).

ปราณี วงษ์เทศ, “ผู้หญิงสยาม บทบาทและสถานภาพของผู้หญิง ร่องรอยจาก พิธีกรรมความเชื่อ,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 11 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2533), หน้า 108-118.

ปราณี วงศ์เทศ, *เพศสภาวะในสุวรรณภูมิ* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549).

ปราณี วงศ์เทศ, *เพศและวัฒนธรรม*, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2535).

พระสยามธรรมาธิบดี (แอมี่ อา เดอ เกรอ็ง), *ราชอาณาจักรสยาม*, แปลโดย อมตา นวมะรัตต (นนทบุรี: ต้นฉบับ, 2543).

พัทยา สายหนู, “อันที่จริงหญิงก็ม้วยลงด้วยชาย (ชายก็ตายเพราะหญิงจริง ดังนี้),” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, ปีที่ 10 ฉบับที่ 12 (ธันวาคม 2515), หน้า 37-38.

พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, *นายแม่ ตำนานหญิงแกร่งเบื้องหลังเจ้าสุวสยาม* (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2549).

พิมาน แจ่มจรัส, *รักในราชสำนัก* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2545).

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, “ศรีสุดาจันทร์ “แม่หยัวเมือง” ใครว่าหล่อน “ชั่ว”?”, *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 9 (ตุลาคม 2523), หน้า 17-21.

เพชรสุภา ทศนพันธ์, “แนวความคิดเรื่อง “การเข้าสมาคม” และผลกระทบต่อ สตรีไทย พ.ศ.2461-2475,” *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2542.

เพ็ญนิ แวน เอสเตอร์ริค, “การสร้างตัวแบบเพศภาวะในสังคมไทย,” แปลโดย เหมือนมาต มุกข์ประดิษฐ์ และ เนื่องน้อย บุญยเนตร, *เพศภาวะ : การทำทนายร่าง การค้นหาตัวตน, สุชาติ ทวีสิทธิ์ (บก.) (เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547).*

ฟรังซัวส์ อังรี ทรูแปง, *ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม แปลจาก Hitoire du Royaume de Siam, tome premier*, แปลโดย ซาเวียร์ ปลอดภัย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2530).

มงเซญูร์ ปาลเลกัวซ์, *เล่าเรื่องกรุงสยาม*, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2549).

มร. เดอะ ลาลูแบร์, *จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม*, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2548).

มอร์กาน สปอร์แตช, *รุกสยามในพระนามของพระเจ้า*, ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง, กรรณิกา จรรย์แสง แปล (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549).

“ยกย่อง ‘ปลัดขิก’ แล้วสบายใจ ยังดีกว่ากราบไหว้คนโกงชาติ โกงประชาชน,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 11 ฉบับที่ 8 (มิถุนายน 2533), หน้า 49-54.

ราม วชิราวุธ, *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550).

รุธ เบเนดิกต, *วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย*, แปลและเรียบเรียงโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ (กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา, 2524).

โรม บุนนาค, *เรื่องรักรัก ใครใคร่ในพงศาวดาร* (กรุงเทพฯ: สยามอินเตอร์บุคส์, 2548).

ลำพรรณ น่วมบุญลือ, “สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์,” *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2519.

วรรณพร บุญญาสถิต, *จอมนางแห่งสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 กับกระแสวัฒนธรรมตะวันตก* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2549).

วรรณวรพงษ์ หงษ์จินดา, “ผู้หญิงไทยใน ‘ศิลปวัฒนธรรม’ อีกภาพลักษณะหนึ่งของหญิงไทยในสายตาต่างชาติ,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 16 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2538), หน้า 172-174.

วารภรณ์ วิชญ์รัฐ, “เชิงสังวาสของเพศเดียวกัน ในจิตรกรรมฝาผนังแบบแผนประเพณีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่1-5)” *สารนิพนธ์หลักสูตร*

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

วัน วลิต, *พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต พ.ศ. 2182*, แปลโดย วนาศรีสามนเสน, สุจิตต์ วงษ์เทศ บก. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548).

วิบูล วิจิตรวาทการ, *แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิก่อนกรุงแตกครั้งแรก* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2546).

วิบูล วิจิตรวาทการ, *สตรีสยามในอดีต* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2543).

“ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ สอนเรื่องเพศต้องมองรอบด้าน,” *โลกวันนี้* (16 มิถุนายน 2547), หน้า 11.

ศรีศักร วัลลิโภดม, *กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย* (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2545).

ศรีศักร วัลลิโภดม, *สยามประเทศ ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาราชอาณาจักรสยาม* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2539).

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, *ลูกท้อหลานเธอที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในราชสำนัก* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546).

สมบัติ จำปาเงิน และสำเนียง มณีกาญจน์, *รักหลังราชบัลลังก์* (กรุงเทพฯ: เอิร์นเอ็ดดูเคชั่น, 2541).

สันติ เล็กสุขุม, *จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 : ความคิดเปลี่ยนแปลงการแสดงออกก็เปลี่ยนแปลงตาม* (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2548).

สุจิตต์ วงษ์เทศ, “ความเป็นไทย “คลุมถุงชน” วัยรุ่นชุกชนไม่ “คลุมถุงยาง,” *ข่าวสด* (14 กรกฎาคม 2547), หน้า 6.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, “เคารพ “เพศสภาพ” ความรู้ “เพศสัมพันธ์,” *ข่าวสด* (11 กุมภาพันธ์ 2547), หน้า 6.

“‘สุจิตต์ วงษ์เทศ’ พูดถึง ‘เพศ’ ในมิติวัฒนธรรมไทย,” *ผู้จัดการรายวัน* (6 กันยายน 2548), หน้า 42.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, “เพศสัมพันธ์เพื่อยุทธวิธีเพศรส ในสังคมวัฒนธรรม “Valent(ine) ไทย,” *ข่าวสด* (11 กุมภาพันธ์ 2549) หน้า 30.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, “สังคม‘โกหก’ตัวเอง เป็นนางเอกในวรรณคดี,” *ข่าวสด* (14 กรกฎาคม 2547), หน้า 6.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, *สุวรรณภูมิ ต้นกระแสประวัติศาสตร์ไทย* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549).

“สุนทรภู่ มหาวีรกรรมพิ รำพันพิลาป ความรักแบบกรรมพิ,” *มติชน* (23 มิถุนายน 2549), หน้า 34.

สุนทร ชุตินทรานนท์, “ขัตติยนารีแห่งราชอาณาจักรสยาม” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 24 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2546), หน้า 71-99.

สุวรรณา สถาอานันท์ บก., *ความจริงในมนุษยศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549).

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, “พิธีกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้าน เชียงหมาก: ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการกินหมาก,” *เมืองโบราณ*, ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2530).

หลง ใสลายสือ, “ประวัตินสยามฉบับผู้หญิงแต่ง จดหมายความทรงจำ “เจ้าครอก วัดโพ,”” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ 24 ฉบับที่ 10 (สิงหาคม 2546), หน้า 34-36.

หฤยส์ ดูปลาตร์, *สถานะของหญิงมีสามีในประเทศไทย*, ไพโรจน์ กัมพูสิริ แปล, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533).

อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, *ผูกนิพพานโลกีย์* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550).

อาคม พัตติยะ และ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์ ศรีรามเทพนคร* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545).

ภาษาอังกฤษ

Berndtson, Erkki. "Globalization as Americanization," in *Power in Contemporary Politics: Theories, Practices, Globalizations*, Edited by Henri Goverde, Philip G. Cerny, Mark Haugaard, and Howard H. Lentner. London: Sage Publications, 2000.

Blank, Hanne. *Virgin: The Untouched History*. New York: Bloomsbury, 2007.

Coontz, Stephanie. *Marriage, a History: How Love Conquered Marriage*. New York: Penguin Books, 2005.

Coontz, Stephanie. *The Way We Never Were: American Families and the Nostalgia Trap*. New York: Basic Books, 2000.

Graff, E.J., *What is Marriage for?: The Strange Social History of Our Most Intimate Institution*. Boston: Beacon Press, 2004.

Halperin, David. "Is There a History of Sexuality," in *Philosophy and Sex*, Edited by Robert B. Baker, Kathleen J. Winiger, and Frederick A. Elliston. New York: Prometheus Books, 1998.

Hawkes, Gail. *Sex and Pleasure in Western Culture*. Cambridge: Polity Press, 2004.

Kimmel, Michael, S. *The Gender of Desire: Essays on Male Sexuality*. Albany: State University of New York Press, 2005.

Loos, Tamara. *Subject Siam: Family, Law, and Colonial Modernity in Thailand*. Chiang Mai: Silkworm Books, 2006.

Napat Sirisambhand and Gordon, Alec. "Thai Women in Late Ayutthaya Style Paintings," in *The Society of Siam, Selected Articles for the Siam Society's Centenary*. Bangkok: The Siam Society, 1999.

Padgug, Robert. "Sexual Matters: On Conceptualizing Sexuality in History," in *Philosophy and Sex*, Edited by Robert B. Baker, Kathleen J. Winiger, and Frederick A. Elliston. New York: Prometheus Books, 1998.

Ringdal, Nils, Johan. *Love for Sale: A World History of Prostitution*, translated by Richard Daly. New York: Grove Press, 2004.

Ross, Marc, Howard. "Culture and Identity in Comparative Political Analysis," in *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*, Edited by Mark Irving Lichbach and Alan S. Zuckerman. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Weeks, Jeffrey. *Sexuality and Its Discontents: Meanings, Myths and Modern Sexualities*. London: Routledge, 1985.

Weeks, Jeffrey. *Sexuality*, 2nd Ed. London: Routledge, 2007.

Wyatt, David, K. *Studies in Thai History*. Chiang Mai: Silkworm Books, 1994.

รายชื่อหนังสือในชุดโครงการวิจัย
การสร้างและจัดการความรู้ด้านเพศวิถี เพศภาวะ และสุขภาพทางเพศ

- มี “เรื่อง” เพศแบบไหนในห้องสมุดและข่าว :
หนังสือ เอกสารวิชาการ ข่าว และบทความ ในฐานะข้อมูลสุขภาวะทางเพศ :
กุลภา วจนสาร
- คำถามยอดฮิตในคอลัมน์ถามตอบเรื่องเพศ : *ญานาธร เจริญรัตนกุล*
- วิธีคิดเรื่องเพศวิถีของประเทศไทย : *วรารักษ์ แซ่มสนิท*
- เรื่อง “เพศ” ในคู่มือการเรียนการสอนเรื่อง “เพศศึกษา” ในสถานศึกษาไทย :
นันทิยา สุนทรปฏิภาณ
- ประวัติศาสตร์ของเพศวิถี : ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศในประวัติศาสตร์ไทย :
ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์
- เพศวิถีในสื่อนิยม : บริบทเสียงและเสริมต่อสุขภาวะทางเพศ :
*พิมพ์วิทย์ บุญมงคล, รัตนภูมิ สามัคคีการมย์, วชิรา จันทร์ทอง, กานุวัฒน์ พุ่มพุกษ์
และชยานันท์ มโนเกษมสุข*
- หนังสือเปิดตลาดล่าง : ความรู้ มายาคติ และจินตนาการในเรื่องเพศ :
ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์
- อัน (ก็) รักนวลสงวนตัว : *กนกวรรณ ธราวธรณ*
- ชีวิต ตัวตน และเรื่องเพศของสาวประเภทสอง :
สิทธิพันธ์ บุญญาภิสมการ, รัตนภูมิ สามัคคีการมย์ และพิมพ์วิทย์ บุญมงคล
- วาทกรรมเรื่องเพศในหลักสูตรเพศศึกษาแนวใหม่ :
*บุญมอง การต่อรองและการประยุกต์ใช้ : มลฤดี ลาพิมพ์ล, พิมพ์วิทย์ บุญมงคล
ศรินยา สิงห์ทองวรรณ, อุไรรัตน์ หน้าใหญ่ และรัตนภูมิ สามัคคีการมย์*

ราคา 160 บาท

ISBN 978-974-11-1015-5

9 789741 110155